

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Διπλωματική Εργασία

«Οι Αρβανιτόβλαχοι: μεταξύ ιστοριογραφίας και δημόσιου λόγου»

ΣΤΑΤΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: Ηλίας Σκουλίδας

ΠΑΤΡΑ, Φεβρουάριος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Οι Αρβανιτόβλαχοι: μεταξύ ιστοριογραφίας και δημόσιου λόγου

ΣΤΑΤΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ηλίας Σκουλίδας

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Θεοχάρης Αθανασιάδης

Επίκουρος Καθηγητής,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Καθηγητής,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΠΑΤΡΑ, Φεβρουάριος 2022

Ευχαριστίες

Με την παρούσα εργασία «τελειώνει» το ταξίδι μέσα στη θάλασσα της Δημόσιας Ιστορίας, που ήταν αχαρτογράφητα νερά για εμένα, τουλάχιστον στην αρχή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος. Σήμερα μπορώ να ομολογήσω ότι ήταν ένα ταξίδι γνώσης αλλά και ανακάλυψης νέων οπτικών στην ιστορική έρευνα.

Στο τέλος του ταξιδιού που η κούραση σε αποπροσανατολίζει από τον στόχο και οι απαιτήσεις μεγαλώνουν χρειάστηκε η καθοδήγηση, η ενθάρρυνση και η κατανόηση του επιβλέποντος της διπλωματικής, του καθηγητή κ. Ηλία Σκουλίδα. Ως επιβλέπων, μέσα σε δύσκολες εποχές και ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα, βοήθησε τα μέγιστα, μέσα από καίριες ανατροφοδοτήσεις και επισημάνσεις, ώστε να περατωθεί η εργασία. Τον ευχαριστώ επομένως ιδιαίτερα και αισθάνομαι ευτυχής που στη δεδομένη στιγμή ήταν δίπλα μου.

Ολόκληρη η διαδικασία του Μεταπτυχιακού έλαβε χώρα σε μία απαιτητική καθημερινότητα που οδηγούσε σε άγχος και απογοητεύσεις. Ωστόσο η σύζυγός μου Βάσω και τα παιδιά μου Κωνσταντίνος και Μαρία, ήταν εκεί πάντα να με στηρίζουν και να με βοηθούν να κατακτήσω τον στόχο μου. Είναι δεδομένη η αγάπη μου, αλλά οφείλω και δημόσια να τους ευχαριστήσω και να τους αφιερώσω την παρούσα προσπάθειά μου.

Επίσης η εργασία αφιερώνεται στη μνήμη του πατέρα μου, Κωνσταντίνου. Τέλος αφιερώνεται στη μητέρα μου Μαρία και στον αδελφό μου Φώτη, που είναι πάντα υπερήφανοι για την αρβανιτοβλάχικη καταγωγή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	7
Abstract	8
Εισαγωγή	9
1 ^ο Κεφάλαιο.	12
Εγκαταστάσεις Αρβανιτοβλάχων. Στοιχεία οικονομίας και κοινωνίας.....	12
1.1 "Όνομάτων επίσκεψις"	12
1.2 Σχέσεις με τους άλλους Βλάχους.....	14
1.3 Τόποι εγκατάστασης των Αρβανιτοβλάχων	16
1.4 Επαγγελματική δραστηριότητα. Στοιχεία κοινωνική ζωής των Αρβανιτόβλαχων	22
1.5 Οικογενειακές δομές και καθημερινή ζωή των Αρβανιτόβλαχων στη νομαδική κτηνοτροφία.....	24
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ. Οι ιστοριογραφικές απόψεις για την εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων	30
2.1 Οι ιστοριογραφικές αναφορές για την εθνοτική ταυτότητα των Αρβανιτοβλάχων.	30
2.1.1 Η θεωρία της ελληνικής συλλογικής μνήμης των Αρβανιτόβλαχων	31
2.1.2 Οι Ιστοριογραφικές αναφορές για την ελληνική εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων μέσα από το «Κουτσοβλαχικό» και την ίδρυση της «Λεγεώνας»	34
2.1.3 Η θεωρία της υιοθέτησης της συλλογικής μνήμης των ισχυρών εθνικά , οικονομικά ή πολιτιστικά εθνοτήτων στις περιοχές εγκατάστασης.	40
2.1.4 Η θεωρία της αυτόνομης ταυτότητας των Αρβανιτοβλάχων	44
3 ^ο Κεφάλαιο Αρβανιτόβλαχοι: Η εικόνα τους μέσα από τον δημόσιο λόγο	47
3.1 Ζητήματα προσέγγισης και ερωτήματα	47
3.2 Η μορφή της συλλογική μνήμης των Αρβανιτοβλάχων μέσα από δημόσιες αναφορές των συλλόγων τους.....	48
3.2.1 Αρβανιτόβλαχοι Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Ιωαννίνων.	48
3.2.2 Αρβανιτόβλαχοι Αργυροπούλιου Τυρνάβου	52

3.2.3 Αρβανιτόβλαχοι περιοχής Αλμυρού Μαγνησίας.....	55
3.2.4 Αρβανιτόβλαχοι Νέας Ζωή Καλαμπάκας(Μπούρσιανη)	58
3.2.5 Αρβανιτόβλαχοι του οικισμού Κοκόνας, Παλαιόπυργος Τρικάλων	59
3.2.6 Αρβανιτόβλαχοι (Καραγκούνηδες) της Ακαρνανίας.....	60
3.2.7 Αρβανιτόβλαχοι Κ. και Δ.Μακεδονίας.....	61
3.2.8 Δημόσιος λόγος από Αρβανιτόβλαχους στο διαδίκτυο χωρίς σαφή τοπικό προσδιορισμό	64
3.2.9 Οργανώσεις –Σύλλογοι εκτός Ελλαδικού χώρου.	66
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

Περίληψη

Είναι μεγάλη σε όγκο και ποιότητα η ιστοριογραφική παραγωγή, αναμφισβήτητη, για τους βλάχους στη σημερινή βαλκανική χερσόνησο. Από τον 19^ο αιώνα έως και σήμερα, ιστορικοί διαφορετικών εθνοτήτων, προσπάθησαν να αναδείξουν με ιδιαίτερη επιτυχία την ιστορική πορεία αυτής της «υπερτοπικής» και «υπερεθνικής ομάδας», και τη συμβολή της στη διαμόρφωση της ιστορίας της βαλκανικής χερσονήσου. Ωστόσο μέσα σε αυτή τη μεγάλη πληθυσμιακά ομάδα, υπήρχαν και υποομάδες, που δεν έτυχαν της ανάλογης μελέτης, αν και τουλάχιστον για διακόσια χρόνια μετακινούνταν με τα αιγοπρόβατά τους σε έκταση που περιλαμβάνεται σήμερα στα εθνικά- κράτη της Ελλάδας, της Αλβανίας, και της Δημοκρατίας της Β. Μακεδονίας, στα πλαίσια της νομαδικής κτηνοτροφίας που ασκούσαν. Μία από αυτές τις ομάδες βλαχόφωνων που δεν έτυχαν της ανάλογης μελέτης είναι οι αποκαλούμενοι από τους άλλους Έλληνες «Αρβανιτόβλαχοι», ενώ οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται “Rrëmanj” ή “Rremeni”.

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί η συλλογική μνήμη για τους Αρβανιτόβλαχους μέσα από την ιστοριογραφία και τον δημόσιο λόγο. Παρουσιάστηκαν οι θεωρίες για την καταγωγή τους και οι χώροι εγκατάστασης και δραστηριοποίησής τους. Αναφέρθηκαν οι σχέσεις τους με τους άλλους βλάχους και τους μη βλαχόφωνους γείτονες τους. Έγινε προσπάθεια να παρουσιασθούν και να ερμηνευθούν οι ιδιαίτερες μορφές της κοινωνικής οργάνωσής τους και η πολιτιστική τους παραγωγή. Παρουσιάστηκαν οι βιβλιογραφικές αναφορές για την εθνοτική τους ένταξη. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρήθηκε να παρουσιαστούν οι παραπάνω πτυχές στον σημερινό δημόσιο λόγο των συλλογών τους στο ελληνικό κράτος αλλά και στο εξωτερικό.

Λέξεις κλειδιά:

Βλάχοι, Αρβανιτόβλαχοι, νομαδική κτηνοτροφία, εθνοτική ένταξη, συλλογική μνήμη, δημόσιος λόγος, σύλλογοι.

Abstract

The historiographical production for the Vlachs in the present-day Balkan Peninsula is undoubtedly large in volume and quality. From the 19th century until today, historians of different ethnicities have tried with great success to highlight the historical course of this "supra-local" and "supranational group", and its contribution to shaping the history of the Balkan Peninsula.

. However, within this large population group, there were subgroups that did not receive a similar study, although for at least two hundred years they moved with their sheep and goats to an extent that is currently included in the nation-states of Greece, Albania, and the Republic of N. Macedonia, in the context of the nomadic livestock they practiced. One of these groups of Vlachs who did not receive a similar study are the so-called "Arvanitovlachs" by the other Greeks, while they call themselves "Rrămanj" or "Rremeni".

In the present work, an attempt was made to capture the collective memory of the Arvanitovlachs. Through historiography and public discourse. The theories about their origin and the places of their installation and activity were presented. Their relations with other Vlachs and their non-Vlach-speaking neighbors were mentioned. An attempt was made to present and interpret the particular forms of their social organization and their cultural production. Bibliographic reports on their ethnic integration were presented. In the second part of the work, an attempt was made to present the above aspects in the current public discourse of their collections in the Greek state and abroad.

Keywords:

Keywords:

Vlachs, Arvanitovlachs, nomadic livestock, ethnic integration, collective memory, public speech, associations.

Εισαγωγή

Η ιστοριογραφική παραγωγή στο τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα στρέφεται στη καταγραφή της συλλογικής μνήμης μειονοτήτων ή υπερεθνικών ομάδων στα πλαίσια της δημόσιας ιστορίας. Τα έθνη -κράτη κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα επιχειρήσαν να εντάξουν ή να αφομοιώσουν πληθυσμούς, που η ταυτότητα τους εξαρτιόνταν σε μεγάλο βαθμό από το θρήσκευμα, την επαγγελματική ενασχόληση και τη γλωσσική έκφραση. Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο της νομαδικής κτηνοτροφικής παραγωγής, μετακινούνται πληθυσμοί που είναι γνωστοί ως «βλάχοι»(ετερωνύμιο)ή «Armañ»(αυτωνύμιο) που ήταν αρχικά τουλάχιστον νομάδες ποιμένες αιγοπροβάτων.

Οι βλαχόφωνοι στη Βαλκανική χερσόνησο θα μπορούσαν να «*χαρακτηριστούν νομαδικές υπερτοπικές, ίσως και διεθνικές ομάδες, υπό την έννοια ότι είναι διασπαρμένοι σε όλα τα Βαλκάνια*», σύμφωνα με τον Σταματόπουλο.¹ Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να μελετηθεί η ιστοριογραφική απεικόνιση και η εκφορά του δημοσίου λόγου για μία από τις πολυπληθέστερες ομάδες των Βλάχων, τους «Αρβανιτόβλαχους»(ετερωνύμιο), «Rromanjje»(αυτωνύμιο).Ο όρος προσδιορίζει τις ομάδες βλάχων που προέρχονται από τη σημερινή Ν. Αλβανία και ειδικότερα από την περιοχή του Νταγκλί(Dangelli), της Πρεμετής.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται οι απόψεις για την καταγωγή τους. Στην ουσία μελετάται η προέλευση των πολλών τοπωνυμικών ονομασιών τους και η προέλευση του όρου «Αρβανιτόβλαχοι», με τον οποίο είναι ευρέως γνωστοί. Στη συνέχεια ερευνώνται οι σχέσεις που είχαν με τους άλλους Βλάχους στα πλαίσια της νομαδικής κτηνοτροφίας και η ποιότητα αυτών των σχέσεων. Στη συνέχεια θα ερευνηθούν οι λόγοι της μεγάλης διασποράς των Αρβανιτόβλαχων. Διαπιστώνεται ότι οι μετακινήσεις για την εξεύρεση κοπαδιών ήταν η κύρια αιτία διασποράς. Εκτός αυτού παράγοντες που πίεζαν τους νομάδες για μετακίνηση σε ασφαλέστερες περιοχές ήταν οι πολεμικές επιχειρήσεις και οι εθνικοί ανταγωνισμοί.

Επίσης επιχειρήθηκε να παρουσιαστούν οι τόποι εγκατάστασης των Αρβανιτόβλαχων και η οικονομική και κοινωνική τους οργάνωση. Αναφέρονται οι περισσότερες τοποθεσίες όπου μέσα από την έρευνα διακρίνονται ως μέρη δραστηριότητας των Αρβανιτόβλαχων. Έπειτα η εργασία επιχειρεί να αναδείξει την επαγγελματική ζωή των Αρβανιτόβλαχων, που κινήθηκαν

¹ Αντώνιος Ρηγόπουλος, « Βλάχοι, Καραγκούνδες, Αρβανίτες και άλλοι πληθυσμοί που διαμόρφωσαν τη νεότερη Ελλάδα», 9.11.2018, <https://sputniknews.gr/20181109/vlaxoi-arvanites-karagkounides-plithysmoii-ellada-1341613.html>, ανακτήθηκε 25.10.2021.

στα πλαίσια του του «φαλκαριού» και του «τσελιγκάτου». Με τον όρο «φαλκάρι» εννοούμε το σύνολο συγγενικών πατριαρχικών οικογενειών, με όλα τα περιουσιακά τους στοιχεία, συμπεριλαμβανομένου και του ζωικού κεφαλαίου. Με τον όρο «Τσελιγκάτο» εννοούμε ένα είδος κοινοπραξίας ανάμεσα σε αριθμό κτηνοτροφικών εστιακών μονάδων υπό την ηγεσία του επικεφαλής της οικονομικά και κοινωνικά ισχυρότερης.²

Στη συνέχεια η εργασία επιχειρεί να αναδείξει τα ιδιαίτερα έθιμα των Αρβανιτοβλάχων και τα ήθη τους, που αντικατοπτρίζουν μια κοινωνία εσωστρεφή με κανόνες δικαίου που στηρίζονται στην αντεκδίκηση, στη «βεντέτα». Επίσης επιχειρήθηκαν να παρουσιαστούν η μορφή της κατοικίας και της ενδυμασίας, που και τα δύο είναι διακριτά σημεία των Αρβανιτόβλαχων. Ακόμη στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται να αναδειχθούν δύο σημαντικά μνημεία άυλου πολιτισμού και μεταφοράς της συλλογικής μνήμης των Αρβανιτόβλαχων, το πολυφωνικό τραγούδι και τη γλώσσα. Η εργασία αναδεικνύει τη μεγάλη σημασία που έχει το τραγούδι για πληθυσμούς που τους χαρακτηρίζει η προφορικότητα, αφού είναι διάυλος επικοινωνίας ανάμεσα σε γενιές.³ Επίσης η εργασία παρουσιάζει τα *grãmãneshti*, που είναι η μορφή της αρμανικής γλώσσας, που μιλούν οι Αρβανιτόβλαχοι.. Παρατέθηκαν οι διαφορές μεταξύ των δύο μορφών της βλάχικης γλώσσας και οι λόγοι που δεν παρατηρείται σήμερα από τους Βλάχους ενδιαφέρον διδασκαλίας της γλώσσας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρατίθενται οι βιβλιογραφικές αναφορές για την εθνοτική ένταξη των Αρβανιτοβλάχων. Ειδικότερα το υλικό περιλαμβάνει έργα που αφορούν ή αναφέρονται στους Αρβανιτόβλαχους ή Φαρσεριώτες ή *Rãmãnj* και καλύπτουν το β' μισό του 19^{ου} αιώνα, Weigand⁴, το α μισό του 20ού αιώνα, Κεραμόπουλος,⁵ και κείμενα νεότερα, από τα μέσα του 20ού έως και τις αρχές του 21ου αιώνα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζεται και αναλύεται η συλλογική ταυτότητα και η ιστορική μνήμη που διαχέεται από τις αναφορές των Αρβανιτόβλαχων στον δημόσιο λόγο και ειδικότερα από τη δράση των συλλόγων τους, στο διαδίκτυο ή στα κοινωνικά δίκτυα. Αυτή η

² Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*⁴, Αθήνα, Οδυσσεάς, 2004, σελ.150.

³ Ελευθέριος Αλεξιάκης, «Προφορική ποίηση και ιστορική μνήμη στους Έλληνες Βλάχους του Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ)Πωγωνίου», http://vlahoi.net/tragoudiaxoroi/metzitiefpororikipoisi?fbclid=IwAR1eyc27ND8WPhtxUrfPbLffHcQxIcD70rlmPYI_eay7a2tQJFYeg7Xazi0, ημερομηνία πρόσβασης 29.10.2021)

⁴ Gustav Weigand, *Οι Αρωμόνοι(Βλάχοι)*, τόμοι Α και Β (μετάφραση, Th., Kahl), Τρίκαλα/Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη και Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Σύλλογος, 2001

⁵ Αντώνιος Κεραμόπουλος, *Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι*, Τυπογραφείον Εστίας, Εν Αθήναις 1939, ανατύπωση: Θεσσαλονίκη, University Studio Press, ,Βιβλιοθήκη Βλάχικων Μελετών 2, 2000

προσπάθεια έγινε μέσα σε ένα θεωρητικό πλαίσιο και τέθηκαν και τα ερωτήματα για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν όπου είναι δυνατόν τα σημερινά τοπωνύμια με την ελληνική ορθογραφία. Επίσης αποδόθηκαν όροι σε τουρκική ή σε λατινική γραφή. Χρησιμοποιήθηκε ο ελληνικός όρος «Αρβανιτόβλαχοι», για τη γενική απόδοση αλλά και για την κατανόηση, αφού είναι ευρέως γνωστός όρος ετεροπροσδιορισμού. Ακόμη χρησιμοποιούνται οι όροι «Φαρσεριώτες» ή «(Ρεμένοι)/Rrëmanj» ή «Αρβαντόβλαχοι», που αυτοπροσδιορίζονται στην Ελλάδα και «Fārshārots» ή «Farsarotul» στο εξωτερικό.

Έπειτα επιχειρήθηκε από την ανάλυση του δημόσιου λόγου αυτών των συλλόγων να δοθούν οι απόψεις που έχουν οι απόγονοι Αρβανιτοβλάχων απέναντι στην ιστορική μνήμη που τους παραδίδεται, ποια είναι η σχέση τους με το παρελθόν και πως επηρεάζει η συλλογική μνήμη το παρόν της κοινότητας. Έγινε προσπάθεια να αποτυπωθούν όλοι οι σύλλογοι στην Ελλάδα, μέσα από τη δράση τους στο διαδίκτυο ή την εκδοτική τους δραστηριότητα, όπως και ο σύλλογος στις Η.Π.Α καθώς και ομάδες στα κοινωνικά δίκτυα (Facebook), που αυτοπροσδιορίζονται Rrëmanj ή Fārshārots.

Στο τρίτο μέρος παρατίθενται τα συμπεράσματα της εργασίας μας. Τα συμπεράσματα απαντούν στα ερωτήματα που δημιουργήθηκαν μέσα από την ιστοριογραφική ανάλυση και τη δημόσια ιστορία των απογόνων των Αρβανιτοβλάχων. Έγινε μία προσπάθεια να αποτυπωθεί για πρώτη φορά η εικόνα των Αρβανιτόβλάχων, από τις αναφορές των άλλων αλλά και από τον δημόσιο λόγο, όπως εκφέρεται από άτομα που σήμερα εμφανίζονται ως απόγονοί τους. Έτσι θα αναδειχθούν η συλλογική ταυτότητα και η πορεία στο ιστορικό συνεχές αυτής της ιδιαίτερης βλαχόφωνης ομάδας. Η συνεχής μετακίνηση για την εξεύρεση λιβαδιών και της μεταφοράς προϊόντων, ως κυρατζήδες, εφοδίαζε τον αστικό ιστό και τόνωνε την οικονομία της υπαίθρου. Ταυτόχρονα φιλοδοξία αυτής της εργασίας είναι να συμβάλλει στην έρευνα για την αποτύπωση της μνήμης για εθνοτικούς πληθυσμούς που δεν έτυχαν της ανάλογης προβολής μέσα από την ιστορική έρευνα.

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.

Εγκαταστάσεις Αρβανιτοβλάχων. Στοιχεία οικονομίας και κοινωνίας

1.1 "Ονομάτων επίσκεψις"

Η βαλκανική χερσόνησος τον 18^ο αιώνα βρίσκεται υπό οθωμανική διοίκηση. Στα εδάφη της συνυπάρχουν λαοί που αργότερα, τον 19^ο αιώνα θα διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους, ώστε να δημιουργήσουν εθνικά κράτη. Οι πληθυσμοί οι μη μουσουλμανικοί των μονοθεϊστικών θρησκειών στην αυτοκρατορία του Σουλτάνου, ορίζονται ως «ζιμμήδες» (zimmi)» και αργότερα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, με τις μεταρρυθμίσεις, γνωστές ως Τανζιμάτ, θα χωρίζονται σε millet, που είναι εθνοθρησκευτικές ομάδες.⁶

Σε αυτό το ιστορικό και χρονικό πλαίσιο κινούνται πληθυσμοί που είναι γνωστοί ως «Βλάχοι»(ετερωνύμιο) ή «Αrmaḗr»(αυτωνύμιο) που ήταν νομάδες ποιμένες αιγοπροβάτων, και ζούσαν εντός «μιας πατριαρχικά δομημένης κοινωνίας, μακριά από τα αστικά κέντρα. Με τον καιρό κάποιοι διατήρησαν τον νομαδικό τρόπο ζωής, βασισμένο στην κτηνοτροφική οικονομία και κάποιοι ανέπτυξαν αστικό τρόπο ζωής».⁷

Βασική συνιστώσα αυτοπροσδιορισμού και ετεροπροσδιορισμού τους ήταν η γλώσσα και αρχικά τουλάχιστον η ενασχόληση με τη νομαδική-κτηνοτροφική οικονομική παραγωγή. Η βλάχικη ομιλία είναι «ένα από τα σύγχρονα ιδιώματα της πάλαι ποτέ δημώδους λατινικής των Βαλκανίων» που συγγενεύει με τις ρωμανικές γλώσσες της βαλκανικής, όπως τη ρουμανική, τη μογλενοβλάχικη (περιοχή Αλμωπίας, νομού Πέλλας) και την ιστοροουμανική (Κροατία) σύμφωνα με τον Kahl.⁸ Ωστόσο λόγω της συνεχούς μετακίνησης με τα κοπάδια των αμνοεριφίων για λιβάδια το καλοκαίρι και χειμαδιά το χειμώνα χρησιμοποιούσαν και τη γλώσσα των γειτόνων τους για τις συναλλαγές. Έτσι επικράτησε η διγλωσσία στους βλάχικους πληθυσμούς.

⁶ Δημήτριος Παπασταματίου, Φωκίων Κοτζαγεώργης,, 2015. *Ιστορία του νέου ελληνισμού κατά τη διάρκεια της οθωμανικής πολιτικής κυριαρχίας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4721> ανακτήθηκε στις 17.1.2022, σελ. 72.

⁷ Thede Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*, μετάφραση: Στέφανος Μπουλασίκης, Σειρά Μελετών του Κ.Ε.Μ.Ο, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2009, σ.15-16.

⁸ Στο ίδιο, σελ.17-18.

Οι Βλάχοι ανάλογα με την περιοχή εγκατάστασης και δραστηριοποίησης τους έχουν και διαφορετικά ονόματα ετεροπροσδιορισμού. Έτσι ενδεικτικά οι βλαχόφωνοι στην Ίστρια (που δεν υπάρχουν σήμερα) ονομάζονται *Cici*. Στη Σερβία ονομάζονται *Cincari* (Τσίντσαροι), από τον αριθμό πέντε (*cinci*). Στην Αλβανία ονομάζονται *Coban* (βοσκός). Ειδικά οι ομάδες Βλάχων που προέρχονται από τη σημερινή νότια Αλβανία ετεροπροσδιορίζονται στα ελληνικά με τον όρο Αρβανιτόβλαχοι.⁹ Οι τελευταίοι προσφωνούνται μεταξύ τους *Rrëmanj* (Ρεμένιοι), με χαρακτηριστική εκφορά του ρ, που παράγεται από τη λατινική λέξη *Romanus*, που δε διαφέρει και πολύ από το Ρωμίος που χρησιμοποιούν οι ελληνόφωνοι πληθυσμοί.¹⁰

Οι θεωρίες για την καταγωγή τους εδράζονται κατά κύριο λόγο στο ξεχωριστό βλάχικο ιδίωμα που χρησιμοποιούν αλλά και στον τόπο όπου πρωτοεμφανίζονται ιστορικά. Αρχικά η γλώσσα τους είναι μία διάλεκτος της βλαχικής με διαφορές γραμματικές, φθογγολογικές και λεξιλογικές, αφού περιέχει και αλβανικές λέξεις.¹¹ Επιπλέον αποκαλούνται «Αρβανιτόβλαχοι» από τους ελληνόφωνους Ηπειρώτες βλαχόφωνους λόγω της συγκατοίκησης με πολυπληθέστερους αλβανικούς πληθυσμούς.¹²

Η ονομασία που αποδέχονται πολλοί Αρβανιτόβλαχοι ως ετεροπροσδιορισμό είναι ο όρος «Φρασαριώτες» ή «Φαρσαριώτες», από την πόλη Φράσαρη (*Frashër*) στη σημερινή νότια Αλβανία, που βρίσκεται 36 χιλιόμετρα βόρεια της πόλης Πρεμετή στην περιοχή του Νταγκλί (*Dangelli*). Οι αναφορές για την προέλευση της κοιτίδας των Αρβανιτοβλάχων αναφέρονται και από τον Weigand, που στο ερευνητικό ταξίδι του στη σημερινή νότια Αλβανία, αναφέρει ότι τον άκουσε από ντόπιους όπως από τον «*αρχιτσέλιγκα Μπουλαμάτση από την Κορυτσά*».¹³

Ωστόσο άλλοι Αρβανιτόβλαχοι δεν αποδέχονται τον όρο Φρασαριώτες αλλά υιοθετούν διάφορα τοπωνυμικά της περιοχής. Έτσι έχουμε Κεστρινιώτες από το χωριό Κοστρέτσι, Ζαρκανιώτες (Ζάρκανη), Κουρτισιάνοι (Κουρτέσι), Γκουμπλιάροι (Κομπλιάρα), Πλεασιώτες (Πλεάσα), Πόλονάκοι, Κολωνιάτες (Κολώνια), Μουζακιαραίοι (Μουζακιά), Τσαμουρένοι

⁹ Θεόδωρος Σπύρος, «Οι βλάχοι και οι τόποι τους: κοινωνικός μετασχηματισμός και μεταμορφώσεις της ταυτότητας σε μια βλαχόφωνη κοινότητα της Πίνδου», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2009, σελ.28.

¹⁰ Αστέριος Κουκουδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι και Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2001, σελ. 32

¹¹ Σπύρος, «Οι βλάχοι και οι τόποι τους», σελ.50.

¹² Κώστας Κρυστάλλης «Οι Βλάχοι της Πίνδου», «Απαντα «τ. Γ, Έκδοση, Αθήνα 1959, σελ 406-407, αναφέρεται στο Κουκουδης, *Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2001*, σελ. 269

¹³ Gustav Weigand, *Οι Αρωμόνιοι (Βλάχοι)*, τόμοι Α' και Β' (μετάφραση, Th., Kahl), Τρίκαλα/Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη και Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Σύλλογος, 2001, σελ.325

(Τσαμουριά).¹⁴ Επίσης στην ιστοριογραφία θα τους συναντήσουμε και με τον όρο Αβελαιοί ή Ντότανοι, επειδή χρησιμοποιούν το μόριο dot που σημαίνει «δεν, όχι». Ωστόσο πρόκειται για προσδιορισμό που γίνεται με σκωπτική διάθεση από τους άλλους Βλάχους.¹⁵

Επομένως, είναι δύσκολο να οριστεί η ακριβής καταγωγή των Αρβανιτοβλάχων. Αυτή η δυσκολία έρχεται να ενισχυθεί και από την απουσία καταγραφής τους από επίσημες πηγές, ιδιαίτερα την ύστερη οθωμανική περίοδο (μέσα 19^{ου} αιώνα και μετά), όπου η κατανομή των πληθυσμών γίνεται βάσει θρησκείας (millet) και όχι γλώσσας ή τοπικής καταγωγής.¹⁶ Ωστόσο οι περισσότερες ερμηνείες συντείνουν ότι η καταγωγική τους κοιτίδα είναι η περιοχή της Πρεμετής και του Νταγκλί στη σημερινή νότια Αλβανία, και ότι είναι διακριτή ομάδα ανάμεσα στους βλαχόφωνους τόσο για την ιδιαίτερη γλωσσική διάλεκτο όσο και για την ξεχωριστή τους πολιτιστική και κοινωνική ζωή.

1.2 Σχέσεις με τους άλλους Βλάχους

Όπως αναφέρθηκε η ομάδα των Αρβανιτοβλάχων, προσδιορίζεται από τη γλώσσα, η οποία φωνολογικά διαχωρίζεται από την *Αρμανική* αλλά και λεξιλογικά, αφού περιέχει στο λεξιλόγιό της αλβανικές λέξεις. Αυτή η γλωσσική κατ' αρχήν διαφοροποίηση τους, σε συνδυασμό με τις ενδογαμίες οδήγησε στην απομόνωσή τους σε σχέση με τους άλλους Βλάχους. Επίσης σε μεγάλο ποσοστό δεν υιοθέτησαν τον εδραίο τρόπο ζωής των Βλάχων κατά τον 18^ο αιώνα και 19^ο αιώνα αλλά συνέχισαν τον νομαδικό-κτηνοτροφικό τρόπο ζωής και οργάνωσης, και δε δημιούργησαν, εκτός ολίγων εξαιρέσεων, οικισμούς ορεινούς ή χειμερινούς σε μόνιμη βάση.¹⁷

Αυτή η εσωστρέφεια των *Αρβανιτόβλαχων* και η μικρότερη έφεση στην υιοθέτηση του αστικού τρόπου ζωής οδήγησε πολλούς μελετητές να τους θεωρούν κατώτερη ομάδα Βλάχων και να τους τοποθετούν συγκριτικά σε κατώτερη πολιτισμικά θέση. Μάλιστα υπάρχουν και χαρακτηρισμοί από ερευνητές κατά τον 19^ο αιώνα, όπως «βάρβαροι», «άγριοι», «με κλίση προς την εξαπάτηση», που στιγματίζουν τη συγκεκριμένη ομάδα των

¹⁴ Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις*, σελ. 271

¹⁵ Απόστολος Βακαλόπουλος, «Ιστορικά Έρευναι εν Σαμαρίνη της Δ. Μακεδονίας», τόμος «Παγκαρπία Μακεδονικής Γης», Θεσσαλονίκη 1980, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, σελ 457, στο Αντώνιος Κολτσίδας, *Η ιδεολογική συγκρότηση και Εκπαιδευτική Οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο Βαλκανικό Χώρο (1850-1913): Η Εθνική και Κοινωνική Διάσταση*, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1994, σελ. 272

¹⁶ Σπύρος, «Οι βλάχοι και οι τόποι τους», σελ. 33

¹⁷ Κουκούδης, *Οι Μητροπόλεις*, σελ. 282.

Βλάχων και δημιουργούν στερεοτυπικές αντιλήψεις που εγγράφονται στη συλλογική μνήμη, ώστε να δημιουργούν διακρίσεις και αρνητικές αντιλήψεις για τους Αρβανιτόβλαχους.¹⁸

Ταυτόχρονα επιτείνεται η αρνητική εντύπωση από τις αναφορές των άλλων Βλάχων για τους Rrãmarij(Ρεμένιοι). Σε αποστροφές του λόγου τους αναφέρονται με υποτιμητικό τρόπο στους Αρβανιτόβλαχους λέγοντας ότι «δεν έχουν μόνιμη κατοικία αλλά ζουν σε καλύβια και σκηνές σαν τους Σαρακατσάνους», διαχωρίζοντάς τους από τους άλλους βλαχόφωνους, αφού τους εντάσσουν πολιτιστικά πιο κοντά στους ελληνόφωνους Σαρακατσάνους.¹⁹

Ωστόσο είναι αξιοσημείωτη η παρατήρηση του Σπύρου που αναφέρει τα εξής:

*«ενώ ο "νομαδισμός" είναι βασική συνιστώσα της βλάχικης ταυτότητας, όσο προχωρούμε στον 19ο και 20ο αιώνα οι Βλάχοι φαίνεται να επηρεάζουν πολυεπίπεδα τις αλλοεθνείς ομάδες με τις οποίες έρχονται σε επαφή και διεισδύουν αναπτύσσοντας τομείς όπως η βιοτεχνία, το εμπόριο, ή η εκπαίδευση και γίνονται μέλη της τότε αστικής τάξης. Αυτή η αλλαγή στον τρόπο ζωής των άλλων βλαχόφωνων δημιουργεί ανάμεσά τους την αντίληψη ότι η διατήρηση του νομαδικού κτηνοτροφικού τρόπου ζωής αποτελεί καθυστέρηση και κίνδυνο για τη βλάχικη ταυτότητα».*²⁰

Επομένως οι Αρβανιτόβλαχοι, που άργησαν να υιοθετήσουν τον εδραίο τρόπο ζωής και συνέχισαν την νομαδική ζωή τοποθετούνται με υποκειμενικά κριτήρια σε κατώτερη ιεραρχικά κλίμακα μέσα στους βλαχόφωνους. Ωστόσο τίθεται το ερώτημα αν αυτή η διάκριση και ο αποκλεισμός εκπορεύονται και από έναν υφέρποντα ή φανερό ανταγωνισμό μεταξύ Αρβανιτόβλαχων και των άλλων Βλάχων για τον έλεγχο των βοσκοτόπων και των χειμαδιών.²¹

Εκτός των άλλων η διαφορετική γλώσσα των Αρβανιτόβλαχων θεωρούνταν από τους ίδιους και τους άλλους βλαχόφωνους ως ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη σχέσεων, οποιουδήποτε τύπου. Έτσι έχουμε την εσωστρέφεια και τον απομονωτισμό των

¹⁸ Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου, των τε ομόρων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854. Συντεταγμένη υπό Π. Α. Π.*», τ. Β', Εν Αθήναις, Σ.Κ. Βλαστός,σελ.147, <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/a/9/metadata-01-0000372.tkl>, ανακτήθηκε στις 27.10.2021

¹⁹ Σπύρος, «Οι βλάχοι και οι τόποι τους», σελ.217

²⁰ Στο ίδιο, σελ.217

²¹ Στο ίδιο σελ.218.

Αρβανιτόβλαχων ή όταν βρίσκονταν σε πολυπληθέστερους βλαχόφωνους την ενσωμάτωσή τους μέσα στο σύνολο με την άρνηση της αρβανιτοβλάχικης γλώσσας.²²

Εν τούτοις η αντίληψη δεν ευσταθεί στο σύνολό της, γιατί οι *Αρβανιτόβλαχοι* της Θεσσαλίας, έχουν προσαρμόσει τη γλώσσα τους, για την καλύτερη επικοινωνία, στη γλωσσική διάλεκτο των άλλων βλαχόφωνων. Μάλιστα προς επίρρωση των παραπάνω θα αναφέρουμε το χωριό Αργυροπούλι, που, ενώ είναι ο μεγαλύτερος αρβανιτοβλάχικος οικισμός στη Θεσσαλία, υπάρχουν μικτές ακμάζουσες οικογένειες Αρβανιτοβλάχων και άλλων βλαχόφωνων, κυρίως από την περιοχή του Περιβολίου Γρεβενών χωρίς να υπάρχει δυσκολία συνεννόησης.²³

Επομένως η διαφοροποίηση μεταξύ Αρβανιτοβλάχων και των άλλων Βλάχων και οι αρνητικές αναφορές εκατέρωθεν, εδράζονται ίσως σε διαφορές τόσο κοινωνικής οργάνωσης όσο και σε οικονομικούς ανταγωνισμούς που λανθάνουν ανάμεσα στις δύο ομάδες βλαχόφωνων. Δημιουργούνται έτσι στερεοτυπικές αντιλήψεις, που εμποδίζουν την επικοινωνία ανάμεσα σε ομάδες ή άτομα.

1.3 Τόποι εγκατάστασης των Αρβανιτοβλάχων

Η ιστορική έρευνα για τις εγκαταστάσεις και συσσωματώσεις των Αρβανιτόβλαχων χρειάζεται να υπολογίζει τη νομαδική -κτηνοτροφική οργάνωση της ζωής τους, κύρια έως τα μέσα του 20ού αιώνα, που τους αναγκάζει σε μία συνεχή μετακίνηση τα ίχνη της οποίας είναι δυσδιάκριτα, αφού στα λιβάδια συνυπάρχουν και με άλλους βλαχόφωνους πληθυσμούς χωρίς πολλές φορές σαφή ετεροπροσδιορισμό των Αρβανιτόβλαχων με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση.

Ωστόσο έχουμε αναφορές²⁴ για βλαχόφωνους πληθυσμούς που με βάση τη γλωσσική τους ταυτότητα, την κοινωνική οργάνωση και τα ήθη και έθιμα που διατηρούσαν, προσιδιάζουν σε Αρβανιτόβλαχους. Οι παραπάνω συνιστώσες ταυτότητας αποτελούν και ειδοποιούς διαφορές από τους άλλους βλαχόφωνους.

²² Σπύρος, «Οι βλάχοι και οι τόποι τους», σελ. 218,

²³ Γεώργιος Σαββανάκης, «Το Περιβόλι», χ.χ. <https://vlaxoxoria.gr/perivoli>, ανακτήθηκε 21.10.2021.

²⁴ Weigand, *Οι Αρωμόνιοι*, σ.σ.,315-329,

Αρχικά, από τα μέσα του 19^ο αιώνα εντοπίζονται στην περιοχή της Φράσαρης και της Πρεμετής, αφού περιηγητές της εποχής ή ιστοριοδίφες τους αποκαλούν με τον όρο Αρβανιτόβλαχοι, λόγω της εγκατάστασης σε περιοχές όπου πλειοψηφούν αλβανόφωνοι πληθυσμοί. Πιο συγκεκριμένα ο Αραβαντινός εντοπίζει περί τις πεντακόσιες(500) οικογένειες Αρβανιτόβλαχων στην περιοχή του Νταγκλί -Πρεμετής. Ακόμη αναφέρονται περίπου είκοσι(20) οικογένειες Αρβανιτόβλαχων στο χωριό Οστρίτσα (Odrican), της επαρχίας Πρεμετής. Ακόμη αναφέρονται περίπου διακόσιες(200) οικογένειες στην Αυλώνα της σημερινής Αλβανίας και σαράντα(40) οικογένειες στη γειτονική Σελενίτσα (Selenice). Το ενδιαφέρον στοιχείο στις οικογένειες της Σελενίτσας είναι ότι εργάζονται στα ορυχεία πίσσας και ως αγωγιάτες, ξεχωρίζοντας από τους άλλους κτηνοτρόφους Αρβανιτόβλαχους.²⁵

Ο Λάμπριδης επίσης αναφέρει ότι στην περιοχή του Μετζιτιέ (Κεφαλόβρυσο Ιωαννίνων) υπήρχαν το 1888 γύρω στις 143 οικογένειες που αυτοπροσδιορίζονται ως Αρβανιτόβλαχοι. Επιπλέον καταγράφει ότι ζούσαν περίπου δεκαεννέα (19) οικογένειες στον οικισμό Καλύβια Πογδοριανής, στο σημερινό Παρακάλαμο Ιωαννίνων και δεκαέξι (16) οικογένειες στον οικισμό Λουτρό. Η αρβανιτοβλάχικη ταυτότητα των οικογενειών αυτών ισχυροποιείται και από το γεγονός ότι ήταν πρόσφυγες από το Μπιτσίκοπουλο (Παλαιοχώρι Ιωαννίνων), που καταστράφηκε το 1840 από ληστρικές επιδρομές.²⁶

Ιδιαίτερη αναφορά σε εγκατάσταση Αρβανιτοβλάχων αξίζει να σημειωθεί για την περιοχή της Κορυτσάς. Πρόκειται για Αρβανιτόβλαχους της ΆνωΠλιάσα (αλβ.: Plasë), τοπωνύμιο που αναφέρει ο Κουκούδης, που βρέθηκαν στα λιβάδια της Κορυτσάς και δημιούργησαν θερινούς καταυλισμούς, γύρω από την πόλη. Το 1866 οι εγκατάσταση αυτή εξελίχθηκε σε ορεινή κοινότητα ημινομάδων και μάλιστα πολλοί εγκατέλειψαν τη νομαδική κτηνοτροφική ζωή και αστικοποιήθηκαν. Σύμφωνα με καταγραφές υπήρχαν περίπου 150 οικογένειες Αρβανιτοβλάχων το καλοκαίρι στα λιβάδια γύρω από την Κορυτσά, ενώ το χειμώνα ήταν

²⁵ Παναγιώτης Αραβαντινός, «Π. Περιγραφή της Ηπείρου», μέρος Α(πρώτη έκδοση 1866), Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1984, σελ.196., στο Κουκούδης, *Οι Μητροπόλεις*, 288.

²⁶ Ιωάννης Λαμπρίδης, «Ο Τεπελενλής Αλή Πασάς», *Ηπειρωτικές Μελέτες*, τόμος 2. Εν Αθήναις 1887, σελ.12, στο Κουκούδης, *Οι Μητροπόλεις των Βλάχων*, 288-289.

στην πόλη περίπου είκοσι πέντε (25) οικογένειες, με μόνιμη εγκατάσταση, αφού ίδρυσαν μάλιστα και εκκλησία²⁷

Οι μετακινήσεις των Αρβανιτοβλάχων από την περιοχή της Αλβανίας και της Ηπείρου σχετίζονται με τον πόλεμο μεταξύ Υψηλής Πύλης -Αλή Πασά. Ειδικότερα όπως αναφέρει ο Κουκούδης, διαπιστώθηκε μία μετακίνηση βλαχόφωνων από τις περιοχές της Φράσαρης και της Πρεμετής από τον φόβο της επίταξης των κοπαδιών τους για την ικανοποίηση των διατροφικών αναγκών των οθωμανικών στρατευμάτων. Αυτοί οι πληθυσμοί μετακινήθηκαν είτε προς νότο στη Ρούμελη είτε δυτικά προς τις περιοχές περιοχή της δυτικής Μακεδονίας και της Θεσσαλίας που ανήκουν σήμερα στο ελληνικό κράτος.²⁸

Αρχικά παρουσιάζονται μαρτυρίες για την εγκατάσταση πληθυσμών από την περιοχή του Νταγκλί στην περιοχή της Έδεσσας (Βοδενά),υπάρχει το 1822. Οι κτηνοτρόφοι νομάδες υπό την καθοδήγηση των αρχιτσελιγκάδων Τζέγκων, έφτασαν στο Μορίχοβο, ΒΔ της Έδεσσας .Ο αριθμός τους με επιφύλαξη ανέρχεται στις διακόσιες (200) οικογένειες. Εικάζουμε ότι ήταν Αρβανιτόβλαχοι επειδή αποκαλούνταν Φρασαριώτες και λόγω της οργάνωσης του φαλκαριού του τσελιγκατού. Μάλιστα λόγω της υπερσυμφόρησης των κοπαδιών και της ανάγκης εξευρέσεις λιβαδιών, κατά τον Κουκούδη, το 1837 εξήντα περίπου οικογένειες υπό τον τσέλιγκα Σέρμπου ή Βασίλη θα ιδρύσουν τον μεγαλύτερο Αρβανιτοβλάχικο οικισμό του Βερμίου , το Σέλι.(Σέλια ντιν Σους).²⁹

Επίσης έχουμε αρβανιτοβλάχικους πληθυσμούς στις περιοχές γύρω από τις Πρέσπες και ειδικότερα στην περιοχή της Φλώρινας και Καστοριάς. Στο Πισοδέρι στα μέσα του 19^{ου} αιώνα οι Αρβανιτόβλαχοι που εγκαταστάθηκαν σε προηγούμενους βλάχικους οικισμούς αφομοιώθηκαν με τα χρόνια.³⁰ Φρασαριώτες -Κολωνιάτες είναι και σήμερα οι κάτοικοι της Ιεροπηγής, του Βροντερού και της Κρυσταλλοπηγής³¹. Επίσης υπάρχουν Αρβανιτόβλαχοι στα χωριά του Αγίου Γερμανού, της Καλλιθέας, της Οξυάς και των Καρυών. Οι παραπάνω

²⁷Νικόλαος Σχινάς, *Οδοιπορική σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, Νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας*, Αθήνα,1886-87,<https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/a/8/metadata-01-0000454.tkl>, ανακτήθηκε στις 31/10/2021, σ.σ.,234-235.

²⁸Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις*, 295.

²⁹Στο ίδιο, σελ.297.

³⁰Haciu, Anastase N. *Aromanii: comert, industrie, arte, expasiune, civilizatie*, σελ.171-173 Tip. Cartea Putnei, Foscani, 1936, στο Κουκούδης, *Οι Μητροπόλεις*, σελ .302.

³¹Φώτης Τράσιας,, «Άγιος Γερμανός και Βροντερό Πρεσπών Φλώρινας»,25.9.2011,http://vlahofonoi.blogspot.com/2011/09/blog-post_25.html , αντλήθηκε 05.11.2021

εγκαταστάθηκαν σε οικίες σλαβόφωνων που έφυγαν ως πολιτικοί πρόσφυγες σε κομμουνιστικές χώρες μετά τον Εμφύλιο γύρω στα 1951.³²

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία Αρβανιτοβλάχων από την περιοχή της Κορυτσάς που εγκαταστάθηκαν σε περιοχές των Γιαννιτσών και ιδιαίτερα στην Κρύα Βρύση, μετά το 1914 με την οριοθέτηση της συνοριακής γραμμής Αλβανίας Ελλάδας και την κατοχύρωση της Κ. Μακεδονίας στην Ελλάδα. Η περιοχή ονομάζονταν πριν το 1923 Πρίσνα. Μετά το 1923 με την έλευση και Ποντίων Προσφύγων ονομάστηκε Κρύα Βρύση. Οι Αρβανιτόβλαχοι κάτοικοι της Κρύας Βρύσης μετά το 1950 υιοθέτησαν γεωργικές ή αστικές εργασίες, εγκαταλείποντας τη νομαδική κτηνοτροφία. Μάλιστα αυτοί οι Αρβανιτόβλαχοι αποκαλούνται και Πλασινώτες από το παλιό όνομα της Κρύας Βρύσης και Ντότανοι με σκωπτική διάθεση από τους άλλους Βλάχους.³³ Οι περισσότερες αρβανιτοβλάχικες οικογένειες της Κρύας Βρύσης είναι εγκατεστημένες στην περιοχή της πόλης που ονομάζεται «Βλάχικα».

Έντονη είναι η παρουσία των Αρβανιτοβλάχων και στη Θεσσαλία, όπου έχουν ισχυρή πληθυσμιακή εκπροσώπηση, όπως άλλωστε και όλο το βλαχόφωνο στοιχείο. Αυτό αποδεικνύεται από το χωριό του νομού Λάρισας και κυρίως στο χωριό Αργυροπούλι, που βρίσκεται εννέα(9) χιλιόμετρα από τον Τύρναβο, Β.Δ της Λάρισας, που είναι ο μεγαλύτερος οικισμός Αρβανιτοβλάχων στη Θεσσαλία. Μετά το 1881 και την προσάρτηση της Θεσσαλίας με το συνέδριο του Βερολίνου, πολλοί Αρβανιτόβλαχοι που παραχέιμαζαν στην οθωμανική Ελασσόνα, κατέβηκαν τη Μελούνα, στην περιοχή της λίμνης Μάτι. Εκεί ίδρυσαν το Καρατζόλι (Αργυροπούλι), το Μουσαλάρ (Ροδιά) και τα Δελέρια, για χειμαδιά Ακόμη μετακινήθηκαν προς τη μεριά της Καλαμπάκας, στο Μαλακάσι, στην Μπούρσιανη(Νέα Ζωή Καλαμπάκας) και στη Φαρκαδόνα του σημερινού νομού Τρικάλων. Επίσης έχουμε αρβανιτοβλάχικες εγκαταστάσεις σε περιοχές της Μαγνησίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από την περιοχή Νιζόπολης του Μοναστηρίου. Οι περιοχές εγκατάστασης των Αρβανιτοβλάχων στη Μαγνησία είναι ο Αλμυρός, η Σούρπη, η Νεράιδα, ο Ανθότοπος, το Νεοχωράκι και το Σέσκλο καθώς και η όμορη περιοχή του ν. Λάρισας με τα χωριά Καλαμάκι και Καστρί Αγιάς.³⁴

Η νοτιότερη εγκατάσταση των Αρβανιτοβλάχων στη Βαλκανική είναι τα επτά χωριά της περιοχής Ξηρόμερου Ακαρνανίας, δηλαδή η Παλαιομάνινα, ο Στράτος, η Όχθια, το

³²Κουκουδής, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ. 425, και Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι τους», σ. σ.. 39-41,

³³Κουκουδής, *Στο ίδιο*, σελ. 420-426.

³⁴Κουκουδής, *Οι μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων*, σελ.306

Αγράμπελο, η Γουργιώτισσα, το Στρογγυλοβούνι και η Μάνινα Βλιζιανών. Οι πρόγονοι των πληθυσμών αυτών, μετανάστευσαν στην περιοχή σταδιακά από το 1840 έως το 1870, λόγω της καταστροφής του Μπιτισκόπουλου. Οι Αρβανιτόβλαχοι αυτοί είναι οι μοναδικοί που ετεροπροσδιορίζονται από μελετητές ως Καραγκούνηδες, χωρίς βέβαια να έχουν σχέση με τους αντίστοιχους κατοίκους της πεδινής Θεσσαλίας.³⁵

Επίσης ξεχωριστή είναι η αναφορά για εγκατάσταση Αρβανιτοβλάχων στην περιοχή της Όθρυος και ιδιαίτερα της σημερινής Ανθήλης. Μάλιστα υπάρχει μαρτυρία του Θεόδωρου Γ. Κολοκοτρώνη, εγγονού του Γέρου του Μοριά που σε ένα άρθρο στην Εστία αναφέρεται σε «Αρβανιτόβλαχους» στην περιοχή αυτή της Φθιώτιδας.³⁶

Σήμερα, (2022), άτομα που αυτοαποκαλούνται είτε Ρεμένοι είτε Αρβανιτόβλαχοι μέσα από τους συλλόγους τους κατοικούν στο ελληνικό κράτος σε χωριά ή οικισμούς ή σε αστικές περιοχές. Παρατίθενται οι οικισμοί αλφαβητικά με τη νέα διοικητική διαίρεση των νομών στο ελληνικό κράτος, με την ελληνική αλλά και την τουρκική ή βλάχικη ονομασία, όπου είναι δυνατόν. Στην περίπτωση της Ακαρνανίας παρατίθεται σε παρένθεση το όνομα που έπαιρναν οι οικισμοί από τον αρχιτσέλιγκα που ήταν ο ισχυρότερος στον οικισμό.

Περιφερειακή Ενότητα (Π.Ε., από εδώ και πέρα) Αιτωλοακαρνανίας:

Πρόκειται για μόνιμους οικισμούς Αρβανιτοβλάχων που ήλθαν τον 19^ο αιώνα πρόσφυγες όπως είδαμε από το Bitsikoroulo. Πρόκειται για τους κατοίκους των χωριών: Γουργιώτισσα (Κατσαρού), Αγράμπελος (Νταγιάντα ή Μπούστα), η Όχθια (Παγκέικα), η Παλαιομάνινα (Κουτσουμπίνα) το Στρογγυλοβούνι (Γακέικα) και το σημερινό Στράτος (Σοροβίγλι). Ονομαζονται Καραγκούνηδες, χωρίς να έχουν σχέση με τους Γκαραγκούνηδες της Θεσσαλίας.

Π.Ε. Ιωαννίνων

Κεφαλόβρυσο Ιωαννίνων (Megidei)

Π.Ε. Λαρίσης

Αργυροπούλι Τυρνάβου (Carandjoli), Ροδιά (Mousalar), Δελέρια. Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι Αρβανιτόβλαχοι από Φράσαρη και Φούρκα. Ο Kahl θεωρεί ότι ήρθαν από Φούρκα αποκλειστικά. Ωστόσο από προφορικές μαρτυρίες ηλικιωμένων και τον Κουκούδη

³⁵ Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι τους», σ.σ. 34-35.

³⁶ Θεόδωρος Ιωάννου (Φαλέζ) Κολοκοτρώνης, «Ηθια και έθιμα Αρβανιτόβλαχων ποιμένων» (Εστία τομ.11, αρ. 279, 1881), <https://www.scribd.com/doc/190216051>, ανακτήθηκε, 4/11/2021

αναφέρουν τη Φράσαρη και την περιοχή του Καλαμά ως τόπο καταγωγής.³⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι μεγάλος αριθμός Αρβανιτοβλάχων κατοικεί στον Τύρναβο, κυρίως προερχόμενοι από Αργυροπούλι, Δελέρια, Ροδιά, ή κατοικεί στη Λάρισα κυρίως στη συνοικία Ιπποκράτης, που παλαιότερα ονομάζονταν Βλαχομαχαλάς.

Π.Ε. Ημαθίας: Άνω Βέρμιο (Seliadin-sus), Άγιος Δημήτριος (Candruva), Άνω Γραμματικό (Grammatikono). Παλατίτσια.

Π.Ε. Καστοριάς: Ιεροπηγή (Cosinets), Κρυσταλλοπηγή.

Π.Ε. Φλώρινας: Βροντερό (Grashden), Πύλη (Pili) 424³⁸

Π.Ε. Πέλλας: Κρύα Βρύση Γιαννιτσών, (Plasna)³⁹

Π.Ε. Μαγνησίας: Σέσκλο (Shesclu), Διμήνι (Dimini), Αλμυρός (Chirtslini), Σούρπη (Sourpi), με καταγωγή από την περιοχή Κορυτσάς.⁴⁰

Π.Ε. Τρικάλων: Νέα Ζωή (Μπούρσιανη), Κοκόνα Παλαιόπυργου Καλαμπάκας, (Φρασεριώτες.)⁴¹

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι οι Αρβανιτόβλαχοι είναι από τις Βλαχόφωνες υποομάδες που έχουν μεγάλη εξάπλωση στη νότιο Βαλκανική. Η κύρια επαγγελματική τους δραστηριότητα, του κτηνοτρόφου-νομάδα με τις σχέσεις εξάρτησης μέσα στο τσελιγκάτο όπως και το ιδιαίτερο γλωσσικό ιδίωμά τους, επιτρέπει μια κάποια καλύτερη διάκριση των εγκαταστάσεων τους, ώστε να επιβεβαιωθεί η μεγάλη εξάπλωσή τους. Ωστόσο παρά την εσωστρεφή κοινωνική τους οργάνωση και τον «αποκλεισμό τους κατά καιρούς από τη βλάχικη ταυτότητα» εντάσσονται ή διεκδικούν να ενταχθούν σε αυτήν.⁴²

³⁷Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις*, σελ.304-306

³⁸Κουκούδης, *Οι Αρβανιτόβλαχοι και οι Βεργιάνοι*, σελ.424

³⁹Στο ίδιο, σελ.415-416

⁴⁰Στο ίδιο σελ. 306-306

⁴¹Στο ίδιο σελ.306.

⁴²Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι τους», 340

1.4 Επαγγελματική δραστηριότητα. Στοιχεία κοινωνική ζωής των Αρβανιτόβλαχων .

Η ιστορική έρευνα όταν αναφέρεται σε δραστηριότητες βλαχόφωνων επικεντρώνει στη νομαδική και κτηνοτροφική αρχικά επαγγελματική τους ζωή και μετά στρέφεται κυρίως τον 19^ο αιώνα .όπου και προόδευσαν ως εδραίοι έμποροι, μεταφορείς και τεχνίτες.⁴³ Ωστόσο για τους Αρβανιτόβλαχους η επιλογή της συνεχούς νομαδικής κτηνοτροφίας ως κυρίαρχου τρόπου παραγωγής είναι παρούσα μέχρι και τα μέσα του 20^ο αιώνα, που ασχολήθηκαν ως εδραίοι βλάχοι πλέον με τη γεωργία και τα αστικά επαγγέλματα. Επομένως χρειάζεται να εξετασθούν στην παρούσα εργασία οι λόγοι προσκόλλησης των Αρβανιτοβλάχων στην παραπάνω επαγγελματική επιλογή και η κοινωνική οργάνωσή τους, απόρροια σε μεγάλο βαθμό της οικονομικής αυτής επιλογής.

Η οθωμανική οικονομία κατά την ύστερη περίοδο της αυτοκρατορίας εξακολουθεί να στηρίζεται στον πρωτογενή τομέα. *«Η γεωργία και η κτηνοτροφία αποτέλεσαν τους δύο βασικούς άξονες της οικονομίας σε μία σχέση συντριπτικά υπέρ της δεύτερης στα ορεινά.»*⁴⁴ σύμφωνα με τους Παπασταματίου-Κοτζαγεώργη. Οι πληθυσμοί των πεδινών περιοχών εργαζόνταν εξαντλητικά, για να εξασφαλίσουν τα έσοδα του τιμαριούχου. Αντίθετα η κτηνοτροφική παραγωγή, μπορούσε να αποφέρει έσοδα στον κτηνοτρόφο που μπορούσε να αποκρύψει. Ειδικότερα, στην περιοχή της Πίνδου στο βιλαέτι των Ιωαννίνων το ορεινό και τραχύ έδαφος, δεν έδινε αξιόλογη αγροτική παραγωγή και η λιγοςτή που υπήρχε, συρρικνώνονταν επικίνδυνα λόγω των φορολογικών υποχρεώσεων των χριστιανών υπηκόων.⁴⁵

Η νομαδική και κτηνοτροφική επαγγελματική δραστηριότητα, επομένως, των Αρβανιτοβλάχων, ίσως μπορεί να εξηγηθεί κάτω από αυτό το πρίσμα. Επιπλέον η μειονεκτική πληθυσμιακά παρουσία τους απέναντι στους πολυάριθμους μουσουλμάνους αλβανόφωνους κατοίκους, στις περιοχές εμφάνισής τους στη Φράσαρη και στην περιοχή του Νταγκλί, τους ώθησε να αναζητούν και την προστασία μέσα στην παραγωγική ομάδα του τσελιγκάτου που περιλάμβανε πατριαρχικά γένη ή Fälkare στη γλώσσα τους. Ο πιο πλούσιος

⁴³ Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι τους», 64-65.

⁴⁴ Παπασταματίου, Κοτζαγεώργη, 170.

⁴⁵ Θεοφάνης Δασούλας, «Αγροτικές κοινωνίες του ορεινού χώρου κατά την οθωμανική περίοδο: ο γεωργικός κόσμος της "Χώρας Μετζόβου" (18ος αι. - 19ος αι.)» (Διδακτορική διατριβή), Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Λαογραφίας, 2009, σ.σ. 73-76.

βοσκός αυτής της «κοινοπραξίας», ο αρχιτσέλιγκας, πρόσφερε εκτός από πόρους επιβίωσης και προστασία, αφού διέθετε δύναμη και ισχυρές γνωριμίες στον έξω από το τσελιγκάτο κόσμο.⁴⁶ Δεν είναι άσχετο το γεγονός ότι το φαλκάρι έπαιρνε το όνομα του αρχιτσέλιγκα, γεγονός που υποδηλώνει την απεριόριστη εξουσία του συγκεκριμένου στα μέλη αυτού του κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού.

Συνάγεται από τα παραπάνω ότι η οργάνωση των Αρβανιτοβλάχων σε νομαδική και κτηνοτροφική δραστηριότητα ήταν αναγκαία και επιτακτική, για την επιβίωση τους. Επιπλέον όταν αναφερόμαστε σε αρβανιτοβλάχικα φαλκάρια, υπολογίζουμε ότι μετακινούνται χειμώνα-καλοκαίρι, γύρω στις 100 οικογένειες, που είχαν και συγγενικούς δεσμούς ανάμεσά τους. Η ευπάθεια των κτηνοτροφικών προϊόντων απαιτούσε μόνιμες εγκαταστάσεις, για τη συντήρησή τους, την επεξεργασία τους και την εκποίησή τους, ώστε να μεταβούν στο στάδιο του μεταπρατικού εμπορίου, ως εδραίοι. Αυτή η αδυναμία ή η απροθυμία των Αρβανιτοβλάχων, στη δημιουργία μόνιμων εγκαταστάσεων, οδήγησε στην υιοθέτηση του αστικού τρόπου ζωής αργότερα σε σχέση με τους άλλους Βλάχους.⁴⁷

Η κοινωνική ζωή των Αρβανιτόβλαχων επηρεάζεται από την παραπάνω οικονομική οργάνωση. Αυτό σημαίνει ότι η δύσκολη ζωή απαιτούσε προσήλωση, αλληλεγγύη, συνεργασία και υπακοή στην ιεραρχία. *Ακόμη η «κοινή ιδιοκτησία των κοπαδιών ευνοεί την εκτεταμένη ανδροπλευρική οικογένεια, που ενισχύεται με τη φιλία, με σχέσεις συγγένειας (δεσμούς αγχιστείας ή αδελφοποιείας, που είχε μεγάλη έκταση σε όλους τους βλαχόφωνους).*⁴⁸ Οι ενδογαμίες, λοιπόν, είναι αναγκαιότητα και επιβάλλονται στην αρβανιτοβλάχικη κοινότητα, γεγονός που ενέτεινε την εσωστρέφειά τους και την απομόνωσή τους. Πηγή κατάκρισης από βλαχόφωνους και μη του βίου των Αρβανιτόβλαχων, είναι η διατήρηση του θεσμού της αντεκδίκησης, της «βεντέτας», που προσιδιάζει σε καθυστερημένους πολιτισμικά πληθυσμούς και είναι στοιχεία που εντείνουν την καχυποψία και δυσπιστία απέναντί τους.⁴⁹

Οι εθνικοί ανταγωνισμοί τον 19 και 20 αιώνα ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη και η χάραξη των συνόρων κυρίως ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αλβανία το 1914 σταματούν την εποχιακή μετακίνηση των νομάδων, αφού πλέον επιβαρύνονται με τελωνειακούς δασμούς.

⁴⁶ Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*⁴, σ.σ. 150 -154.

⁴⁷ Δασούλας, «Αγροτικές κοινωνίες του ορεινού χώρου» σ.σ. 78-80.

⁴⁸ Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι τους», σελ.120..

⁴⁹ Κουκουδης, *Οι μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων*, σελ. 287

Έτσι χτίζουν πλέον σε ορεινές περιοχές πέτρινα σπίτια και διαμορφώνονται σταθερές κοινότητες ημινομάδων, στην περιοχή της Ημαθίας και στην περιοχή της Πέλλας.⁵⁰

Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, η Κατοχή και ο Εμφύλιος με την ανασφάλεια στους ορεινούς τόπους θα αναγκάσει και τους Αρβανιτόβλαχους να στραφούν σε σταδιακή εγκατάλειψη της νομαδικής κτηνοτροφίας. Στην ύπαιθρο πλέον ασχολούνται με τη γεωργία ή με την κτηνοτροφία μέσω της εκτροφής σε σταθερές μονάδες. Επιπλέον θα στραφούν σε αστικά επαγγέλματα ή θα μεταναστεύσουν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, με κύρια παράδειγμα τους κατοίκους του Κεφαλόβρυσου⁵¹ και της Κρύας Βρύσης Γιαννιτσών.⁵²

Συμπερασματικά μπορούμε να υποθέσουμε με μεγάλη ακρίβεια ότι η νομαδική και κτηνοτροφική ζωή των Αρβανιτοβλάχων, μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ήταν επιλογή επιβίωσης που υπαγορεύτηκε από τον τόπο της αρχικής τους εμφάνισης, σημερινή, νότια Αλβανία, τη συνύπαρξή τους με πολυπληθέστερους μουσουλμανικούς αλβανόφωνους πληθυσμούς, και από τις σχέσεις παραγωγής που επικρατούσαν στην οθωμανική επικράτεια. Η οργάνωση σε φαλκάρια, με μετακινούμενες οικογένειες για την εξεύρεση λιβαδιών για τα κοπάδια τους σε συνδυασμό με τις σχέσεις εξάρτησης που δημιουργούνταν εντός του τσελιγκάτου ενέτειναν την καθυστερημένη αστικοποίησή τους και ενίσχυαν την εσωστρέφειά τους γεγονός που οδηγούσε σε απομόνωση και στη διατήρηση του νομαδικού κτηνοτροφικού παραγωγής. Έτσι οι χαρακτηρισμοί ως «βάρβαροι» και «άγριοι» που τους αποδόθηκαν από ερευνητές ή τους εδραίους βλάχους πρέπει να επανεξετασθούν κάτω από το πρίσμα της επαγγελματικής και κοινωνικής οργάνωσης τους.⁵³

1.5 Οικογενειακές δομές και καθημερινή ζωή των Αρβανιτόβλαχων στη νομαδική κτηνοτροφία.

Η κλειστή κοινωνία των Αρβανιτοβλάχων ενίσχυε τη σημασία της οικογένειας(φάρας) και διατήρησε ήθη και έθιμα που χαρακτηρίζουν αυτή την ομάδα των βλάχων.

⁵⁰ Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.319-321.

⁵¹ Ελευθέριος Αλεξάκης, *Ταυτότητες και Ετερότητες: Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα-Βαλκάνια*, (2η έκδοση), Αθήνα, Δωδώνη, 2001, σελ.188.

⁵² Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.426.

⁵³ Κουκούδης, *Οι Μητροπόλεις*, σελ.287

Αρχικά χρειάζεται να τονιστεί η πατριαρχική δομή της οικογενείας, όπως άλλωστε επέβαλλε η παράδοση στην ελληνική ύπαιθρο γενικότερα. Σύμφωνα με τον Αλεξάκη που μελέτησε την κοινωνία των κατοίκων του Μετζιτιέ (Κεφαλόβρυσο Ιωαννίνων) «*πρόκειται για κοινωνίες συγγένειας με πατρογραμμικές ομάδες ή αρρενολογικές ομάδες*», όπου κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζουν τα άρρενα μέλη της οικογένειας ή του γένους.⁵⁴ Η εξήγηση προκύπτει από την κύρια οικονομική τους δραστηριότητα, την κτηνοτροφία. Τα πολλά εργατικά χέρια είναι προαπαιτούμενα για την επιβίωση και εξέλιξη του τσελιγκάτου. Έτσι η απόκτηση αγοριών - βοσκών, ήταν κύρια επιθυμία. Τα κορίτσια, αν και συμμετέχουν ενεργά στις εργασίες, θεωρούνταν δευτερεύοντα μέλη και οι συνεχείς γεννήσεις κοριτσιών θεωρούνται «καταστροφή για την οικογένεια».⁵⁵

Η ενδογαμία που υπαγορεύονταν από τις ανάγκες της οικονομικής ζωής και τις συνεχείς μετακινήσεις, είναι βασική συνιστώσα της ζωής. Η επιλογή συντρόφου γίνονταν από τα γένη των Αρβανιτοβλάχων που είναι εγκατεστημένα στην ευρύτερη περιοχή εγκατάστασης του φαλκαριού, ώστε να διευρυνθούν οι χώροι βοσκής μετά τις σχέσεις εξ αγχιστείας, που δημιουργούνταν. Η καταγραφή από εθνολόγους-ερευνητές τέλη 19^{ου} και αρχές 20ού αιώνα μας διαφωτίζει για τα έθιμα του γάμου. Σύμφωνα με τον Weigand που μελέτησε τα έθιμα των Φαρσεριωτών, «*παντρεύονται μόνο από την ίδια φυλή και ότι παντρεύουν τις κοπέλες από την εφηβεία. Ακόμη η νύφη χάνει το πατρικό της όνομα και πλέον προσφωνείται μετά τον γάμο με το ανδρωνυμικό*».⁵⁶

Η πατρογραμμικότητα των Αρβανιτοβλάχων κατά τον Αλεξάκη και η κυρίαρχη θέση των ανδρών στην κοινωνία τους φαίνεται και από τα έθιμα για την ανάμνηση των νεκρών προσφιλών προσώπων. Στα «*κάρτς ντε μόρτς*», ψυχοχάρτια, γράφουν μόνο τους συγγενείς τους πατροπλευρικούς, άνδρες και γυναίκες. Ακόμη η επίσκεψη των συγγενών της νύφης απαιτεί τη σύμφωνη γνώμη του άνδρα της, γιατί μπορεί να αρνηθεί⁵⁷

Ένα χαρακτηριστικό της κοινωνικής ζωής των Αρβανιτοβλαχικών κοινωνιών είναι ο θεσμός της αντεκδίκησης, της βεντέτας. Με τον όρο αυτό εννοούμε την κατάσταση σκληρής και παρατεταμένης εχθρότητας, ειδικότερα μεταξύ οικογενειών γενών ή ατόμων, που χαρακτηρίζεται από φονικές επιθέσεις ως εκδίκηση για κάποια προγενέστερη προσβολή ή

⁵⁴ Αλεξάκης, *Ταυτότητες και Ετερότητες*, σ.σ. 12-13

⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 26.

⁵⁶ Weigand, *Οι Αρωμόνοι(Βλάχοι)*, τ. Β, σ.σ.81-82.

⁵⁷ Αλεξάκης, *Ταυτότητες και Ετερότητες*, σελ.31

αδικία. Ωστόσο στους Αρβανιτόβλαχους του Κεφαλόβρυσου υπάρχει η έκφραση «έχουν πέσει σε φόνους» ή «πέφτουν σε φόνους»⁵⁸.

Οι εξηγήσεις για την επικράτηση της αντεκδίκησης στους Αρβανιτόβλαχους εστιάζουν στην περιοχή όπου εμφανίστηκαν στη συλλογική μνήμη, στην ανταγωνιστική δομή του τσελιγκάτου, την εσωστρέφεια της κοινωνίας αλλά και στην απουσία απόδοσης δικαιοσύνης από επίσημους φορείς λόγω των συνεχών μετακινήσεων.

Πιο συγκεκριμένα ο κανόνας της εκδίκησης για το «αίμα που έβραζε» την αντεκδίκηση όπου η φυλετική κοινότητα μπορούσε να εφαρμόσει το «οφθαλμός αντί οφθαλμού» με το φόνο του ατόμου ή των συγγενών του που ατίμασαν τον «κύριο του αίματος του θύματος» πρέπει να αναζητηθεί στους κανόνες δικαίου, *Kanuni i Lek Dukagjinit*, των Αλβανών⁵⁹ από τον 15^ο αιώνα τουλάχιστον. Επομένως οι Αρβανιτόβλαχοι που δραστηριοποιούνταν δίπλα στους πολυπληθέστερους γείτονές τους είναι πολύ πιθανόν να επηρεάστηκαν και να υιοθέτησαν για την κοινωνία τους την αντεκδίκηση.

Επίσης οι «σκληροί όροι διαβίωσης αυτών των νομάδων κτηνοτρόφων έχουν ως αποτέλεσμα τη σκληρότητα της συμπεριφοράς αντρών και γυναικών για την επιβίωση και τον τρόπο διαντίδρασης σε αυτό το κοινωνικό πλαίσιο».⁶⁰ Η κοινωνική δομή του τσελιγκάτου που βασιζόταν σε σχέσεις αλληλεξάρτησης αλλά και η απουσία θεσμοποιημένου δικαίου επέβαλλε την εκδίκηση ως απόδοση δικαιοσύνης και ικανοποίησης σε σημαντικά και δραστήρια μέλη του φαλκαριού, ώστε να αποκατασταθούν οι «ζωτικές δυνάμεις και η τιμή της οικογενείας και του γένους και με την κάθαρση να επέλθει ισορροπία».⁶¹

Η ενδυμασία επίσης είναι από τα βασικά στοιχεία προσδιορισμού τους μέσα στη συλλογική μνήμη και διάκρισης τους τόσο ιστορικά όσο και τοπικά. Από ιστοριογραφικές αναφορές το χαρακτηριστικό γνώρισμα των γυναικών είναι το τσιτσεροάνιε(*tsitseroanie*), ένα άσπρο μαντήλι που το βάζουν γύρω από το κάλυμμα του κεφαλιού(*tsurape*). Επίσης η ποδιά είναι ένα από το σημαντικότερο κομμάτι της φορεσιάς, το στοιχείο που υποδήλωνε την καταγωγή της γυναίκας ανάλογα με τα χρώματα και τα σχέδια της. Οι άνδρες φορούν μάλλινο πανωφόρι, που είναι άσπρο σε αντίθεση με τους άλλους Βλάχους που είναι μαύρο. Ακόμη ο Weigand αναφέρει ότι «οι γυναίκες και σπανιότερα οι άνδρες έχουν στο κούτελο τους ένα σταυρό που

⁵⁸ Αλεξιάκης, *Ταυτότητες και Ετερότητες*, σελ.36

⁵⁹ Margaret Hasluck, *Ο άγραφος νόμος στην Αλβανία*(μετάφραση, Π. Και Ε. Χατζηπαυλή), Γενική Επιμέλεια: Σκουλίδας, Η., Ιωάννινα, Ισνάφι, 2003., σελ.14, 197.

⁶⁰ Αλεξιάκης, *Ταυτότητες και Ετερότητες*, σελ. 38.

⁶¹ Στο ίδιο, .39

τον περνάνε με βελόνες κάτω από το δέρμα, όταν είναι παιδιά».⁶² Αυτό το έθιμο υπήρχε και σε γυναίκες μέχρι και στον 20 αιώνα στο Κεφαλόβρυσσο ως απόδειξη ηθελημένης διάκρισης στο πλαίσιο της εσωστρεφούς κοινωνίας τους ή ως παγανιστική συνήθεια αποτροπής του κακού.⁶³

Ιδιαίτερη πτυχή του βίου τους είναι η κατοικία των Αρβανιτόβλαχων. Η αναζήτηση των λιβαδιών και η ετοιμότητα για γρήγορη μετακίνηση με εφόδια τα πιο απαραίτητα, προέκρινε τις καλυβικές εγκαταστάσεις. Ο Weigand αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Τα καλύβια των Φρασεριωτών έχουν μόνο ένα ή δύο δωμάτια, τα οποία χωρίζονται με έναν πλεγμένο τοίχο, μερικά στρωσίδια και τα απαραίτητα εργαλεία κουζίνας και μία τάβλα, σαν δίσκος με πόδια αποτελούν την επίπλωση. Τα εργαλεία που χρειάζονται για την παραγωγή τυριού βρίσκονται σε ένα ξεχωριστό καλύβι (turiste) κοντά στον τόπο διαμονής των κοπαδιών»⁶⁴.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι υπάρχουν στοιχεία της καθημερινής ζωής που είναι χαρακτηριστικά των Αρβανιτοβλάχων σε σχέση με τους άλλους βλαχόφωνους ή και με τους «Γκρραίκους» κατοίκους της Βαλκανικής. Η προσήλωση επί το πλείστον στη νομαδική ή ημινομαδική κτηνοτροφία επέδρασε και στην οργάνωση της καθημερινότητας τόσο στην εργασία αλλά και στην ανάπαυλα της κουραστικής ημέρας και στις τελετές τους. Ακόμη η κυριαρχία της αντεκδίκησης ως μορφή δικαιοσύνης για πολλούς αιώνες στους κόλπους των αρβανιτοβλάχικων φαλκαριών, πάντα στο πλαίσιο της αυτοσυντήρησης του τσελιγκάτου, έδωσε αφορμή για δυσμενή σχόλια που συνέτειναν σε πολιτιστική υποβίβαση των Αρβανιτοβλάχων και οδήγησαν σε μια μεροληπτική αρνητική στάση των άλλων απέναντι τους και σε μεγαλύτερη εσωστρέφεια από την μεριά των ίδιων ως μέσο άμυνας.

Η γλώσσα επίσης στην περίπτωση των Αρβανιτοβλάχων, που μας ενδιαφέρει στην εργασία, αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό αναγνώρισης τους και διαφοροποίησης με τους άλλους βλαχόφωνους. Μάλιστα η ονομασία τους από τους πρώτους μελετητές εκπορεύτηκε και από το γεγονός ότι έχουν αλβανικές σε συνδυασμό με τις αρμανικές λέξεις στο λεξιλόγιό τους.⁶⁵

Αρχικά, χρειάζεται να τονισθεί ότι η Αρωμουνική (τα «βλάχικα») ,στις διάφορες παραλλαγές της είναι λατινικό ιδίωμα, περισσότερο στη γραμματική κατάσταση των λέξεων, όπου

⁶²Weigand, *Οι Αρωμόνοι*, τ. Β', σελ.29

⁶³Αλεξάκης, *Ταυτότητες και Ετερότητες*, σελ. 186

⁶⁴Weigand, *Αρωμόνοι*, τ. Α', σελ.302.

⁶⁵Κολτσίδα, *Η ιδεολογική συγκρότηση*, σελ.30.

σύμφωνα με τους Wace και Thompson διατηρεί έναν *αυθεντικά λατινικό χαρακτήρα*,⁶⁶ παρά στο λεξιλόγιο, αφού έχει ενσωματώσει και λέξεις των κυριάρχων εθνικά κατοίκων των περιοχών μετακίνησης ή εγκατάστασης των βλαχόφωνων. Έτσι εξηγείται και η ενσωμάτωση αλβανικών λέξεων στην αρβανιτοβλάχικη διάλεκτο.

Ωστόσο ο Kahl διακρίνει τις αρμανικές διαλέκτους σε δύο ομάδες, που αναφέρονται και σε αντίστοιχο αυτοπροσδιορισμό των Βλάχων. «*Πρόκειται για τη διάλεκτο arnāneashiti, που μιλούν οι Βλαχοί(Armanj) του ορεινού συνεχούς του Γράμμου και της Πίνδου και τα rrāmāneshti, που μιλούν κυρίως οι Rrāmanj*». Άρα όταν αναφερόμαστε σε γλώσσα των Αρβανιτοβλάχων, στη συνέχεια της εργασίας, θα αναφερόμαστε στη διάλεκτο αυτή.⁶⁷

Η μουσική είναι πολιτιστικό δημιούργημα ενός λαού, που αποδεικνύει και τονίζει την ταυτότητά του. Βασικό χαρακτηριστικό στην περίπτωση των Αρβανιτόβλαχων, είναι το πολυφωνικό τραγούδι. Πρόκειται για τρίφωνο πολυφωνικό σύστημα με ξεκάθαρους ρόλους ανάμεσα στις φωνές. Το ομαδικό τραγούδι είναι κανόνας στους Αρβανιτόβλαχους σε βαθμό, ώστε το ατομικό τραγούδι να μην μπορεί σχεδόν να βρεθεί σε αυτούς.⁶⁸

Η βασική λειτουργία του πολυφωνικού τραγουδιού, που χρησιμοποιούν οι Αρβανιτόβλαχοι έγκειται στη μεταφορά της συλλογικής μνήμης στις επόμενες γενιές. Καθώς αναφερόμαστε σε νομαδικούς -κτηνοτροφικούς πληθυσμούς ή σε αγωγιάτες, τα τραγούδια κατασκευάζονταν από μνήμης, επειδή οι άνθρωποι αυτοί ήταν σχεδόν μέχρι τα μέσα του αιώνα στην πλειονότητά τους αναλφάβητοι.⁶⁹ Επομένως το τραγούδι ήταν «*μέσο της διαμόρφωσης της ιστορικής μνήμης, διαχείρισης της ή διευθέτησης του παρελθόντος, που κατά κανόνα επηρεάζεται ή χειραγωγείται από το παρόν*».⁷⁰

Συμπερασματικά μπορούμε να υποθέσουμε ότι το πολυφωνικό τραγούδι στους Αρβανιτόβλαχους αποτελεί βασική οδό διάδοσης της συλλογικής μνήμης στις επόμενες γενιές. Η παντελής απουσία του μονοφωνικού τραγουδιού και η ακρόαση του πολυφωνικού

⁶⁶Elizabeth Wace-και Maurise. Thompson, *Οι νομάδες των Βαλκανίων: Περιγραφή της ζωής και των εθίμων των Βλάχων της βόρειας Πίνδου*, Θεσσαλονίκη, 1989 (πρώτη αγγλική έκδοση: 1914), σελ. 226 στο. Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι», σελ.47.

⁶⁷ Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων*, σελ.62-63.

⁶⁸Αθανασία Κατσανεβάκη, Η πολυφωνία των Βλάχων της Πίνδου και η φαρσεριωτική πολυφωνία: μια συγκριτική προσέγγιση», *Εθνομολογία*, τόμος 10ος (2002-2003) σελ. 175-203

⁶⁹Ελευθέριος Αλεξιάκης, «Προφορική ποίηση και ιστορική μνήμη στους Έλληνες Βλάχους του Κεφαλόβρυσου(Μετζιτιέ)Πωγωνίου», 20.1.2021, ανακτήθηκε 26.12.2021 από, <https://www.vlahoi.net/tragoudia-xoroi/metzitie-proforiki-poiisi>

⁷⁰J..Le Goff «Ιστορία και μνήμη»,1998, σελ 9.,5, 90, στο Αλεξιάκης Ελ., *Οι βλάχοι του Μετζιτιέ και η ειρωνεία της ιστορίας:μια εθνογραφία του μη προβλέψιμου*, Δωδώνη ,2009, σελ.118.

τρίφωνου σχήματος μόνο σε περιπτώσεις που συμμετείχε το σύνολο της ομάδας, της φάρας ή του φαλκαριού, αποδεικνύει την ισχυρή ταύτιση του μέλους με την ομάδα αλλά και την ισχυρή εσωστρέφεια των αρβανιτοβλάχικων ομάδων στην προσπάθεια επιβίωσης στη δύσκολη ζωή τους. Επίσης η ποικιλία των θεμάτων των τραγουδιών αναδεικνύει και μία εικόνα που δε συμβαδίζει με τους χαρακτηρισμούς «άγριοι» ή «απολίτιστοι» «αναξιόπιστοι» που εκφέρονται από τους άλλους βλαχόφωνους ή μη⁷¹. Αντίθετα φανερώνεται μία κοινωνική οργάνωση που χαρακτηρίζεται από αλληλεγγύη, σεβασμό στην ιεραρχία και συναισθηματική εν- συναίσθηση μεταξύ των μελών της ομάδας.

⁷¹Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι τους», σελ..217

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.

Οι ιστοριογραφικές απόψεις για την εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων

2.1 Οι ιστοριογραφικές αναφορές για την εθνοτική ταυτότητα των Αρβανιτοβλάχων.

Οι ιστοριογραφικές αναφορές αναδεικνύουν τρεις θεωρίες για την εθνοτική ταυτότητα των Αρβανιτόβλαχων .

Αρχικά υποστηρίζεται η ελληνική συλλογική μνήμη των Αρβανιτόβλαχων χωρίς αμφιβολία που υιοθετούν φυσικά οι Έλληνες ερευνητές, όπως οι Κεραμόπουλος, Λαζάρου, Κολτσιδάς, Κουκούδης. Η θεωρία της γραμμικής ελληνικής εθνικής συνέχειας των Αρβανιτοβλάχων συναρτάται σε μεγάλο βαθμό με την ενσωμάτωσή τους στον κορμό των βλαχόφωνων. Έτσι οι όποιες απόψεις για την ελληνικότητα των Αρβανιτοβλάχων είναι οι ίδιες που αφορούν τους άλλους Βλάχους.

Από την άλλη πλευρά υπάρχει η άποψη ερευνητών ότι η συλλογική ταυτότητα των Αρβανιτοβλάχων δεν μπορεί να αποτυπωθεί ως αποτέλεσμα εθνικής συνείδησης που κατευθύνει σε μία συγκεκριμένη εθνότητα, τους Έλληνες στην περίπτωση μας. Σύμφωνα με αυτή την άποψη η ταυτότητα αυτών των πληθυσμών είναι στοιχείο που διαμορφώνεται και υιοθετείται κάτω από με την επίδραση της πλειοψηφούσης εθνικά κοινότητας στους τόπους εγκατάστασης των Αρβανιτοβλάχων. Στη Ρουμανία είναι Ρουμάνοι, στην Αλβανία είναι Αλβανοί και το ίδιο για αυτούς που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα.

Κύριος εκπρόσωπος της δεύτερης άποψης είναι ο T. Kahl που και αυτός επεκτείνει τη θεωρία του αυτή σε όλους τους βλαχόφωνους.⁷² Στην Ελλάδα ερευνητές του Κ.Ε.Μ.Ο.(Κέντρο Μελέτης Μειονοτικών Ομάδων) υιοθετούν την παραπάνω θεωρία, αλλά κυρίως για τους Αρβανιτόβλαχους της σημερινής νοτίου Αλβανίας, όπως θα αποδειχθεί στη συνέχεια.

⁷²Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων*,40.

Η τρίτη άποψη που υπάρχει για την εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων εκπορεύεται στην ιστοριογραφία από μέλη βλαχόφωνων συλλόγων, εντός και εκτός Ελλάδας. Μέλη αυτών των συλλόγων αυτοπροσδιορίζονται ως Rrămanj(Ρεμένοι) ή Rrămanj Fărshãrots, ή Farsarotul. Αυτοί διαχωρίζονται σε εθνικό επίπεδο και «διατηρούν μαζί με τις μνήμες από τους τόπους καταγωγής, πολλά από τα ιδιαίτερα στοιχεία της ταυτότητας τους και προβάλλουν ξεχωριστή εθνική συνείδηση»⁷³

Η ιστοριογραφία για την ένταξη μη των Αρβανιτόβλαχων στην ελληνική ταυτότητα αναφέρεται και στην στάση τους και την εμπλοκή τους στο «Κουτσοβλαχικό ζήτημα» και στη συμμετοχή τους στη «Ρωμαϊκή Λεγεώνα» στην ιταλοκρατούμενη Λάρισα. Θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί και αυτή η παράμετρος.

2.1.1 Η θεωρία της ελληνικής συλλογικής μνήμης των Αρβανιτόβλαχων

Ο Κεραμόπουλος εντάσσει του; Αρβανιτόβλαχους στο ελληνικό εθνικό αφήγημα ήδη από τον Μεσοπόλεμο. Στο έργο του αναφέρει ονόματα οικισμών όπου υπάρχουν Βλάχοι «προς Δ. του Γράμμου, εις την Β. Ηπειρον και Αλβανίαν, Μοσχόπολιν, γενέτειραν μεγάλων εθνικών ευεργετων και διδασκάλων του Γένους, περιοχή Κολωνίας, Φράσαρη, εξ ης έλαβον το όνομα Φρασαριώτες, οι ευρύτερον ως Αρβανιτόβλαχοι, γνωστοί Αρωμόνοι.»⁷⁴ Επομένως κατά τον Κεραμόπουλο οι βλαχόφωνοι κάτοικοι της περιοχής πρέπει να λογίζονται ως ελληνικής καταγωγής και συνείδησης.

Ο Κεραμόπουλος, ωστόσο, συγγράφει το έργο του σε μία περίοδο(1939), όπου επιδίωξη του κράτους είναι η ένταξη των νομαδικών πληθυσμών στο αστικό κράτος. Επίσης οι βλέψεις της Ιταλίας για την περιοχή της Ηπείρου ήδη από το 1917, εγκυμονούσαν κινδύνους για την εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων στη νότια Αλβανία και στην ελληνική Ήπειρο. Οι Ιταλοί μάλιστα διακήρυτταν ότι έρχονταν ως «ελευθερωτές των χαμένων αδελφών».⁷⁵ Η Ιταλία προβάλλει μία «λατινικότητα», που αποτελεί δυνητικά ένα στοιχείο όχι μόνο συμβολικής και φαντασιακής σύνδεσης των Βλάχων με τους Ιταλούς, αλλά και αποσύνδεσης

⁷³ Kahl, Για την ταυτότητα των Βλάχων, σελ.43.

⁷⁴ Κεραμόπουλος, Τι είναι οι Κουτσοβλαχοι σελ.14.

⁷⁵ Αβέρωφ Τοσίτσας, Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού, σελ. 68.

από τους Έλληνες». ⁷⁶Επομένως η ένταξη των Αρβανιτοβλάχων στην ελληνική θεώρηση της εθνοτικής τους ταυτότητας είναι από τις επιδιώξεις του Κεραμόπουλου.

Επίσης την άποψη ότι επιφανείς Αρβανιτόβλαχοι της περιοχής κοιτίδας τους ήταν ελληνικής συνείδησης, συμμερίζεται και ο Κουκούδης αναφέροντας ως κύριο εκπρόσωπο τον Αρσάκη, τον εθνικό ευεργέτη, που κατάγονταν από τη Χοτοχόβα (Hotonë) της Πρεμετής, περιοχή που είχε ισχυρή αρβανιτοβλάχικη παρουσία⁷⁷. Ο Κουκούδης για τους Αρβανιτόβλαχους, που μάλιστα αφιερώνει και μεγάλα μέρη των εργασιών του, θεωρεί ότι δεν τίθεται θέμα συνείδησης, αφού αποτελώντας έναν ιδιαίτερο κλάδο των Βλάχων εντάσσονται στην ελληνική μνήμη.

Προτάσσει το γεγονός ότι η πλειονότητα των Αρβανιτοβλάχων βρέθηκε με μόνιμες εγκαταστάσεις τέλη 19ου και αρχές 20ου στην επικράτεια του ελληνικού κράτους.⁷⁸ Υποτίθεται, λοιπόν, ότι η επιλογή της μόνιμης εγκατάστασης ήταν συνάρτηση της ταυτότητας και συλλογικής μνήμης αυτών των πληθυσμών. Επίσης, ο Κουκούδης παραθέτει την άποψη ότι οι Αρβανιτόβλαχοι διακρίνονται από τους άλλους Βλάχους μόνο γλωσσικά και επαγγελματικά. Χρησιμοποιούν βλάχικη γλώσσα με αλβανικές λέξεις και είχαν εμμονή στη νομαδική κτηνοτροφία με άξονα το τσελιγκάτο, άρα αποτελούν μία «ελληνική και εθνογλωσσική ιδιαιτερότητα»,⁷⁹ όπως οι άλλοι βλαχόφωνοι που μιλούν ελληνικά στα πλαίσια της διγλωσσίας.

Ο Λαζάρου είναι από τους ιστορικούς που προσπαθεί να εντάξει τους Αρβανιτόβλαχους στην ελληνική ιστορική μνήμη. Μάλιστα, για να ενδυναμώσει τη θεωρία του περί ελληνικής συνειδήσεως ανεξάρτητα από το γλωσσικό ιδίωμα, που στην περίπτωση των Αρβανιτόβλαχων έχει όπως αναφέρθηκε και αλβανικές λέξεις, επικαλείται τον Weigand, του οποίου προλογίζει την ελληνική έκδοση του βιβλίου του. Αναφέρει λοιπόν ο Λαζάρου ότι ο Γερμανός επιστήμονας στη διάρκεια του Μεσοπολέμου αναθεωρεί την ταύτιση της γλώσσας και ταυτότητας, θεωρώντας ότι

⁷⁶ Σπύρος, «Οι βλάχοι και οι Τόποι τους», σελ.93,94.

⁷⁷ Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων*, σελ.274.

⁷⁸ Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.320

⁷⁹ Κουκούδης, *Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων*, σελ.40-44.

«Συνήθως στην πολιτική κρίνουν από τη γλώσσα για την εθνότητα. Η γλώσσα είναι κάτι ξεχωριστό και μεταβλητό και δεν πρέπει μόνη αυτή να λαμβάνεται ως βάση για την κρίση αλλά και πνευματικές και σωματικές ιδιότητες και ήθη και έθιμα λαϊκά.»⁸⁰

Αναφέρεται από τον Λαζάρου, επίσης, προς επίρρωση των παραπάνω, ότι οι «Βλάχοι της Αλβανίας διαφυλάσσουν πιστότερα την Ορθοδοξία και ακραιφνέστερα τον ελληνισμό χάρη στον ιδιάζοντα τρόπο ζωής και στις οικογενειακές παραδόσεις».⁸¹ Επίσης υπάρχει και η άποψη του Α. Λαζάρου ότι η ποσοτική υπεροχή των ελληνικών στη βλάχικη γλώσσα ανάγκασε τους φορείς της γλώσσας να τα υιοθετήσουν, που αποδεικνύει κατά τη γνώμη του τη διαφοροποίηση της αρμάνικης έναντι των άλλων ρωμανικών γλωσσών και την «ελληνικότητα» της αρωμουνικής.⁸² Επομένως η ταύτιση με τη χριστιανική πίστη ως Πατριαρχικοί και η ένταξή τους στη «βλαχικότητα» είναι επαρκείς αποδείξεις κατά τον Λαζάρου της ελληνικής συνείδησης των Rrëmanj.

Συνεπίκουρος του Λαζάρου για την ελληνικότητα των Αρβανιτοβλάχων στις περιοχές της σημερινής νοτίου Αλβανίας, στο Κρουσοβο στη σημερινή Δημοκρατία της Β. Μακεδονίας και στην κεντρική και δυτική Μακεδονία του ελληνικού κράτους είναι ο Κολτσίδα. Αυτός θεωρεί ότι οι όλοι οι Βλάχοι της «Β. Ηπείρου», που τους ονομάζει Αρβανιτόβλαχους και Φαρσαριώτες, αυτοπροσδιορίζονται ως Ρεμένοι που αργότερα έγινε Ρωμιοί. Επομένως ο ετεροπροσδιορισμός Αρβανιτόβλαχοι δεν μπορεί να επικαλύψει την ελληνικότητα τους και προσδιορίζει τοπικές εγκαταστάσεις.⁸³

Οι απόψεις του Λαζάρου, του Κουκούδη και του Κολτσίδα όμως χρειάζεται να ιδωθούν κάτω από το πρίσμα των ιστορικών συγκυριών που διατυπώθηκαν. Η έξαρση των εθνικισμών στα Βαλκάνια στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οδήγησε στην κατάρρευση των κομμουνιστών κρατών της Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας, όπου κατοικούν πολλοί βλαχόφωνοι που αυτοπροσδιορίζονται, όπως είδαμε ως Rrëmanj. Ήταν εθνική πολιτική της Ελλάδας να ενσωματώσει στην ελληνική ιστορική μνήμη τους βλαχόφωνους, ώστε να ενδυναμώσει τη θέση της στην περιοχή. Μάλιστα ο συγγραφέας της «Καταγωγής και της

⁸⁰Weigand, «Ethnologie von Makedonien», Leipzig, 1924, σελ.7, στο Weigand, *Οι Αρωμόνοι*, τ. Α., ο σελ.48

⁸¹ Λαζάρου, *Καταγωγή και Επίτομη Ιστορία των Βλάχων της Αλβανίας*, Ανάπτυο από το Ηπειρωτικό Ημερολόγιο 1993-1994, Ιωάννινα 1994, σελ.39.

⁸² Λαζάρου, *Η Αρωμουνική -και η μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής*, σελ.170-173, στο Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι Τόποι», σελ.49-50

⁸³ Κολτσίδα, *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική*, 30.31

Επίτομη Ιστορία των Βλάχων της Αλβανίας» ήταν μέλος στην «Επιτροπή Ενημερώσεως Για Τα Εθνικά Θέματα»(Hellenic Information Committee),⁸⁴το 1994.

2.1.2 Οι Ιστοριογραφικές αναφορές για την ελληνική εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων μέσα από το «Κουτσοβλαχικό» και την ίδρυση της «Λεγεώνας»

Η ιστοριογραφική θεωρία της ελληνικής εθνοτικής ταυτότητας των Αρβανιτόβλαχων, προσπάθησε να αντιμετωπίσει και την αποκαλούμενη από τους Έλληνες «προπαγάνδα» των Ρουμάνων περί ένταξης όλων των βλαχόφωνων κατοίκων της οθωμανικής αυτοκρατορίας σε μία «ρουμανίζουσα» ή ρουμανική συνείδηση, λόγω της γλωσσικής συγγένειας. Πρόκειται για το λεγόμενο «Κουτσοβλαχικό Ζήτημα», που εκτείνεται σε δύο φάσεις, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως τα μέσα του 20^{ου}. Η «ρουμανική προπαγάνδα» στα τέλη του 19ου αιώνα υλοποιήθηκε μέσα από την ίδρυση ρουμανικών σχολείων σε βλαχόφωνους οικισμούς της οθωμανικής διοίκησης, κυρίως στα βιλαέτια των Ιωαννίνων και της Θεσσαλονίκης και στο σαντζάκι των Γρεβενών. Οι Αρβανιτόβλαχοι, που μετακινούνταν σε αυτές τις περιοχές παρουσιάζονται από την παραπάνω ιστοριογραφία ότι επέλεξαν σε μεγάλο ποσοστό την ελληνική πλευρά.

Η Νικολαΐδου, είναι από τους βασικούς ερευνητές του «Κουτσοβλαχικού». Στη μελέτη της για τη δράση της «ρουμανικής προπαγάνδας» στην πρώτη φάση του Κουτσοβλαχικού(μέσα του 19^{ου} αιώνα έως το 1914), στο βιλαέτι των Ιωαννίνων, αναφέρει ότι στα 1892, σύμφωνα με τον τύπο της εποχής, οι Αρβανιτόβλαχοι στη Φούρκα, το Παλαιοσέλι και το Κεφαλόβρυσσο(Μετζιτιέ), εκδίωξαν τους «ρουμανοδιδάσκαλους» από τα χωριά τους.⁸⁵ Η αντίδραση αυτή στα σχέδια των «ρουμανιζόντων» αποκτά μεγαλύτερη διάσταση, γιατί οι απόφοιτοι του ρουμανικού σχολείου τοποθετούνταν σε θέσεις της οθωμανικής διοίκησης ως τελωνειακοί, για τον έλεγχο των διαβατηρίων στις παραμεθόριες περιοχές. Έτσι επηρέαζαν τους βλαχόφωνους μετακινούμενους πληθυσμούς προς και από την Ήπειρό, ελέγχοντας και τη μετακίνηση των Ηπειρωτών.⁸⁶ Η αποποίηση λοιπόν αυτού του οικονομικού προνομίου, εντάσσει τους Αρβανιτόβλαχους στην ελληνική εθνοτική συνείδηση, αφού είναι από τους

⁸⁴ Λαζάρου, *Καταγωγή και Επίτομη Ιστορία των Βλάχων της Αλβανίας*, σελ.1.

⁸⁵ Ελευθερία Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα Βλαχόφωνα χωριά της Πίνδου, μέσα 19ου αιώνα - 1900 (πρώτος τόμος)*, Ιωάννινα, Εταιρεία, *Ηπειρωτικών Μελετών*, 1995, σελ.278-279.

⁸⁶ *Φωνή της Ηπείρου*, αριθμ.φυλλ.16/1-1-1893, στο Νικολαΐδου, σελ. .276.

βασικούς νομαδικούς πληθυσμούς της ελληνοαλβανικής μεθορίου και τα οφέλη από την επιλογή της «ρουμανίζουσας» ταυτότητας θα ήταν πολλά.

Ωστόσο για το έργο της Νικολαΐδου υπάρχουν αναγνώσεις που το εντάσσουν στην ελληνική εθνική κατεύθυνση της ιστοριογραφίας. Ειδικά στο θέμα των βλαχόφωνων έχει ειπωθεί για το έργο της ότι συνθέτει «το σθένος της εθνικής αντίστασης των Κουτσοβλαχων».⁸⁷ Επιπλέον το 1995 που εκφράζονται αυτές τις απόψεις είναι εθνική αναγκαιότητα να ενταχθούν στην ελληνική εθνοτική ταυτότητα οι Αρβανιτόβλαχοι, που ακολουθούν τη μεταναστευτικό ρευμάτων Αλβανών στην Ελλάδα, μετά το άνοιγμα των συνόρων το 1991⁸⁸.

Επιπλέον και ο Κουκούδης αναφέρει ότι σύμφωνα με δημόσιες αναφορές, και προσωπικές μαρτυρίες η ρουμανική προπαγάνδα αντιμετωπίστηκε στην περιοχή του Άνω Βερμίου και στα χειμαδιά «Καλύβια» του Κίτρους Πιερίας. Στις περιοχές αυτές ο Αρβανιτόβλαχος αρχιτέλικας Χρήστος Βασίλης έδωσε τους ρουμανοδιδάσκαλους και ζήτησε ελληνοδιδάσκαλους από το Προξενείο Θεσσαλονίκης. Επιπλέον ζήτησε και πήρε τη στρατιωτική βοήθεια για ασφάλεια από τα ελληνικά ανταρτικά σώματα του Μακεδονικού Αγώνα, του Καπετάν Κόρακα(Σταυρόπουλος) και του Ακρίτα(Μαζαράκης), δείχνοντας προτίμηση στην ελληνική πλευρά⁸⁹.

Στη δεύτερη φάση του Κουτσοβλαχικού, έχουμε την ενεργό ανάμειξη της Ιταλίας. Η Ιταλία στα πλαίσια της επέκτασής της προς δυσμάς θα προσπαθήσει να προσεταιριστεί το 1914, τους Αρβανιτόβλαχους κατοίκους της Αλβανίας και το 1917 θα επιχειρήσει το ίδιο με την κατάληψη της Ηπείρου, αν και εξαναγκάστηκε να αποχωρήσει μετά τη συνθήκη των Παρισίων, βάζοντας όμως Ιταλούς προξένους στα βλαχόφωνα χωριά, παρά τις διαμαρτυρίες της Ελλάδας.⁹⁰ Ακόμη υπήρχαν φήμες ότι η συνδιάσκεψη της ειρήνης θα αναγνώριζε «Αυτόνομο Πριγκιπάτο της Πίνδου», για τους βλαχόφωνους. Επίσης τους προσέγγισε

⁸⁷ Αντώνης Κολτσίδας, Κολτσίδας, « Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, Η ρουμανική προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα βλαχόφωνα χωριά της Πίνδου- τ. Α' (μέσα 19ου αι. - 1900)». *Μακεδονικά*, 30(1), 359-363. doi:<https://doi.org/10.12681/makedonika.258>, ανακτήθηκε 20.1.2022.

⁸⁸ Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.426,

⁸⁹ «Εκθεση Προξένου, Λ. Κορομηλά προς το Υπουργείο Εξωτερικών, 20.05.1905» στο Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι* σελ. 338-342, , στο

⁹⁰ Λένα Διβάνη, «Ελλάδα και μειονότητες: το σύστημα της διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών», Αθήνα: Καστανιώτης, 1999, σελ.38, στο Σπύρος, «Οι Βλάχοι και οι τόποι»,σελ.93, και Ευάγγελος, Αβέρωφ-Τοσίτσας, *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού ζητήματος*, 68-69.

προπαγανδίζοντας τη συγγένεια των βλαχόφωνων με τη «χαμένη στα βουνά των Βαλκανίων»⁹¹ Ρωμαϊκής λεγεώνας που όφειλαν την καταγωγή τους». ⁹¹

Η δράση αυτή θα ενταθεί με την κατάληψη της Λάρισας από τα ιταλικά στρατεύματα (8.6.1941). Θα κληθούν οι βλαχόφωνοι της περιοχής, που αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από Αρβανιτόβλαχους, να στελεχώσουν ένα στρατιωτικό σώμα, τη «Λεγεώνα», που θα βοηθά στρατιωτικά και αστυνομικά τους Ιταλούς. Οι πιέσεις προς τους Αρβανιτόβλαχους της περιοχής παίρνουν τη μορφή εκβιασμού για τη διάθεση του γάλακτος και των παραγώγων του.⁹²

Βασική ιστοριογραφική πηγή της εποχής είναι το έργο του Αβέρωφ, που έζησε τα γεγονότα ως πρωταγωνιστής.⁹³ Βέβαια η πρώτη έκδοση του βιβλίου (1948), γίνεται όταν η Ελλάδα βρίσκεται στον Εμφύλιο Πόλεμο (1946 -1949) και η Ρουμανία βρίσκεται υπό κομμουνιστική διακυβέρνηση ήδη από το 1945. Επιπλέον η Ιταλία είναι ενταγμένη στο δυτικό κόσμο. Η πολιτική του στράτευση δίνει μια ιδεολογική φόρτιση θεωρώντας τη Ρουμανία ως «ολοκληρωτισμό» που επιδιώκει την ανακίνηση του Κουτσοβλαχικού.⁹⁴

Η δυσκολία για την ιστοριογραφική απεικόνιση της συλλογικής ταυτότητας των Αρβανιτοβλάχων στο έργο του Αβέρωφ, έγκειται στο ότι δε τους διαχωρίζει από τους άλλους «Κουτσόβλαχους». Ωστόσο από αναφορές σε γνωστούς Αρβανιτόβλαχους, που συνεργάστηκαν με τους Ιταλούς (Β. Ραποτίκας), διαπιστώνει ότι τα σχέδια του Ραποτίκα, στην περιοχή Ροδιάς, Αργυροπουλίου δεν πέτυχαν και μόνο 100 άτομα αρβανιτοβλάχικης καταγωγής τον ακολούθησαν έως το 1943.⁹⁵ Οι λιγοστοί αυτοί Αρβανιτόβλαχοι κινήθηκαν από χρηματικά ανταλλάγματα «προδίδοντας την εθνική συνείδηση γενεών»⁹⁶

Επίσης ο Παπαγιάννης θα δώσει μία αξιολογη εικόνα ιστορικά, μέσα από το έργο του. Υποστηρίζει ότι οι περισσότεροι Αρβανιτόβλαχοι ποιμένες της περιοχής Ροδιάς και Αργυροπουλίου, δεν ανταποκρίθηκαν στην κλήση της «Λεγεώνας», αλλά πολλοί στελέχωσαν την Εθνική Αντίσταση. Ωστόσο δεν παραγνωρίζει το γεγονός ότι πυρήνας των ενόπλων της «Λεγεώνας» συγκροτήθηκε από Αρβανιτόβλαχους της περιοχής. Καταλήγει όμως μέσα από το έργο του ότι μικρή επιτυχία είχε ο προσεταιρισμός των Αρβανιτόβλαχων

⁹¹ Παπαγιάννης, *Βλάχοι και βλαχόφωνοι Έλληνες*, Αθήνα, Σοκόλης, 2003, σελ. 74.

⁹² Παπαγιάννης, *Τα Παιδιά της Λύκαινας*, 287.

⁹³ Αβέρωφ -Τοσίτσας, *Η πολιτική πλευρά*, σελ. 12.

⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 209.

⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 158.

⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 11.

λόγω της ελληνικής τους συνείδησης, όπως αποδεικνύεται στο έργο του και από μαρτυρίες πρωταγωνιστών της εποχής.⁹⁷ Στόχος του Παπαγιάννη, είναι η διατήρηση της μνήμης ως προς την ελληνική συνείδηση και η καταγγελία των ζώντων «προδοτών» που στοχεύουν σε αναθεώρηση της προδοτικής θέσης τους.⁹⁸

Ο Κουκούδης το 2001, υποστηρίζει και αυτός την ελληνική εθνική συνείδηση των Αρβανιτοβλάχων και στη δεύτερη φάση του Κουτσοβλαχικού ζητήματος. Χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τους Αρβανιτόβλαχους της Κρύας Βρύσης. Η επιλογή τους να μετακινηθούν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα μετά τη χάραξη των συνόρων ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αλβανία και η λειτουργία του πρώτου ελληνικού σχολείου στο Ανω Γραμματικό, είναι αποδείξεις της ταύτισης με τις ελληνικές θέσεις. Επίσης στη διάρκεια της Κατοχής οι «προπαγανδιστές» δεν πέτυχαν τον σκοπό τους παρά τα ανταλλάγματα που πρόσφεραν στους κατοίκους, που ζούσαν σε δύσκολες συνθήκες.⁹⁹ Μάλιστα η καταστροφή αρβανιτοβλάχικων οικισμών από τους Γερμανούς, δείχνει την ταύτιση με την ελληνική πλευρά και όχι με τις μειονοτικές.

Ωστόσο υπάρχουν και ερευνητές που αντικρούουν τη μεγάλη ταύτιση των Αρβανιτόβλαχων με την ελληνική πλευρά κατά το «Κουτσοβλαχικό».

Η Αμπατζή (Ambatzi), υποστηρίζει ότι στη διάρκεια του Μεσοπολέμου κυρίως από το (1925-1936) οι Ελληνικές κυβερνήσεις έδιωξαν από τη χώρα 1500 περίπου «ρουμανίζοντες» Βλάχους και έδωσαν την άδεια σε όσους ήθελαν, 10000 περίπου σύμφωνα με την Αμπατζή, να μετοικήσουν στη Ρουμανία, στην περιοχή της Δοβρουτσάς. που είχε παραχωρηθεί στη Ρουμανία από τη Βουλγαρία. Οι Ρουμάνοι θέλοντας να τονώσουν το ρουμανικό στοιχείο που ήταν μειοψηφία απευθυνθήκαν σε βλαχόφωνους της Ελλάδας, για να εποικίσουν την περιοχή. Υποσχέθηκαν μάλιστα ότι «κάθε Βλάχος θα έπαιρνε 50.000 δραχμές και περίπου δέκα στρέμματα γης. Οι βλαχόφωνοι αυτοί θα έχαναν την υπηκοότητα την Ελληνική και θα εκποιούνταν η περιουσία τους».¹⁰⁰ Σύμφωνα επίσης με Ρουμάνους ιστορικούς, οι περισσότεροι ήταν φτωχοί ημινομάδες της Κ. Μακεδονίας και μάλιστα αποκαλούνται στις πηγές «Farserots». ή Plisoti (από την Πλεάσα). Οι περιοχές προέλευσης που αναφέρονται είναι τα .Βοδενά (σημερινή Έδεσσα), τα Παλατίτσια, το Γραμματικό, η περιοχή της Βέροιας,

⁹⁷ Παπαγιάννης, Σ., *Τα παιδιά της Λύκαινας*, Αθήνα. Σοκόλης, 1998, , σ.σ., 74, 75, 206-208, 217-218.

⁹⁸ Στο ίδιο, «Πρόλογος»

⁹⁹ Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.422.

¹⁰⁰ Helen Ambatzi «The Vlachs of Greece and their Misunderstood History» January 2004, ανακτήθηκε 19.12.2021, από <https://www.academia.edu/3804965%20>, σελ.15-16.

το Σέλι και η Κατερίνη¹⁰¹. Επίσης, πρωτεργάτης, σύμφωνα με δημόσιες αναφορές, στην κίνηση αυτή εκπατρισμού των Αρβανιτόβλαχων ήταν ο Γ. Τσέλιος, ρουμανοδιδάσκαλος του Άνω Γραμματικού, οικισμός Αρβανιτόβλαχων στην Ημαθία. Μάλιστα η υποκίνηση κατηγορείται ότι έγινε για λόγους κερδοσκοπίας από την αγορά των περιουσιών των μεταναστών Αρβανιτοβλάχων.¹⁰²

Ο Αλεξάκης επίσης αναδεικνύει την ελληνική ιστοριογραφικά προσέγγιση στην εθνοτική ταυτότητα από τη συμμετοχή στον 20ό αιώνα στην Αντίσταση, αλλά και από την καταστροφή αρβανιτοβλάχικων οικισμών, από τις δυνάμεις Κατοχής, ως αντίποινα.

Είναι γνωστό ότι 23 (είκοσι τρεις) Κεφαλοβρυσιώτες ,φαρσεριώτικης καταγωγής κήκαν ζωντανοί από τους Γερμανούς στις 10 Ιουλίου του 1943. Η θυσία τους αποδεικνύει και τον εθνικό προσανατολισμό, γιατί, ενώ είχαν πάρει μερικοί πιεζόμενοι ρουμανικές ταυτότητες, που θα αποδείκνυε ότι ήταν σύμμαχοι των κατακτητών, δεν τις χρησιμοποίησαν για να σωθούν.¹⁰³ Μάλιστα το γεγονός έχει καταγραφεί στη συλλογική μνήμη μέσα από το τραγούδι «Μιτζιντέι βρούτε», δηλαδή πολυαγαπημένο Κεφαλόβρυσο, που αποτελεί «εθνικό ύμνο» και τραγουδιέται σε όλα τα πανηγύρια των συγχρόνων.¹⁰⁴

Επιπλέον, άλλο τεκμήριο της ελληνικής συλλογικής μνήμης των Αρβανιτόβλαχων στον ελληνικό χώρο αποτελεί κατά τον Αλεξάκη η συμπεριφορά των κατοίκων του Πωγωνίου, όταν οι ιταλικές αρχές για να τους προσεταιρισθούν έδωσαν εντολή να διανεμηθούν τρόφιμα μόνο στους βλαχόφωνους. Τότε η επιτροπή της διανομής που αποτελούνταν και από Αρβανιτόβλαχους ,απαίτησε και πέτυχε να διανεμηθούν τα τρόφιμα σε όλους ανεξάρτητα από τη γλώσσα, θεωρώντας ότι όλοι είναι Έλληνες. Ο Αλεξάκης θεωρεί ότι «η εθνοτική ή εθνική ομάδα επιβεβαιώνει τη συνοχή της σε στιγμές εξωτερικής απειλής.»¹⁰⁵.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η ιστορική μνήμη στους κατοίκους του Κεφαλόβρυσου περνά μέσα από τα πολυφωνικά τραγούδια, που είναι από τα χαρακτηριστικά των Αρβανιτοβλάχων. Μάλιστα στη μελέτη του Αλεξάκη για τη σχέση προφορικής ποίησης και ιστορικής μνήμης, αναφέρεται «ότι οι καλύτεροι πληροφορητές είναι και οι καλύτεροι

¹⁰¹Nicolae Cuşa., *Macedoaromâni I dobrogeni. The Macedo-Aromanians in Dobruja*, Ex Ponto, Constanta, 2004, ανακτήθηκε, στις 18.1.2022 από <https://www.scribd.com/document/45203974/Nicolae-Cu%C5%9F-Macedo-Aromanii-dobrogeni>, σελ.154.

¹⁰²Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.357 -358.

¹⁰³Αλεξάκης, *Ταυτότητες και ετερότητες*, σελ.180.

¹⁰⁴«Μιτζιντέι βρούτε» ,στον ιστότοπο <https://www.youtube.com/watch?v=xcFRmX1q-54> αντλήθηκε στις 19.12.2021.

¹⁰⁵Αλεξάκης, *Ταυτότητες και ετερότητες*, 180.

γνώστες των τραγουδιών, που φανερώνει τη σχέση συλλογικής μνήμης και τραγουδιών και ουσιαστικά πρόκειται για συλλογική ή εθνοτική μνήμη που στηρίζεται σε προφορικά κείμενα που χαρακτηρίζουν λαούς χωρίς γραφή».¹⁰⁶

Με οδηγό τις παραπάνω επισημάνσεις διαπιστώνεται ότι μέσα από τα τραγούδια των Αρβανιτόβλαχων κατοίκων του Κεφαλόβρυσου, περνούν θέματα που είναι συνδεδεμένα με την προγονική νομαδοκτηνοτροφική ζωή. Η βεντέτα, οι συγκρούσεις για τους βοσκοτόπους, η αποστροφή των μικτών γάμων και το ολοκαύτωμα από τους Γερμανούς κατακτητές είναι παρόντα στα τραγούδια των συγχρόνων¹⁰⁷, αποσκοπώντας κατά τον Αλεξάκη στην ενίσχυση της εθνοτικής (βλάχικης) και εθνικής (ελληνικής) ταυτότητας, την κοινωνικοποίηση και την πολιτισμική προσαρμογή των νεότερων γενεών (σχέσεις συγγενών, έλεγχο σχέσεων δύο φύλων, κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς)».¹⁰⁸

Συμπεραίνεται από τις ιστοριογραφικές αναφορές του «ελληνοκεντρικού ιστορικού αφηγήματος» ότι οι Αρβανιτόβλαχοι σε μεγάλο ποσοστό συνδέονται με την ελληνική συλλογική μνήμη. Είναι φανερή η προσπάθεια των Ελλήνων μελετητών να διαμορφώσουν ιστορική συνείδηση εκ των υστέρων σε πληθυσμούς που δεν προσδιορίζονταν στην εποχή τους με εθνικούς όρους. Η προσπάθεια των περισσότερων εκφράζεται βιβλιογραφικά είτε στον Μεσοπόλεμο (Κεραμόπουλος) ή στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου (Αβέρωφ, Νικολαΐδου, Λαζάρου, Κολτσίδα) ή μέσα από μία σύγχρονη θεώρηση της ελληνικής διάστασης της ταυτότητας (Αλεξάκης). Κύρια προσπάθεια των παραπάνω είναι η διατήρηση στον εθνικό κορμό των Αρβανιτόβλαχων, μακριά από μειονοτικές νύξεις που θα επέφεραν ρήγματα στην ενότητα του κράτους.

Το ιστορικό πλαίσιο απαιτεί την ένταξη όλων των μειονοτήτων σε ένα εθνικό κράτος χωρίς να τίθενται θέματα ετερότητας και αυτοπροσδιορισμού. Το μεταπολεμικό κλίμα της διαίρεσης του κόσμου δεν επιτρέπει την ύπαρξη τέτοιων διεκδικήσεων. Στην Ελλάδα μετά τον Εμφύλιο ελλοχεύει ο κίνδυνος να χρησιμοποιηθούν μειονοτικά ζητήματα στο πλαίσιο του διεθνισμού, για να δημιουργήσουν πρόσφορο έδαφος για πολιτικές δυνάμεις που αντιμάχονται το αστικό καθεστώς. Ο Αβέρωφ τονίζει χαρακτηριστικά το 1948: «Το

¹⁰⁶ Ελευθέριος Αλεξάκης, «Προφορική ποίηση και ιστορική μνήμη στους Έλληνες Βλάχους του Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Πωγωνίου», 20.1.2021, <https://vlahoi.net/tragoudia-xoroi/metzitie-proforiki-poiisi>, αντλήθηκε 17.12.2021

¹⁰⁷ «Πολυφωνικά τραγούδια από το Κεφαλόδρυσσο (Μιτζιντέι)», αντλήθηκε στις 22.12.2021. από <https://www.youtube.com/watch?v=xFeFVY8U9U>

¹⁰⁸ Αλεξάκης, «Προφορική ποίηση και ιστορική μνήμη», ό. π.

Κουτσοβλαχικό ζήτημα¹⁰⁹ μπαίνει σε φάση της εκμετάλλευσης από μία παγκόσμια Μεγάλη Δύναμη που από καιρό ασκεί πολιτική δυσμενή απέναντι της Ελλάδας που επιτρέπει την είσοδο αυτής της Μεγάλης Δυνάμεως σε συνοριακές γραμμές μας»

Από τις παραπάνω θεωρήσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου προκύπτει η ανησυχία από την ελληνική πλευρά ότι η Αλβανία και η Γιουγκοσλαβία, που κατοικούν βλαχόφωνοι, κυρίως Rrëmeni, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τους βλαχόφωνους πληθυσμούς της Ελλάδας για τη δημιουργία μειονοτικών ζητημάτων. Αυτό θα έχει πάντα σύμφωνα με τους εκφραστές αυτής της άποψης την εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης στο χώρο. Επίσης μετά την κατάρρευση των καθεστώτων σε αυτές τις χώρες, η Ελλάδα πρέπει να εντάξει τους παραπάνω Αρβανιτόβλαχους στην ελληνική εθνοτική συνείδηση, ώστε να κατοχυρώσει τη θέση της στην περιοχή. Η ιστοριογραφία επομένως, της «ελληνικής εθνοτικής ένταξης των Αρβανιτόβλαχων» κινείται κάτω από αυτό το πρίσμα.

2.1.3 Η θεωρία της υιοθέτησης της συλλογικής μνήμης των ισχυρών εθνικά , οικονομικά ή πολιτιστικά εθνοτήτων στις περιοχές εγκατάστασης.

Υπάρχει στην ιστοριογραφία και η άποψη της «ρευστής» συλλογικής μνήμης των Αρβανιτόβλαχων. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή η συλλογική μνήμη των Αρβανιτόβλαχων ταυτίζεται με τη συλλογική μνήμη, άρα και συνείδηση των εθνικών πλειοψηφιών ή με των κυρίαρχων οικονομικά και πολιτικά εθνοτήτων στις περιοχές εγκατάστασης τους.

Συμφωνούν οι υπέρμαχοι αυτής της θεωρίας με την «ελληνική θεώρηση», αλλά μόνο σε ελληνικές περιοχές εγκατάστασης. Διαφωνούν με την *priori* ελληνοκεντρική συνείδηση των Αρβανιτόβλαχων. Η κυρίαρχουσα άποψη προέρχεται από τον G. Weigandd κυρίως για τον 19^ο και 20^ο αιώνα, αλλά και κυρίως από τον T. Kahl που αναφέρεται και στη σημερινή εποχή.

Η ρευστή, κατά κάποιο τρόπο, εθνική ταυτότητα των Αρβανιτοβλάχων εκδηλώνεται και από τις μαρτυρίες του Weigand. Στο ταξίδι του στην Κορυτσά και ειδικά στην Πλεάσα, όπου είναι ισχυρή όπως είδαμε η παρουσία των Αρβανιτοβλάχων αναφέρει ότι «*ο αρχιτέλιγκας(σ.σ. ο Μπουλαμάτση), από την Πλεάσα, έδωσε κάμποσους αιματηρούς αγώνες με τους Έλληνες βοσκούς για καλύτερα βοσκοτόπια*» ετεροπροσδιορίζοντας τον

¹⁰⁹ Αβέρωφ Τοσίτσας, *Η Πολιτική πλευρά*, σελ.212.

Μπουλαμάτση από τους Έλληνες.¹¹⁰ Ακόμη στο περιστατικό αναφέρει ότι ακούστηκε η φράση *Vlascjhedhe Schkjirvla* (μετάφραση ο Βλάχος είναι αδελφός με τον Αλβανό). Για αυτό αποκαλούνται καταλήγει ο Weigand από τους Έλληνες οι Αρωμόνοι της Αλβανίας και ειδικά οι Φρασαριώτες ως Αρβανιτόβλαχοι.»¹¹¹

.Σε άλλο σημείο όμως ο Weigand παραθέτει μία μαρτυρία που ενισχύει την ταύτιση των Αρβανιτοβλάχων με τον ελληνισμό, όπως εκφράζεται αυτός μέσω της ορθοδοξίας. Αναφέρει λοιπόν ότι «προσκολλήθηκαν στον χριστιανισμό, αν και μεγαλώνουν χωρίς θρησκευτική εκπαίδευση παρόλα αυτά τηρούν αυστηρά τις νηστείες και τις γιορτές των Αγίων τους».¹¹² Έτσι στον δεύτερο τόμο του έργου του, ο Weigand παραδέχεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των Αρωμόνων έχει ελληνική συνείδηση και φαίνεται από την επιλογή να τραγουδούν στα ελληνικά.¹¹³

Ωστόσο οι απόψεις του Weigand πρέπει να ιδωθούν και από τη σκοπιά της γενικότερης αντίληψης που είχε για τους Αρμάνους. Θεωρεί ότι η κίνηση της ρουμανικής κυβέρνησης για τη δημιουργία σχολείων γίνεται για «να μην αφομοιωθεί αυτή η κοντινή συγγενής φυλή από τους άλλους λαούς των Βαλκανίων, να κάνει πιο συνειδητό το αίσθημα ενότητας με τη μεγάλη αυτή φυλή και να βοηθήσει στη δημιουργία ενός εθνικού πολιτισμού»¹¹⁴ Επομένως η άποψη του Γερμανού εθνογράφου μεροληπτεί προς μία «ρουμανίζουσα» ταυτότητα.

Ο Kahl στις αναφορές του θεωρεί ότι η συζήτηση για την εθνική αυτοσυνειδησία των Αρβανιτόβλαχων, εντάσσεται στην γενικότερη θέαση της ταυτότητας των Αρμάνων. Ως εκ τούτου η διασπορά των Αρβανιτοβλάχων δεν ευνοεί την αποδοχή ενός μοντέλου -εργαλείου που θα είναι οδηγός για την ταυτότητα τους. Επομένως καλό θα ήταν να γίνει προσπάθεια αυτοπροσδιορισμού τους μέσα από τις εγκαταστάσεις τους ή τις κύριες περιοχές μετακίνησης.¹¹⁵

Η άποψη αυτή οδηγεί στην υπόθεση ότι τελικά η επιλογή της εγκατάστασης δεν υπαγορεύεται από εθνοτική συνείδηση, αλλά από τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που συναντούσαν κάθε φορά τα φαλκάρια. Έτσι οι κοινότητες που ασχολούνταν κυρίως με την κτηνοτροφία, όντας εξαρτημένες από τους βοσκοτόπους, υιοθέτησαν κυρίως την

¹¹⁰Weigand, *Οι Αρωμόνοι*, τ. Α., σελ. 150.

¹¹¹Στο ίδιο, σελ. 150.

¹¹²Στο ίδιο, -151.

¹¹³.,Weigand, *Οι Αρωμόνοι*, τ. Β', σελ. 51.

¹¹⁴Weigand, *Οι Αρωμόνοι*, τ. Α', σελ.346.

¹¹⁵Th. Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων*, 42-44.

ελληνική ταυτότητα, αφού το μεγαλύτερο μέρος του ζωτικού τους χώρου ήταν στο ελληνικό κράτος, ειδικά μετά το 1881 και την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στον εθνικό κορμό. Αυτό δεν αποκλείει κατά τον Kahl την υιοθέτηση άλλης εθνικής συνείδησης, αν αλλάξουν και τα δεδομένα και οι συσχετισμοί.

Επίσης όπως είδαμε οι Αρβανιτόβλαχοι, προτάσσουν την ταυτοτική τους ιδιαιτερότητά τους και διατηρούν στο μέγιστο βαθμό τις συνήθειες τους χωρίς να ενσωματώνονται αναγκαστικά και εθνικά, όπως διατείνονται οι θιασώτες της ελληνοκεντρικής θεώρησής.¹¹⁶ Κατά τον Kahl «*Η επίγνωση του «ανήκειν», στους Rrămanj, βασίζεται σε ιδέες εθνικής ή πολιτισμικής συνοχής με κριτήρια γλώσσας, θρησκείας, καταγωγής, κοινής ιστορίας και επαγγελματικής εξειδίκευσης.*»¹¹⁷

Μάλιστα ο καθηγητής σε συνέντευξη του διαπιστώνει ότι οι Αρβανιτόβλαχοι εν τέλει δεν έχουν ιδιαίτερες διαφορές με τους άλλους Βλάχους και ακολουθούν την εθνοτική πορεία τους. Επίσης αναφέρει στη συνέντευξη του ότι οι Αρβανιτόβλαχοι δεν κατάγονται από τους Αλβανούς, αλλά είναι μία ξεχωριστή ομάδα που λόγω συγκατοίκησης με τους Αλβανούς υιοθέτησαν γλωσσικά στοιχεία και έθιμά αλβανικά.¹¹⁸

Ο Kahl υποστηρίζει ότι η «ρευστή» εθνοτική ένταξη των Αρβανιτόβλαχων, επιβεβαιώνεται στην περίπτωση της εκμάθησης των rrămăneschti. Θεωρεί ότι η βλάχικη γλώσσα χάνεται, γιατί δεν ενδιαφέρονται οι ίδιοι οι Αρβανιτόβλαχοι, κυρίως στο ελληνικό κράτος, να την προωθήσουν, αλλά την ομιλούν μόνο σε συγκεντρώσεις ή ανταμώματα Βλάχων. Η εξήγηση που παραθέτει είναι ότι οι Αρβανιτόβλαχοι και οι άλλοι βλαχόφωνοι ελληνικής συνειδήσεως αποφάσισαν να «ρίξουν» στη λήθη το ζήτημα της γλώσσας που τόσα δεινά έφερε στην αποτύπωση της εθνικής ταυτότητας. Έτσι αποδεικνύουν την ελληνικότητά τους χωρίς να δημιουργούνται ζητήματα αυτονομίας του βλαχόφωνου πληθυσμού.¹¹⁹ Το γεγονός ότι οι παλαιότεροι δεν μεταβιβάζουν τη γλώσσα στις νέες γενιές, ίσως να εκπορεύεται από την παραπάνω αντίληψη. Γίνεται ισχυρότερη η θέση αυτή αν τη συσχετίσουμε αντίστροφα με τη

¹¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 56-58.

¹¹⁷ Thede Kahl, «The Ethnicity of Aromanians after 1990: the Identity of a Minority that Behaves like a Majority», In: *Ethnologica Balkanica*, VOL 6: 2002 σελ. 145-169, ανακτήθηκε 10.12.2021 από, https://www.academia.edu/34296221/Kahl_Thede_2002_The_Ethnicity_of_Aromanians_after_1990_the_Identity_of_a_Minority_that_Behaves_like_a_Majority_In_Ethnologica_Balkanica_6_145_169

¹¹⁸ Thede Kahl, «Περί βλάχων», συνέντευξη στο διαδικτυακό κανάλι Picuraru, 29 .1 2014 ανακτήθηκε στις 10.1.2022., από <https://www.youtube.com/watch?v=n9UWN48FMkA>,

¹¹⁹ Kahl, Για την ταυτότητα, σελ. 155.

διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου, από τα ποντιακά σωματεία, ως απόδειξη της ελληνικότητας των Ποντίων.¹²⁰

Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη που διατυπώνεται από μέλη του Κ.Ε.Μ.Ο που επιμελήθηκε και την έκδοση του βιβλίου του Kahl στα ελληνικά. Η άποψη που εκφέρεται είναι ότι η βλάχικη μειονότητα, που κατοικεί στην περιοχή της Φράσαρης και της Κορυτσάς, στη σημερινή Ν.Α. Αλβανία εκδηλώνει φιλελληνική ή ελληνικού τύπου ταυτότητα, συντασσόμενη εθνικά με το ισχυρότερο οικονομικά εθνικό κράτος. Οι βλαχόφωνοι αυτοί είναι σύμφωνα με τους συντάκτες του άρθρου η πολυπληθέστερη ομάδα και αποκαλούνται Rrëmanj.¹²¹ Σχετικά με αυτούς οι αρθρογράφοι θεωρούν ότι η επιρροή της ελληνικής πλευράς εξαιτίας της γεινιάσης είναι μεγαλύτερη. Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση παίζει και η *χρησιμοποίηση*, κατά τους συντάκτες πάντα, «των Βλάχικων Συλλόγων της Ελλάδας και κάποιων Ελλήνων Βλάχων με την προσδοκία μετά το 1992 της πολυπόθητης βίζας»¹²². Άρα επιβεβαιώνεται η άποψη που πρεσβεύει ότι οι Αρβανιτόβλαχοι παρουσιάζουν εθνοτική ταύτιση με τον λαό που έχουν τις μεγαλύτερες κοινωνικές επαφές και έχει μεγαλύτερη επιρροή στην πολιτική και οικονομική ζωή τους.

Συνεχίζοντας οι αρθρογράφοι διατυπώνουν μία ερμηνεία «περί καταγωγικών μύθων» των Rrëmanj.¹²³ Υποστηρίζουν ότι «κατάγονται από την Ιλλυρία και είναι πιο Αλβανοί από τους Αλβανούς και δεν υπάρχει καταγωγικός μύθος για να ενώσει τους Βλάχους της Αλβανίας με τους Έλληνες και ότι έχουν επαφές μέσω των βλάχικων συλλόγων».¹²⁴ Ακόμη οι συντάκτες του παραπάνω άρθρου αμφισβητούν την «ελληνοκεντρική» θέση του Λαζάρου και των άλλων, περί γραμμικής ιστορικής συνέχειας, άρα και ελληνικής ιστορικής μνήμης των νομαδικών και ημινομαδικών βλάχικων πληθυσμών. Τονίζουν ότι τα «περί αρχαιοελληνικής καταγωγής και παντοτινής διγλωσσίας των (Ελλήνων) Βλάχων όπως αποτυπώνονται σε προπαγανδιστικά έργα του Λαζάρου είναι μυθεύματα». Συνεχίζουν προς την απόρριψη των θέσεων του

¹²⁰ Ελένη Δέλτσου, «Ποντιακές μνήμες, σύλλογοι και πολιτική. Η δημόσια διαμόρφωση και σημασία της μνήμης των Ποντίων προσφύγων του 1922 στη Θεσσαλονίκη του 2000», στο Β. Γούναρης, Ι. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Πρόσφυγες στα Βαλκάνια. Μνήμη και Ενσωμάτωση*, Πατάκης, Αθήνα, 2004, σελ.260-261.

¹²¹ Λάμπρος Μπαλτσιώτης, Τάσος Τέλλογλου, Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Δημήτριος Χριστόπουλος, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 78-79, Ιούλιος – Δεκέμβριος 2001: 24-51, σελ.27-28.

¹²² Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα», σελ.29.

¹²³ «Στο ίδιο», σελ.27-28.

¹²⁴ «Στο ίδιο»,., σελ. 29.

«ρομανιστή -βαλκανολόγου» γράφοντας ότι ο «κυρίαρχος αλβανικός λόγος είναι ότι εδώ και καιρό είναι Αλβανοί με συνεισφορά μάλιστα στη δημιουργία του αλβανικού κράτους». ¹²⁵

Συνεχίζοντας οι Έλληνες ερευνητές επισημαίνουν ότι οι Βλάχοι της Αλβανίας και ιδιαίτερα της Κορυτσάς και του Αργυρόκαστρου, που ανήκουν στον κλάδο των Rrëmanj(Ρεμένοι), χαρακτηρίζονται από μία ταυτοτική ευκαμψία (*flexibility of identity*) και δεν ενδιαφέρονται για μια βλάχικη ταυτότητα. ¹²⁶ Διαπιστώνεται στη συνέχεια, από τους εκπροσώπους του Κ.Ε.Μ.Ο, ότι μπορεί να αναγνώρισε η Αλβανία το 1992 τους Βλάχους ως γλωσσική μειονότητα, αλλά παράλληλα με την ένταξή τους στην αλβανική κοινωνία υπογραμμίζονται και οι σχέσεις με την Ελλάδα και τη Ρουμανία.

Συμπερασματικά, η άποψη περί ταύτισης των Αρβανιτόβλαχων με το λαό που συζούν και η υποταγή της ξεχωριστής βλάχικης ταυτότητας στη μείζονα εθνική συνείδηση, υποστηρίζεται από ερευνητές εντός και εκτός συνόρων. Η άποψη αυτή υποκρύπτει μια νύξη για ξεχωριστή ταυτότητα που καταπιέζεται, στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης. Ωστόσο θα παρατηρήσουμε ότι για τους Αρβανιτόβλαχους της σημερινής Αλβανίας δεν τίθεται ζήτημα καταπίεσης της «αρμανικής» ξεχωριστής ταυτότητάς τους. Η επιλογή της εθνοτικής ταυτότητας υπαγορεύεται από κοινούς πολιτιστικούς και συναισθηματικούς δεσμούς με την εθνική ομάδα ένταξης και από την επιθυμία αυτοπροσδιορισμού με βάση αυτούς τους δεσμούς. ¹²⁷

2.1.4 Η θεωρία της αυτόνομης ταυτότητας των Αρβανιτοβλάχων .

Οι απόψεις για αυτόνομο τύπο αυτοπροσδιορισμού και ξεχωριστής εθνοτικής ομάδας, ταυτίζονται με τη γενικότερη απόδοση μίας τέτοιας προοπτικής στους βλαχόφωνους γενικότερα. Οι απόψεις προέρχονται κυρίως από τη διασπορά, τους Αρβανιτόβλαχους που ζουν στη Δημοκρατία της Β. Μακεδονίας, και στην Αλβανία.

Μεγάλη επιτυχία αποτελεί για την παραπάνω άποψη η οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης 1333/1997(Conseil Del 'Europe 1997), που καλεί τις βαλκανικές χώρες με αρμανικούς πληθυσμούς να επικυρώσουν την Ευρωπαϊκή Χάρτα Περιφερειακών και Μειονοτικών Γλωσσών. Σύμφωνα με τα παραπάνω οι χώρες αυτές θα βοηθήσουν τους Αρμάνους να

¹²⁵ «Στο ίδιο», σελ.29.

¹²⁶ Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα», σελ.30.

¹²⁷ Βασίλης Νιτσιάκος, «Η εθνοτική ομάδα και ο εθνοτισμός», 17.02.2019, *Τα ΝΕΑ*, ηλεκτρονική έκδοση, <https://www.ethnos.gr/opinions/article/22223/hethnotikhoc2b5adakaioethnotisc2b5os>, ανακτήθηκε στις 27.1.2022,

χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους στην πολιτική και κοινωνική ζωή τους. Η Οδηγία αυτή έγινε στα πλαίσια προστασίας των μειονοτικών γλωσσών¹²⁸

Στο πλαίσιο αυτό η Ambatzi(2004), θεωρεί ότι χρειάζεται η Ελλάδα και η Ρουμανία να επιτρέψουν τη διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας και να επιτρέψουν την αυτόνομη παρουσία των βλαχόφωνων, άρα και των Rrëmanj, αφού δεν υφίσταται κίνδυνος μειονοτικός. Μάλιστα τονίζει ότι

*«σίγουρα υπάρχουν μερικά άτομα που πιστεύουν στην ιδιαίτερη ταυτότητα ή μη ελληνικότητα των Βλάχων, και που ίσως έπειθαν άλλους αν είχαν ευρεία πρόσβαση στα μαζικά μέσα ενημέρωσης. Αλλά ο πιο πειστικός τρόπος να αισθανθεί κανείς Έλληνας είναι η ισχύς των κρατικών θεσμών.»*¹²⁹

Ο Kahl, στη σύγχρονη εποχή (2009), αναφέρει ότι η Αλβανία από το1992 είναι μοναδική χώρα των Βαλκανίων που αναγνωρίζει τους βλαχόφωνους κατοίκους ως γλωσσική μειονότητα. Μάλιστα γίνεται αντιληπτή η κυριαρχία των Αρβανιτόβλαχων εκεί, αφού οι σύλλογοι αποκαλούνται Armanj στον τίτλο τους, αλλά μιλούν τα rrëmëshiti, το αρβανιτοβλάχικο ιδίωμα Αν και στην κοινωνική ζωή χρησιμοποιούν περισσότερο τα αλβανικά, κυκλοφορεί έντυπο στα rrëmëshiti στο Αργυρόκαστρο με τον εύλογο τίτλο “Farsarotul”¹³⁰

Οι Rrëmanj της σημερινής Δημοκρατίας της Β. Μακεδονίας υιοθετούν αυτόνομη εθνοτική ταυτότητα σύμφωνα με τον Kahl. Οι παραπάνω ως μέρος των Βλάχων που διαβιούν εκεί «διεκδικούν στο πλαίσιο του κράτους μειονοτική ταυτότητα ή κατακρατούν για περισσότερο καιρό τους τύπους αυτοπροσδιορισμού της κλειστής ομάδας τους».¹³¹ Σε συνέντευξή του επίσης διατυπώνει την άποψη ότι η δυσκολία προσέγγισης της Ελλάδας με την πρώην Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας, της πάλαι ποτέ ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Ξεκινούσε από την αντίδραση των βλαχόφωνων, από την ανησυχία απώλειας της αυτόνομης πορείας.¹³²

Έντονη είναι η θεωρία της αυτόνομης ύπαρξης των Αρμάνων στην ιστορική έρευνα που προέρχεται από τις Η.Π.Α και ειδικότερα από τον Ν. Balamaci, που περιλαμβάνει και τους Rrëmanj. Στο έργο του θεωρεί ότι οι βλαχόφωνοι των εθνικών κρατών στη βαλκανική

¹²⁸Kahl, *Για την Ταυτότητα*, σελ.159.

¹²⁹ Ambatzi, «The Vlachs of Greece»

¹³⁰ Kahl, *Για την Ταυτότητα*, σελ.48.

¹³¹ Στο ίδιο...50-51

¹³²Thede Kahl, «Περί βλάχων», συνέντευξη στο διαδικτυακό κανάλι Picuraru, 29 .1 2014 ανακτήθηκε στις 10.1.2022., από <https://www.youtube.com/watch?v=n9UWN48FMkA>,

χερσόνησο, απειλούνται από τη νεωτερικότητα που αντιμάχεται τις μειονότητες.¹³³ Πιο συγκεκριμένα αναφέρει «Μια άλλη εθνοτική και γλωσσική ομάδα εξαφανίζεται κάτω από την αδιάφορη νεωτερικότητα». Επίσης θεωρεί «ότι οι βλαχόφωνοι της Αλβανίας βλέπουν την Ελλάδα ως ισχυρό προστάτη έναντι της μουσουλμανικής πλειοψηφίας, αλλά φοβούνται την αφομοίωση τους».

Οι απόψεις της αυτόνομης ταυτότητας των Rremení είναι σύμφωνες με το γενικότερο διεθνές πλαίσιο προστασίας των μειονοτήτων και της αυτονομίας. Οι υποστηρικτές προσπαθούν να αναδείξουν την ξεχωριστή εθνοτική συνείδηση πολιτών ενός έθνους κράτους από το οποίο απαιτούν σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων και των πολιτιστικών τους στοιχείων. Μάλιστα ο Kahl αναφέρει ότι είναι η κυρίαρχη τάση στη διασπορά και ότι δραστηριοποιούνται πάρα πολύ στην καλλιέργεια της γλώσσας και του πολιτισμού. Επίσης ότι αναζητούν οι οπαδοί αυτής της τάσης εορτασμούς που θα θυμίζουν την αρμάνικη ταυτότητα, όπως της ανακήρυξης του βλάχικου millet(22.5.1905)¹³⁴ Σε άλλο σημείο επισημαίνει ότι είναι κυρίαρχη η αυτόνομη τάση στην Αλβανία, χωρίς να παραθέτει στοιχεία. Στην Ελλάδα παραδέχεται ότι είναι πολύ μικρή η αυτόνομη εικόνα των βλαχόφωνων και των Αρβανιτόβλαχων ειδικότερα.¹³⁵

¹³³N. Balamaci, «The Balkan Vlachs: Born to Assimilate?» June 1995, ανακτήθηκε στις 30.12.2021 <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/balkan-vlachs-born-assimilate>

¹³⁴Kahl, *Για την Ταυτότητα*, σελ. 43.

¹³⁵Στο ίδιο, σελ. 43.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.

Αρβανιτόβλαχοι: Η εικόνα τους μέσα από τον δημόσιο λόγο

3.1 Ζητήματα προσέγγισης και ερωτήματα

Είναι σημαντικό να εξεταστεί η συλλογική ταυτότητα των Αρβανιτοβλάχων -Rremení- σήμερα μέσα από τις δημόσιες τοποθετήσεις τους και τα μέσα επικοινωνίας και δικτύωσης, ώστε να αναδειχθεί η σχέση με το παρελθόν και πως αυτό δημιουργεί τη συλλογική μνήμη.

Είναι αποδεκτή η θεωρία της δημιουργημένης μνήμης και μάλιστα είναι από τα βασικότερα ζητήματα μελέτης της δημόσιας Ιστορίας. Σύμφωνα με τον Λιάκο η «*κουλτούρα δημιουργεί εννοιολογικά και συμβολικά πλαίσια που προσδιορίζουν αυτό που συλλαμβάνεται ως ιστορία, άρα και ως μνήμη*»¹³⁶. Άρα στην περίπτωση των επιγόνων των Αρβανιτόβλαχων, κυρίως στον ελληνικό χώρο, η εθνοτική ταυτότητα των νομάδων προγόνων συντελείται μέσω της μνήμης που εκφέρεται μέσα από την αναβίωση των ηθών εθίμων αυτού του νομαδικού κτηνοτροφικού πληθυσμού.

Η έρευνα της προβολής του παρελθόντος των Αρβανιτόβλαχων στο παρόν, όπως διαχέεται στον σημερινό δημόσιο λόγο, παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες. Αρχικά η χρησιμοποίηση του όρου «Βλάχοι» στον επίσημο τίτλο των περισσότερων συλλόγων απαιτούσε τη βαθύτερη ανάλυση, για να αναδειχθεί η αρβανιτοβλάχικη καταγωγή. Ένας παράγοντας επίσης που δυσχέραινε την έρευνα ήταν η δυσκολία στην επιτόπια έρευνα στους κοντινούς τόπους Αρβανιτόβλαχων, όπως του Αργυροπουλίου και του Αλμυρού, λόγω των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας. Έτσι η έρευνα απευθύνθηκε στο διαδίκτυο και ειδικά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που είναι πρόσφορο βήμα για την ανάδειξη του δημόσιου λόγου και της δημόσιας Ιστορίας. Επίσης ανατρέξαμε σε μουσικά ψηφιακά αρχεία, που αναδεικνύουν τη σημαντική άυλη μορφή του πολιτισμού των Αρβανιτοβλάχων, το πολυφωνικό τραγούδι ως φορέα μετάδοσης της μνήμης.

Η έρευνα για τους Αρβανιτόβλαχους στον δημόσιο λόγο φιλοδοξεί να δώσει απαντήσεις στα εξής ερωτήματα:

¹³⁶ Αντώνης Λιάκος, , *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία* , Πόλις, Αθήνα, 2007, σελ.102-103.

α) Ποια είναι η εικόνα της συλλογικής μνήμης σήμερα για τους Αρβανιτόβλαχους προγόνους, όπως διαφαίνεται στον δημόσιο λόγο, κυρίως μέσα από το διαδίκτυο, τα περιοδικά και τους συλλόγους των επιγόνων;

β) Ποια είναι η θέση σήμερα των Αρβανιτοβλάχικων φορέων, κυρίως στο ελληνικό κράτος, πάνω στο θέμα της διδασκαλίας της βλάχικης γλώσσας;

γ) Ποια είναι η εικόνα για το παρελθόν των Αρβανιτόβλαχων όπως εκφέρεται από τον άυλο πολιτισμό τους (τραγούδι) και τη συμμετοχή τους στις εκδηλώσεις των Βλάχων της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων (Π.Ο.Π.Σ.Β από εδώ και πέρα)

δ) Ποια είναι η στάση τους απέναντι στις θεωρίες για την εθνοτική τους ταυτότητα;

Παρακάτω θα παρουσιαστεί ο δημόσιος λόγος από τους συλλόγους που δηλώνουν αρβανιτοβλάχικη καταγωγή, πρώτα στο ελληνικό κράτος.

3.2 Η μορφή της συλλογική μνήμης των Αρβανιτοβλάχων μέσα από δημόσιες αναφορές των συλλόγων τους

3.2.1. Αρβανιτόβλαχοι Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Ιωαννίνων.

Επιλέχθηκε να ξεκινήσουμε από το Κεφαλόβρυσο (Μετζιτιέ), γιατί είναι από τους πρώτους αμιγείς μόνιμους οικισμούς Αρβανιτόβλαχων στον ελληνικό χώρο. Μία απαραίτητη διευκρίνηση. Ο Αλεξάκης αναφέρει ότι οι «*κάτοικοι αυτοπροσδιορίζονται Ρυμαίν και δε δέχονται τον όρο Αρβανιτόβλαχοι, που θεωρούν ότι σημαίνει Αρβανίτες νομάδες*»¹³⁷. Ωστόσο η γλώσσα τους και τα έθιμά τους ανάγονται στους Αρβανιτόβλαχους.

Η δημόσια εικόνα του χωριού αναδεικνύεται μέσα από τον «*Σύλλογο Γυναικών Κεφαλοβρύσου*» που έχει αξιόλογη δράση και παρουσία μέσα από εκδηλώσεις που αναδεικνύονται από την επίσημη ιστοσελίδα στο facebook¹³⁸. Επιπλέον υπάρχει και η ιστοσελίδα πάλι στο facebook «*Μιτζιντέη Βρούτε - Το Κεφαλόβρυσο της καρδιάς μας*», με πολλά μέλη που συμμετέχουν στο δημόσιο λόγο με σχόλια και τοποθετήσεις για ζητήματα τόσο τοπικά όσο εθνικά όσο πολιτιστικά.

¹³⁷ Αλεξάκης, Ταυτότητες και ετερότητες, 173.

¹³⁸ «Σύλλογος Γυναικών Κεφαλόβρυσου», <https://www.facebook.com/sylogosgynaikon.kefalovrysou>, αντλήθηκε 19/12/2021

Η συλλογική μνήμη για τους προγόνους τους που αναδεικνύουν οι παραπάνω εκφάνσεις δημοσίου λόγου των Αρβανιτοβλάχων του χωριού είναι σαφώς η ελληνική χωρίς παρανοήσεις. Μέσα από δρώμενα και λατρευτικές τελετές συνδέουν τους κατοίκους διαχρονικά με την ελληνικότητα και συνάμα με την ορθοδοξία. Πρόκειται και εδώ για «επινοημένες παραδόσεις» δηλαδή, ένα σύνολο πρακτικών που διέπονται από αποδεκτούς κανόνες με τελετουργική ή συμβολική φύση, οι οποίες επιδιώκουν να ενσταλάξουν ορισμένες αξίες, μέσω επανάληψης, γεγονός που συνεπάγεται τη συνέχεια με το παρελθόν.¹³⁹

Πιο συγκεκριμένα το χωριό λαμβάνει θερμά μέρος στις εθνικές επετείες κάτι που δηλώνεται και από τις αναρτήσεις στα κοινωνικά δίκτυα. Έτσι την 25 Μαρτίου 1921, γιορτάζουν με επισημότητες τα διακόσια χρόνια από την επανάσταση του 1821. Χαρακτηριστικά αναφέρουν «Στις δύσκολες στιγμές που περνάει ο λαός και η χώρα, ο καθένας μας το γιορτάζει με το δικό του τρόπο. Αρκεί ακόμη και η σημαία μας στο μπαλκόνι για να τιμήσουμε τη θυσία των προγόνων μας. ΚΑΙ η πράξη αυτή σημαίνει συμμετοχή!!»¹⁴⁰

Σε άλλη ανάρτηση οι Κεφαλοβρυσιώτες τονίζουν:

«μεγάλη διπλή γιορτή του Έθνους μας, που τιμούμε την 25η Μαρτίου εκπέμπει μηνύματα πίστης,ελπίδας και αισιοδοξίας. Φέτος συμπληρώνονται 200 χρόνια από την έναρξη της ελληνικής επανάστασης του 1821, όπου μια χούφτα ανθρώπων ενώθηκαν, ξεσηκώθηκαν, διεκδίκησαν και πέτυχαν την απελευθέρωση και ανεξαρτησία της πατρίδας μας. Στους προγόνους μας έχουμε χρέος να μην ξεχάσουμε ποτέ και να διατηρούμε ακέραια τα ιδανικά της πατρίδας και της θρησκείας μας.. γιατί η 25η Μαρτίου αποτελεί και μεγάλη γιορτή για εμάς τους χριστιανούς».

Ακόμη πιο πρόσφατα διατρανώνουν την ελληνική συνείδηση τους την 28 Οκτωβρίου 2021, γράφοντας «Χρόνια πολλά για την ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟ 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 σε όλους τους Έλληνες. Η 28η Οκτωβρίου είναι Εθνική, αλλά και Θρησκευτική Εορτή ως επέτειος μνήμης και τιμής, ηρωικής άμυνας υπό τη Σκέπη της Παναγίας».¹⁴¹

Ακόμη σημαντική στιγμή στην ιστορία του χωριού που αναδεικνύεται τόσο από την επίσημη όσο και από τη δημόσια ιστορία είναι η μνήμη του ολοκαυτώματος στις 10.7.1943, από τους

¹³⁹David Cannadine, κ.α. *Η Επινοήση της Παράδοσης*, [συλλογικό έργο], επιμ., Eric Hobsbawm, Terence Ranger, μετάφραση: Θανάσης Αθανασίου, Αθήνα, Θεμέλιο, 2004, σελ.11.

¹⁴⁰ «Σύλλογος Γυναϊκών Κεφαλόβρυσου», <https://www.facebook.com/sylogosgynaikon.kefalovrysou>, αντλήθηκε 19.12.2021

¹⁴¹ «Στο, ίδιο», ανακτήθηκε 19.12.2021 από <https://www.facebook.com/sylogosgynaikon.kefalovrysou>

Γερμανούς που τιμάται και σήμερα ως απόδειξη της ελληνικής συνείδηση των Αρβανιτόβλαχων προγόνων. Μάλιστα στις τελευταίες εκδηλώσεις (10.7.2021), γράφουν σχετικά στην ιστοσελίδα το εξής:

*«10 ΙΟΥΛΙΟΥ 1943. Ημέρα μνήμης Ολοκαυτώματος Κεφαλόβρυσου 78 χρόνια μετά. Έχουμε την ευθύνη και την υποχρέωση να μην ξεχάσουμε ποτέ ,γιατί οι νεκροί ζουν μόνο μέσα από τις μνήμες των ζωντανών».*¹⁴²Επομένως η σύνδεση με το παρελθόν περνά μέσα από τις τελετές μνήμης, που δημιουργούν κοινή ιστορική μνήμη, άρα και κοινή εθνική συνείδηση. *Η μνήμη είναι πάντα ατομική αλλά τα άτομα θυμούνται και ανασυγκροτούν το παρελθόν τους πάντα ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας Οι διαδρομές της μνήμης ακολουθούν σχεδόν πάντα την ίδια πορεία, «ατομική υποκειμενικότητα-συλλογική υποκειμενικότητα»*¹⁴³.

Στις αναφορές στο δημόσιο λόγο οι κάτοικοι του Κεφαλόβρυσου σήμερα, αναδρομικά τοποθετούν τους προγόνους τους στην ελληνική ταυτότητα, παραβλέποντας ότι το χωριό χτίστηκε το 1853, μέσα σε μία αυτοκρατορία, που οι κάτοικοι λειτουργούσαν στη βάση του millet, χωρίς να υπάρχουν έθνη και εθνότητες. Το χωριό ιδρύθηκε μετά την καταστροφή του Μπιτσικόπουλου, το 1840. Το 1853 οι κάτοικοι έδωσαν στον οικισμό τους το όνομα του σουλτάνου Αβδούλ Μετζίτ, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης στην οθωμανική διοίκηση. Από τις καταγραφές όμως στο «Μητρώο Αρρένων» υπάρχουν άτομα εκεί από το 1834¹⁴⁴

Το δεύτερο σκέλος πρόσδεσης των κατοίκων του χωριού με την ελληνική συνείδηση και ταυτότητα είναι η κυριαρχία της ορθόδοξης πίστης, που στη συλλογική μνήμη των κατοίκων ταυτίζεται με την ελληνική εθνική συνείδηση. Έτσι είναι αδιαπραγμάτευτη για τους κατοίκους η ελληνικότητα των Rremení του Κεφαλόβρυσου, αφού συμμετέχουν ενεργά στις τελετές της ενορίας τους. Έτσι ένα κοινωνιολογικό φαινόμενο, όπως η θρησκεία που υπόκειται σε προσαρμογές μέσα στην ιστορική πορεία μιας εθνοτικής ομάδας χρησιμοποιείται από τους επιγόνους για την παγίωση εθνικής ταυτότητας αναδρομικά. Ωστόσο είναι γεγονός ότι οι Αρβανιτόβλαχοι και οι άλλοι βλαχόφωνοι έως το 1905 ήταν ενταγμένοι στο Rum millet., άρα ήταν ισχυρή η σύνδεση με την Ορθοδοξία. Παραβλέπεται από τους κατοίκους, όμως το γεγονός ότι σε περιπτώσεις κρίσης ήταν συχνοί οι

¹⁴² «Στο ίδιο», <https://www.facebook.com/sylogosgynaikon.kefalovrysou>, αντλήθηκε 19.12.2021.

¹⁴³ Ρίκυ Βαν Μπούσχοτεν, *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και Ιστορία στον Ζιάκα Γρεβενών(1900-1950)*, Πλέθρον, Αθήνα, 1997, σελ. 209.

¹⁴⁴ Αλεξιάκης, *Ταυτότητες και ετερότητες*, σελ. 166.

εξισλαμισμοί, ειδικά των Αρβανιτοβλάχων που ήταν μειονότητα ανάμεσα σε μουσουλμάνους κατοίκους της περιοχής Φράσαρης.¹⁴⁵

Ιδιαίτερη αναφορά στο δημόσιο λόγο των Αρβανιτόβλαχων κατοίκων του χωριού χρειάζεται να γίνει στην έκδοση περιοδικού από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Κεφαλόβρυσου, με τίτλο «*Ισβουρου*» που σημαίνει «πηγή» στα *rãmãneshti*. Στο πρώτο τεύχος (Καλοκαίρι 2009) τίθεται ως στόχος από τους συντελεστές «*η προσπάθεια ανάδειξης του πολιτισμού και της παράδοσης του χωριού μας αλλά και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουμε στην καθημερινότητα μας*».¹⁴⁶

Αξιόλογη συνεισφορά στη δημόσια ιστορία για τις ιδιαιτερότητες της κοινωνίας των Αρβανιτοβλάχων μέχρι και τα μέσα του προηγούμενου αιώνα είναι το άρθρο στο περιοδικό, που εξηγεί την παλιά συνήθεια των Αρβανιτοβλάχων γυναικών του Μετζιτιέ να κάνουν σύμβολα στο μέτωπο με τατουάζ, δείγμα ομορφιάς αλλά και δηλωτικά της καταγωγής. Σύμφωνα με την μαρτυρία της Κ. Μεντή, ετών 83, «*τα σημάδια αυτά τα είχαν μόνο οι Βλάχες*¹⁴⁷ και εγώ έχω μόνο ένα μικρό στο μέτωπο, γιατί δεν άντεχα το πόνο. Έπρεπε, όμως, να κάνω τουλάχιστον ένα». Μάλιστα παρατίθεται και η άποψη του Β. Νιτσιάκου που σχολιάζοντας το άρθρο γράφει: «*Το ότι η συνήθεια αυτή διασώζεται στη χώρα μόνο στους Βλάχους αποδεικνύει πως τέτοιες αρχέγονες συνήθειες επιβιώνουν μόνο σε κλειστές ομάδες*»¹⁴⁸. Τονίζεται για άλλη μια φορά η κλειστή κοινωνία των Αρβανιτόβλαχων, που χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και ενδογαμίες.

Το περιοδικό ανακαλεί από την συλλογική μνήμη τις αρβανιτοβλάχικες ρίζες, αφού σε ένα άρθρο του για το πολυφωνικό τραγούδι του χωριού αναφέρεται ότι «*η συγγένεια καταγωγής και πολιτιστικής ταύτισης με τους βλάχους της Νότιας Αλβανίας αναδεικνύουν έναν αποκαλυπτικό τόπο συνάντησης της πολυφωνίας του Κεφαλόβρυσου με εκείνη του χωριού *Andon Roci*, βόρεια του Αργυρόκαστρου. Ίδια επίθετα, ίδια γλώσσα, ίδια τραγούδια*».¹⁴⁹

Αξιοσημείωτη είναι η χρήση της διαλέκτου *rãmãneshti*. Παντού αποτυπώνονται οι βλάχικες λέξεις με ελληνικούς χαρακτήρες. Μάλιστα οι διαχειριστές της ιστοσελίδας τονίζουν ότι τα

¹⁴⁵ Μιχαήλ Τρίτος, «Βλαχόφωνος Ελληνισμός και Ορθοδοξία», χ.χ., αντλήθηκε στις 21.12.2021 από τον ιστότοπο <https://www.vlahoi.net/imerologia/2002-orthodoxia>

¹⁴⁶ *Ισβουρου*, τευχος1, καλοκαίρι 2009, Κεφαλόβρυσο, διαθέσιμο στον ιστότοπο, <https://docplayer.gr/1168671-Periodiko-toy-politistikoy-sylogoy-kefalovrysoy-teyhos-1-kalokairi-09.html>, αντλήθηκε 10.12.2021.

¹⁴⁷ Βασιλική . Σιούτη, «Γιαγιάδες με τατουάζ», *Ισβουρου*, ο.π. σελ. 3-8.

¹⁴⁸ *Ισβουρου*, σελ.9

¹⁴⁹ Μεντή, Χ.- Κούρου, Θ., «το πολυφωνικό μας συγκρότημα», *Ισβουρου*, ο.π.,σελ.10

σχόλια στη Βλάχικη γλώσσα και οι γραπτές αφηγήσεις να δημοσιεύονται με *ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ*¹⁵⁰. Αυτό έχει ως συνέπεια να μην αποδίδονται «φυσικά» οι στίχοι των τραγουδιών ή οι συνεντεύξεις των κατοίκων. Η εξήγηση αυτής της πρακτικής έχει ίσως να κάνει με την ανησυχία των βλαχόφωνων Ελλήνων απέναντι στη γραφή με λατινικούς χαρακτήρες της βλάχικης γλώσσας, λόγω της σύνδεσης της γλωσσικής ιδιαιτερότητας στο παρελθόν με μειονοτικά ζητήματα.¹⁵¹ Έτσι υποστηρίζεται χωρίς αμφιβολία η ελληνική θεώρηση της ταυτότητας τους.

Αναδεικνύεται λοιπόν μέσα από τον δημόσιο λόγο των «Ρυμαίν»¹⁵² κατοίκων του Κεφαλόβρυσου η σύνδεση της σύγχρονης ιστορίας του χωριού με τη συλλογική μνήμη του παρελθόντος. Διαπιστώνεται μία διατήρηση της προγονικής μνήμης μέσα από τα πολυφωνικά τραγούδια και μέσα από τη συμμετοχή των κατοίκων στις εθνικές εορτές, συνδυάζοντας την αρβανιτοβλάχικη «παράδοση»¹⁵³ με την ελληνική ιστορική μνήμη. Η σύζευξη αυτή έχει περισσότερο χαρακτήρα διάσωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς του χωριού χωρίς την αξίωση προβολής μειονοτικών ζητημάτων. Αντίθετα είναι ισχυρή η ελληνική συλλογική μνήμη που αποδίδεται αναδρομικά σε ένα ιστορικό παρελθόν, που φανερώνεται από τις μνημονικές πρακτικές.

3.2.2 Αρβανιτόβλαχοι Αργυροπουλίου Τυρνάβου

Η παρουσία των Αρβανιτοβλάχων στη Θεσσαλία είναι έντονη στο Αργυροπούλι (Carandjoli), που υπάγεται σήμερα στον Καλλικρατικό δήμο Τυρνάβου. Το χωριό είναι ο μεγαλύτερος οικισμός Αρβανιτοβλάχων στη Θεσσαλία, αφού αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, με εξαίρεση τον «επάνω Μαχαλά», που κατοικείται από κατοίκους που κατάγονται από το Περιβόλι Γρεβενών και οι οποίοι έχουν έλθει σε επιγαμίες με τους Αρβανιτόβλαχους του χωριού, που κατάγονται από την περιοχή Φράσαρης-Κορυτσάς.¹⁵⁴

Το χωριό εκπροσωπείται στον δημόσιο λόγο κυρίως από τον «Πολιτιστικό Σύλλογο Αρβαντοβλάχων», που ιδρύθηκε σύμφωνα με τους διαχειριστές

¹⁵⁰ Αρετή Γραμμόζη, 24.3.2018, διαθέσιμο:

<https://www.facebook.com/groups/720750918132747/permalink/834768306731007>

¹⁵¹ Kahl, *Για την ταυτότητα*, 154-156.

¹⁵² Αυτοπροσδιορισμός των κατοίκων σύμφωνα με τον Αλεξάκη, *Ταυτότητες*, σελ.173

¹⁵³ Ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια της «επινοημένης παράδοσης», βλ. υποσημείωση αρ.139.

¹⁵⁴ , Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις* , σελ.307.

« στις αρχές του 2005, με σκοπό τη διατήρηση των ηθών και εθίμων και γενικά της παράδοσης των Βλάχων κατοίκων της περιοχής. Με την ίδρυση του τα μέλη του συλλόγου άρχισαν να συγκεντρώνουν όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούσαν τη ζωή των προγόνων μας που κινδύνευαν να χαθούν, δηλαδή ρουχισμό, τραγούδια, φωτογραφικό υλικό. Επίσης στις ενέργειες του συλλόγου συγκαταλέγεται και η καταγραφή των ιδιαίτερων τραγουδιών των Αρβαντοβλάχων, τα οποία είναι χαρακτηριστικά και δεν συναντώνται σε πολλές περιοχές». ¹⁵⁵

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στην ονομασία του συλλόγου, που αντανακλά και την άποψη προφανώς των κατοίκων για την εθνοτική ένταξη των προγόνων είναι η χρησιμοποίηση στην εισαγωγική ιστοσελίδα του όρου, *Αρβαντόβλαχοι*. Ίσως είναι μία προσπάθεια αποκοπής από το «Αρβανιτόβλαχοι», που είναι ετεροπροσδιορισμός όπως είδαμε και συνδέει τους νομάδες βλαχόφωνους της περιοχής της Φράσαρης με τους Αλβανούς και δημιουργεί παρανοήσεις για την εθνοτική καταγωγή τους. Έτσι οι ιδρυτές του συλλόγου επέλεξαν αυτόν τον όρο που δηλώνει από τη μία την ένταξή τους στους άλλους βλαχόφωνους Έλληνες και τονίζει όμως από την άλλη τη διαφοροποίηση από αυτούς λόγω της διακριτής θέσης των Rremeni. ¹⁵⁶

Επίσης είναι ξεκάθαρη η στάση που παίρνει ο σύλλογος απέναντι στην ελληνικότητα των πρώτων νομάδων που επέλεξαν το χωριό ως χειμαδιά. Μέσα από πολιτικές παρεμβάσεις και θέσεις τονίζεται από τα μέλη του συλλόγου ότι η οποιαδήποτε προσπάθεια εκμάθησης και διδασκαλίας της γλώσσας των Βλάχων, με λατινικούς χαρακτήρες, μέσα από τις δύο μορφές της, που στοχεύουν στην αμφισβήτηση της ελληνικής συνείδησης των Αρβανιτοβλάχων είναι πηγή κατακριτέα από τον σύλλογο και αποτελεί πηγή και διενέξεων. ¹⁵⁷ Μάλιστα στα σχόλια της ανάρτησης επώνυμα μέλη του συλλόγου μιλούν για «ρουμανίζοντες», σήμερα, που θα πρέπει να αποκλειστούν από το δημόσιο λόγο.

¹⁵⁵ Κατσάνης, Θ., «Αναλλοίωτη και άσβεστη κρατά την παράδοση ο Πολιτιστικός Σύλλογος Αρβαντοβλάχων» Αργυροπούλιου Τυρνάβου,, 19.11.2018, διαθέσιμο στον ιστότοπο <https://www.tirnavitikanea.com/2018/11/19/analloioti-kai-asvesti-krata-tin-paradosi-o-politistikos-sylogos-avantovlachon-argyropoyliou/>, αντλήθηκε 12.12.2021.

¹⁵⁶ Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις των Βλάχων*, σελ.270.

¹⁵⁷ Πολιτιστικός Σύλλογος Αρβαντοβλάχων Αργυροπούλιου «Ενημέρωση περί καταγραφής της βλάχικης γλώσσας», 12.10.2021, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://www.facebook.com/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%A3%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%91%CF%81%CE%B2%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%AC%CF%87%CF%89%CE%BD-%CE%91%CF%81%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85-1202635639799119/> αντλήθηκε στις 12.12.2021.

Ακόμη ο σύλλογος αναρτά και δημοσίευμα του *Βήματος*(14.2.2021) όπου κατακρίνεται η καταγραφή με λατινικούς χαρακτήρες της βλάχικης γλώσσας ως προσπάθεια δημιουργίας μειονότητας. «Σύμφωνα με ειδικούς μελετητές το βλάχικο ιδίωμα συνιστά δευτερεύον νέο λατινικό προφορικό γλωσσικό ιδίωμα που χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε περιβάλλον οικογενειακό, φιλικό, επαγγελματικό, ενώ η κύρια επίσημη γλώσσα των Βλάχων ήταν ανέκαθεν η Ελληνική».¹⁵⁸ Έτσι γίνεται κατανοητό ότι ο σύλλογος ασπάζεται την άποψη ότι μόνο η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων(Π.Ο.Π.Σ.Β από εδώ και πέρα) είναι το όργανο που εκφράζει επίσημα τους βλαχόφωνους, που η συλλογική τους μνήμη είναι ταυτισμένη με τον ελληνισμό.

Σε μαρτυρίες ατόμων που έζησαν από το 1950 -1982 στο Αργυροπούλι τονίζεται η ελληνική τους συνείδηση. Πιο συγκεκριμένα η Μ. Μπέλου, γεννηθείσα το 1946 στο Αργυροπούλι και κατοικεί σήμερα στη Λάρισα, σε ερώτησή μας (28.10.2021)για το ποια είναι η ταυτότητα της και αν θεωρούσαν την αρβανιτοβλάχικη καταγωγή ξεχωριστή από την ελληνική συνείδηση ανέφερε ότι

*«Μπορεί να μιλούσαμε βλάχικα(σ.σ..τα rrãmãneshti),αλλά η σκέψη μας ήταν μόνο στην Ελλάδα. Πήγαμε σε ελληνικά σχολεία, ο πατέρας μου Β. Μπέλος, πολέμησε στη Μ. Ασία το 1922,ενώ ο άντρας μου υπηρέτησε πρόθυμα στον ελληνικό στρατό. Ποτέ δεν θεώρησαν αυτοί και εγώ ότι είμαστε κάτι άλλο. Βέβαια ξέραμε ότι καταγόμασταν από τη Β. Ήπειρο αλλά δεν το δίναμε σημασία.»*¹⁵⁹Επομένως για τους κατοίκους του χωριού που πρόλαβαν τη νομαδική κτηνοτροφία η ατομική μνήμη ταυτίζεται με τη συλλογική που αναφέρεται στην ελληνική εθνοτική συνείδηση.

Η δραστηριότητα του συλλόγου είναι πλούσια και σημαντική στην επίτευξη των σκοπών του. Αρχικά επιτελεί πλούσιο κοινωνικό έργο με εθελοντικές αιμοδοσίες. Ακόμη διοργανώνουν σεμινάρια και ομιλίες για κοινωνικά θέματα. Επιπλέον κρατά τις παραδόσεις με το αξιόλογο χορευτικό που διαθέτει με συμμετοχή και σε εκπομπές πανελληνίας

¹⁵⁸«Περίεργα παιχνίδια με τους Βλάχους», *Το ΒΗΜΑ της Κυριακής*, 14.2.2021, διαθέσιμο, <https://m.facebook.com/1202635639799119/photos/a.1203156493080367/3866275703435086/?type=3&source=48> , αντλήθηκε στις 14.12.2021

¹⁵⁹Μ. Μπέλου, συνέντευξη στον Ν. Στάτο, 28.10.2021.

εμβέλειας, για να προβάλλει την ελληνικότητα και την παράδοση των Αρβανιτοβλάχων του χωριού.¹⁶⁰

Μάλιστα στην εκπομπή δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην εκτέλεση στη βλάχικη γλώσσα ενός πολυφωνικού τραγουδιού από τρεις γυναίκες του χωριού. Πρόκειται για τραγούδια της αγάπης. Όπως αναφέρθηκε τα τραγούδια που αναφέρονται σε τρυφερές στιγμές της καθημερινότητας και τραγουδούσαν γυναίκες, έχουν τραγουδηθεί τα περισσότερα στα rãmãneshti. Αναφέρθηκε επίσης και τονίστηκε ότι μέχρι και το 1960 κάποιοι Αρβανιτόβλαχοι κάτοικοι της περιοχής ζούσαν σε καλυβικούς οικισμούς και ήταν κυρατζήδες (αγωγιάτες) μεταφέροντας αλάτι το χειμώνα από τις περιοχές της Θεσπρωτίας στη Θεσσαλία, σύμφωνα με τον Φ, Τράσια.¹⁶¹

Το αποκορύφωμα της δράσης και της πανελληνίας εμβέλειας του συλλόγου και όχι μόνο ήταν το 2009 η διοργάνωση του Πανελληνίου Ανταμώματος Βλάχων στο Αργυροπούλι από 22-24.5.2009. Η συμμετοχή αυτή είναι μία απόδειξη της ένταξης των Αρβανιτόβλαχων στη βλάχικη οικογένεια, που ταυτίζεται με την ελληνική συνείδηση.¹⁶²

Αποδεικνύεται και στην περίπτωση των «Αρβανιτόβλάχων» του Αργυροπουλίου ότι ο σύλλογος περισσότερο ενδιαφέρεται να αναδείξει μέσω προβολών στο παρόν μίας συγκεκριμένης εθνοτικής αντίληψης των *Ρεμένων* προγόνων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα σε ένα περιβάλλον που ευνοεί τη μεταφορά της ιστορικής μνήμης στους απογόνους. Επίσης η δημόσια ιστορία που αναδεικνύεται μέσα από τις διαδικτυακές και άλλες αναφορές διαμορφώνει την ιστορική μνήμη προς την ελληνική ταυτότητα, αποφεύγοντας επιλογές αυτόνομης πορείας των Αρβανιτόβλαχων.

3.2.3 Αρβανιτόβλαχοι περιοχής Αλμυρού Μαγνησίας

Ισχυρή είναι η παρουσία Αρβανιτοβλάχων στην περιοχή του Αλμυρού, όπου δραστηριοποιείται και σύλλογος με την ονομασία «Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων επαρχίας

¹⁶⁰Το Αλάτι της Γης «Μουσικά και χορευτικά ιδιώματα των Βλάχων» 4.7.2021, <https://youtu.be/GDTGyoSDjdw>, τις 26.12.2021

¹⁶¹Στο ίδιο

¹⁶² «Πανελλήνιο Αντάμωμα Βλάχων», *Ελευθερία*, 11.5.2009., διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση, <https://www.eleftheria.gr/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/item/86530.html> αντλήθηκε 14.12.2021.

Αλμυρού». Παρατηρείται και εδώ το φαινόμενο να μην υπάρχει στον τίτλο ο όρος «Αρβανιτόβλαχοι», αλλά να προτάσσουν το «Βλάχοι». Ωστόσο στην επίσημη ιστοσελίδα του συλλόγου και στη σελίδα στο Facebook, δηλώνουν ότι είναι «*Αρβανιτόβλαχοι ή Αρβαντόβλαχοι*». Η καταγωγή τους σύμφωνα με τον Κουκούδη είναι από την περιοχή της Πλεάσσας και της Φράσαρης, που το 1881 αναζήτησαν χειμαδιά στην περιοχή Αλμυρού, Σούρπης και Σέσκλου.¹⁶³ Οι απόγονοι αυτών, ιδρυτές και μέλη του συλλόγου, τονίζουν την ελληνικότητα των νομάδων του 19^{ου} αιώνα, που αναφέρονται ως «*Βλαχόφωνοι Έλληνες της Β.Ηπείρου*»,¹⁶⁴ και «*ότι οι κάτοικοι εννοείται πως ήταν Έλληνες*».¹⁶⁵ Έτσι ο σύλλογος ανατρέχει σε ιστορικές μαρτυρίες και εικασίες επιστημόνων του 18^{ου} και 19^{ου} κυρίως αιώνα που αναφέρονται στην ελληνικότητα και στην ελληνική συνείδηση των Αρβανιτόβλαχων προγόνων κατ' επέκταση.

Αποδεικνύεται λοιπόν ότι η συλλογική συνείδηση για προγενέστερους και χρονικά πολύ μακρινούς πληθυσμούς, δημιουργείται μέσα από γραπτά ή μαρτυρίες συγχρόνων που αυτοαναγορεύονται ως άμεσοι επίγονοι. Δημιουργούνται έτσι ταυτότητες, σε άτομα ή ομάδες ή μέλη οικονομικοκοινωνικών δομών (τσελιγκάτο), που μπορεί να αυτοπροσδιορίζονται με άλλους όρους. Η δημιουργία της μνήμης είναι μία διαδικασία επινόησης στο παρόν για ένα άγνωστο παρελθόν και υπόκειται σε βελτιώσεις ή και σε ριζικές αλλαγές.

Η ελληνικότητα των Αρβανιτοβλάχων της περιοχής του Αλμυρού, όπως και στους προηγούμενους συλλόγους που είδαμε επιβεβαιώνεται επίσης μέσα από τη συμμετοχή στις εκδηλώσεις της Π.Ο.Π.Σ.Β. «*Τα ανταμώματα των Βλάχων είναι πρώτιστα δημόσια αναφορά στην ελληνική κοινωνία της ελληνικής κουλτούρας άρα και συνείδησης των Βλαχόφωνων, με όλες τις εκφράσεις τους*» σύμφωνα με το ιδρυτικό καταστατικό της Π.Ο.Π.Σ.Β.¹⁶⁶ Η διαφορετικότητα των βλαχόφωνων αίρεται με την υιοθέτηση της ελληνικής συνείδησης.

Αξιόλογη συνεισφορά στη δημόσια ιστορία για τους Αρβανιτόβλαχους της περιοχής Αλμυρού είναι και η προσπάθεια καταγραφής της στο βιβλίο *Οι Βλάχοι της Μαγνησίας*, όπου αναφέρονται και στους Αρβανιτόβλαχους της περιοχής. Σε βιβλιοκριτική που υπάρχει στο διαδίκτυο τονίζονται τα ακόλουθα:

¹⁶³ Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις των Βλάχων*, σελ.305 -306.

¹⁶⁴ Δημήτρης Τσούτσας, «Η καταγωγή των βλάχων του Αλμυρού», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.almyros.vlahoi.net/intro.htm>, αντλήθηκε 21.12.2021.

¹⁶⁵ Στο ίδιο..

¹⁶⁶ «Καταστατικό» της Π.Ο.Σ.Π.Β., άρθρο 2, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://vlachs-popsv.gr/katastatiko/>, αντλήθηκε στις 25.12.2021.

«Στις 200 σελίδες του γίνεται μία ιστορική αναδρομή στις πατρογονικές εστίες των Αρβανιτόβλαχων-Φαρσαριωτών, στα έθιμα και τις δοξασίες τους, στο μοναδικό στην Ευρώπη μουσικολογικά πολυφωνικό τραγούδι, στα παραδοσιακά τους επαγγέλματα, τον παραδοσιακό βλάχικο γάμο κλπ. Εξαιρετικά σημαντική είναι επίσης η δημοσίευση περίπου 250 φωτογραφιών οι περισσότερες από τις οποίες είναι αδημοσίευτες και εκτείνονται χρονολογικά από το 1886 έως τα νεότερα χρόνια»¹⁶⁷.

Επίσης προηγήθηκε το 2005 η δημοσίευση του βιβλίου απ' τον Τσούτσα με τίτλο *Βλάχοι: Ιστορία-Πολιτισμός -Έθιμα Προσωπικότητες*, όπου γίνεται μια συστηματική μελέτη του παρελθόντος του βλαχόφωνου ελληνισμού και των βλάχων του Αλμυρού συνεισφέροντας σημαντικά στο δημόσιο διάλογο για τους Αρβανιτόβλαχους της περιοχής, μέσα από την κοινωνική και οικονομική τους ζωή και από τις ιστορικές αναφορές.¹⁶⁸

Προκαλεί εντύπωση ότι ο σύλλογος δεν παίρνει σαφή και ξεκάθαρη θέση για το ζήτημα της διδασκαλίας ή μη της αρβανιτοβλάχικης γλώσσας, αν και θεωρεί ότι πρέπει να διαφυλαχθεί η πολιτιστική κληρονομιά, αφού αναβιώνει έθιμα όπως ο βλάχικος γάμος και ίδρυσε το 1989 Λαογραφικό μουσείο στο δάσος Κουρί¹⁶⁹

Δραστήριος σύλλογος Αρβανιτοβλάχων υπάρχει και στο Σέσκλο με την ονομασία «*Η Φράσσιση*» - 1984», με έτος ίδρυσης το 1984. Η ονομασία του συλλόγου αποκαλύπτει την ιστορική μνήμη των κατοίκων του Σέσκλου για το παρελθόν τους. Αυτή η μνήμη δημιουργείται μέσα από την αναβίωση της πολιτιστικής «παράδοσης» των Αρβανιτοβλάχων κύρια με το τραγούδι και τον χορό. Έτσι αποδεικνύεται και εδώ μέσα από τον δημόσιο λόγο του συλλόγου αναμφισβήτητα η ελληνική εθνοτική ταυτότητα των αρβανιτόβλαχων προγόνων που συνδέεται μνημονικά με τη συνείδηση των κατοίκων σήμερα, που συμμετέχουν αδιάλειπτα στις εθνικές εορτές.¹⁷⁰

Συμπερασματικά μέσα από τον δημόσιο λόγο των «Αρβανιτόβλαχων» της περιοχής Αλμυρού και Σέσκλου τα μέλη των συλλόγων τους δραστηριοποιούνται πολύ στον τομέα της δημόσιας ιστορίας, για να αναδείξουν την ελληνική ιστορική μνήμη των προγόνων που

¹⁶⁷ «Οι Βλάχοι της Μαγνησίας», βιβλιοπαρουσίαση, διαθέσιμο στον ιστότοπο <https://www.vlahoi.net/bookreviews/oi-vlahoi-tis-magnisias>, αντλήθηκε 28.12.2021.

¹⁶⁸ *Βλάχοι: Ιστορία – Πολιτισμός-Έθιμα-Προσωπικότητες*(2006) (επιμ.Δ.Τσούτσας), ψηφιοποιημένη μορφή του βιβλίου στον ιστότοπο <http://www.almyros.vlahoi.net/> αντλήθηκε 30.10.2021.

¹⁶⁹ Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Επαρχίας Αλμυρού «Μουσείο Συλλόγου», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.vlahoialmyrou.vlahoi.net/mouseio.html>, αντλήθηκε 29.12.2021.

¹⁷⁰ «Πολιτιστικός Σύλλογος Σέσκλου», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.facebook.com/ekpolseskλου>, αντλήθηκε 23.12.2021.

εγκαταστάθηκαν από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα στην περιοχή. Εν τούτοις αποφεύγουν την αναφορά σε ζητήματα που αποτελούν σημεία διένεξης ανάμεσα στους βλαχόφωνους Έλληνες, όπως της εκμάθησης της βλάχικης γλώσσας που επιφέρει προβλήματα στη διατήρηση της ενιαίας και συνεχούς ελληνικής εθνοτικής ένταξης.

3.2.4 Αρβανιτόβλαχοι Νέας Ζωή Καλαμπάκας(Μπούρσιανη)

Οι κάτοικοι της Νέας ζωής(Μπούρσιανη) Καλαμπάκας είναι απόγονοι Αρβανιτόβλαχων που ήλθαν από την περιοχή της Κορυτσάς. Εγκαταστάθηκαν σε καλυβικούς καταυλισμούς στο Μαλακάσι και μετά στην Μπούρσιανη, που μετονομάστηκε σε Νέα Ζωή.¹⁷¹ Η Νέα Ζωή σήμερα διοικητικά ανήκει στον Δήμο Καλαμπάκας και έχει 141 κατοίκους (2001). Η σελίδα στο facebook αναφέρεται σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και σε θρησκευτικές εκδηλώσεις προς τιμήν της Αγίας Κυριακής, προστάτιδας του χωριού. Αναφέρεται στην ιστοσελίδα ότι υπάρχει σύλλογος «Αρβανιτοβλάχων Νέας Ζωής», άρα αυτοπροσδιορίζονται στη συλλογική μνήμη με αυτόν τον όρο. Όσον αφορά στο ζήτημα της εκμάθησης της βλάχικης γλώσσας, σε ανάρτηση του συλλόγου αναφέρεται ότι «*Το βιβλίο εκμάθησης Βλάχικης Γλώσσας βρήκε τη θέση του στη βιβλιοθήκη του Μορφωτικού Συλλόγου Νέας Ζωής Τρικάλων.*»¹⁷² Το συγκεκριμένο βιβλίο που είναι μέθοδος εκμάθησης με λατινικούς χαρακτήρες έχει κατηγορηθεί από στελέχη της Π.Ο.Π.Σ.Β, ως «*ύποπτη κίνηση.*». Πιο συγκεκριμένα σε δημόσιες τοποθετήσεις αναφέρουν τα μέλη της Π.Ο.Π.Σ.Β, ότι

«Το γλωσσικό αυτό ιδίωμα θα έλεγε κανείς ότι πάντα αποτελούσε έναν τρόπο προφορικής «ενδοσυνεννόησης», αφού ούτε είχε ούτε έχει στηριχθεί σε ξεχωριστό, δικό του αλφάβητο, αλλά και για την αποτύπωσή του θα πρέπει να χρησιμοποιεί την Ελληνική Γραφή. Τώρα έρχονται κάποιοι και χρησιμοποιώντας την Λατινική Γραφή και με την ομογενοποίηση των Βλάχων θέλουν ετσιθελικά να επιβάλουν γραπτή «Βλάχικη Γλώσσα», προκειμένου έτσι να επαναφέρουν από την «πίσω πόρτα» θέμα «Βλάχικης Μειονότητας» στην Ελλάδα!»¹⁷³.

Ωστόσο σε όλες τις αναρτήσεις του ιστοτόπου δεν υπονοείται τίποτα από τα παραπάνω, αλλά αντίθετα διατρανώνεται η εθνική συνείδηση μέσα από τη παλλαϊκή συμμετοχή στις εθνικές

¹⁷¹ Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις*.306.

¹⁷² «Νέα Ζωή», χ.χ., διαθέσιμο στο <https://www.facebook.com/Newlifnextgeneration>, αντλήθηκε 2.1.2022.

¹⁷³ Α. Αναστασίου, Μ. Πιτούλης, «Υποπτα παιχνίδια με τα «Βλάχικα»!», 18.1.2021, διαθέσιμο στον ιστοτόπο, <https://dropolinews.gr/apopseis/ypopta-paixnidia-me-ta-vlaxika-1>, αντλήθηκε στις 7.1.2022.

εορτές ,όπως της 28^{ης} Οκτωβρίου. Αναφέρεται χαρακτηριστικά μεταξύ άλλων «*ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΔΟΞΑ ΣΤΟΥΣ ΗΡΩΕΣ ΠΡΟΓΟΝΟΥΣ ΜΑΣ ΠΟΥ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗ!*»¹⁷⁴Ο δημόσιος λόγος ,επομένως, των Αρβανιτόβλαχων κατοίκων της Νέας Ζωής χαρακτηρίζεται από μία ξεκάθαρη θέση για την ελληνικότητα των προγόνων, αλλά και μία προσπάθεια σύνδεσης με το παρόν των κατοίκων μέσα από δημόσιες εκδηλώσεις κυρίως μουσικοχορευτικές. Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια των κατοίκων να μάθουν και να διδάξουν τη βλάχικη γλώσσα, μέσα από οργανωμένες καταστάσεις. Όλη η προσπάθεια όμως δεν φαίνεται να στοχεύει σε δήλωση ξεχωριστής ταυτότητας των Αρβανιτόβλαχων.

3.2.5 Αρβανιτόβλαχοι του οικισμού Κοκόνας, Παλαιόπυργος Τρικάλων

Ο συνοικισμός της Κοκόνας, περίπου 2 χλμ. από τον Παλαιόπυργο, στον οποίο και ανήκει. Οι κάτοικοί της δηλώνουν ότι κατάγονται από Αρβανιτόβλαχους. Στον δημόσιο λόγο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στον διάλογο που αναπτύσσεται ανάμεσα στα μέλη αναφέρονται χαρακτηριστικά: *Οι Αρβανιτόβλαχοι είναι βλαχόφωνοι Έλληνες, οι πρόγονοι των οποίων κατάγονταν από τη Βόρεια Ήπειρο. Αρβανιτόβλαχοι είναι Έλληνες της Β. Ηπείρου. Σε απάντηση όμως υπάρχει το σχόλιο που υιοθετεί την αυτόνομη ταυτότητα των Αρβανιτόβλαχων. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στον δημόσιο λόγο του διαδικτύου ότι*

«Εάν κάποιος Βλάχος αισθανόταν και δευτερευόντως είτε Έλληνας είτε Ρουμάνος είτε Αλβανός ανάλογα με τη χώρα που ζούσε αυτό δεν αλλοιώνει την πρωταρχική πραγματική ανυπότακτη συνείδηση των Βλάχων ότι πάνω από κράτη έθνη εμείς είμαστε Βλάχοι»¹⁷⁵

Διαπιστώνεται μία μικρογραφία των απόψεων που επικρατούν και στην ιστοριογραφία για την ιστορική μνήμη και συνείδηση των Αρβανιτοβλάχων. Πάντως τα περισσότερα μέλη της σελίδας υιοθετούν αβίαστα ,από τα γραφόμενά τους την ελληνική θεώρηση της ταυτότητας.¹⁷⁶

¹⁷⁴Ηλίας Βασταρουχας,«28 Οκτωβρίου 2021», διαθέσιμο στον ιστότοπο

https://www.facebook.com/groups/72185073729/?notif_id=1642264214833378¬if_t=group_r2j_approved&ref=notif, ανακτήθηκε 28.12.2021

¹⁷⁵«Παλαιόπυργος Τρικάλων Ζαβλάνια», 14.12.2017, <https://www.facebook.com/zavlania/posts/1489891997773934/>, αντλήθηκε στις 13.1.2022

¹⁷⁶«Παλαιόπυργος Τρικάλων Ζαβλάνια», 14. 12. .2017 .,χ .σ., διαθέσιμο στον ιστότοπο, <https://www.facebook.com/zavlania/posts/1489891997773934/>, αντλήθηκε στις 13.1.2022.

3.2.6 Αρβανιτόβλαχοι (Καραγκούνηδες) της Ακαρνανίας.

Οι βλαχόφωνοι κάτοικοι της περιοχής μεταξύ της δεξιάς όχθης του Αχελώου και του βελανιδοδάσους της Μάνινας στις νότιες περιοχές των πρώην επαρχιών Βάλτου και Ξηρομέρου -Βονίτσης είναι εγκατεστημένοι σε έξι χωριά, τη Γουργιώτισσα (Κατσαρού), το Αγράμπελο (Νταγιάντα ή Μπούστα), την Όχθια (Παγγείκα), το Στρογγυλοβούνι (Ρακέικα) και το σημερινό Στράτο (Σοροβίγλι). Αυτοί ετεροπροσδιορίζονται ως *Αρβανιτόβλαχοι* ή *Καραγκούνηδες* σύμφωνα με τον Βασιλείου.¹⁷⁷ Πρόκειται για τους βλαχόφωνους απόγονους του χωριού Μπιτσικόπουλο, που καταστράφηκε το 1840, από επιδρομές ληστών. Οι κάτοικοι κατέφυγαν νότια και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Τα ονόματα στις παρενθέσεις είναι οι αρχικές ονομασίες από τον αρχιτσέλιγκα, της πρώτης εγκατάστασης.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρθηκαν οι ερμηνείες του όρου «Καραγκούνης» σε αντιδιαστολή με τους κατοίκους της πεδινής Θεσσαλίας. Ωστόσο οι ιστορικές αναφορές του Βασιλείου, περί Καραγκούνηδων, βρίσκουν δριμεία αντίθεση και δημιουργούν αντιδράσεις από τους επίσημους φορείς της περιοχής.

Πιο συγκεκριμένα σε διαμαρτυρία που δημοσιεύεται στον Τύπο, αλλά και στο διαδίκτυο των προέδρων των κοινοτήτων αλλά και των πολιτιστικών συλλόγων των παραπάνω χωριών καταγγέλλονται ως «επικίνδυνες» και «ανιστόρητες» οι απόψεις του συγγραφέα-ερευνητή. Ακόμη κατηγορείται ευθέως ότι εκτρέπεται σε «ύβρεις κατά των προγόνων μας. Δεν υπάρχουν «Καραγκούνηδες» στην Ακαρνανία, που έχει δοθεί από άλλους ως προϊόν πλάνης. Ο σαφής προσδιορισμός, είναι Ριμένοι» (Αρμάνοι – Ρωμιοί) επικαλούμενοι μάλιστα τον Weigand. Πράγματι ο Weigand αναφέρει ότι οι κάτοικοι στο Σουρουβέλι (Στράτος), κατά την επίσκεψη του το 1895, στα έθιμα «μοιάζουν στους Φαρσαριώτες και ότι ο όρος «Καραγκούνοι» είναι ετεροπροσδιορισμός.»¹⁷⁸

Επίσης κατηγορείται ο Βασιλείου, από τους εκπρόσωπους της αυτοδιοίκησης και των πολιτιστικών συλλόγων, ότι δεν στηρίζεται η ερευνά του σε βιβλιογραφική ανασκόπηση και

¹⁷⁷ Αντώνης Βασιλείου, *Οι Αρβανιτόβλαχοι (Καραγκούνηδες) της Ακαρνανίας*, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2019, σελ.28-30.

¹⁷⁸ Weigand, *Οι Αρωμόνοι.*, τόμος Α, σελ.224-228

σε αρχειακή και επιτόπια έρευνα.¹⁷⁹ Ακόμη απορρίπτουν τα περί τριγλωσσίας(ελληνική ,αλβανική, βλάχικη) και περί απομόνωσης από τις άλλες βλαχόφωνες ομάδες και συνεχίζουν στη δημόσια αναφορά τους, οι εκπρόσωποι των φορέων. «Οι Ριμένοι της Ακαρνανίας κατοικούν μόνιμα στην περιοχή μόνο μετά το 1860, ενώ επί αιώνες κατέβαιναν στην περιοχή από τα ηπειρωτικά βουνά για χειμαδιό. Συνεπώς, δεν ήταν απομονωμένοι από τις άλλες «γλωσσικές ομάδες».¹⁸⁰

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι οι βιβλιογραφικές αναφορές για τους βλαχόφωνους της Παλαιομάνινας και του Ξηρόμερου Ακαρνανίας, ως «Καραγκούνηδες» δεν είναι ευρέως αποδεκτές από τα μέλη της κοινότητας. Οι επίσημοι φορείς τους υιοθετούν τον όρο *Ρεμένοι* και ότι είναι απόγονοι των προσφύγων Φαρσαριωτών του Μπιτσικόπουλου. Ταυτόχρονα όμως μέσα από τον δημόσιο λόγο τους διεκδικούν την ένταξη τους στους βλαχόφωνους Έλληνες, άρα και στην ελληνική ιστορική μνήμη.¹⁸¹

3.2.7 Αρβανιτόβλαχοι Κ. και Δ.Μακεδονίας

Θα αναφερθούμε στο δημόσιο λόγο των βλαχόφωνων, αυτοπροσδιοριζόμενων και σήμερα, Φαρσαριωτών στην περιοχή της Ημαθίας και της Πέλλας και της Καστοριάς. Αρβανιτόβλαχοι της Ημαθίας κατοικούν επί το πλείστον στη Βέροια, στο Σέλι και στην περιοχή της Νάουσας ενώ της Πέλλας κατοικούν στην Κρύα Βρύση Γιαννιτσών(Πλεάνα). Το χωριό αποτελείται σχεδόν κατά το ήμισυ από τους συγκεκριμένους βλαχόφωνους και από Πόντιους πρόσφυγες, που οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν στα μουσουλμανικά κτήματα που οι κάτοχοί τους έφυγαν με την ανταλλαγή των πληθυσμών, με τη Σύμβαση της Λοζάνης (30.1.1923). Επίσης απόγονοι όπως αυτοαποκαλούνται των Φαρσαριωτών Βλάχων υπάρχουν στο Ν.Καστοριάς και συγκεκριμένα στην Ιεροπηγή.

Σύλλογος Βλάχων Βέροιας-Sutsata Armanjilor Di Veria

Ο σύλλογος Βλάχων Βέροιας στο Facebook που έχει στον τίτλο του και τη βλάχικη ονομασία του με λατινικούς χαρακτήρες είναι από τους πιο αξιόλογους αλλά και με δυναμική παρουσία. Επίσης υφίσταται και ως *Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων* ο οποίος μάλιστα είναι

¹⁷⁹ «Διαμαρτυρία-Καταγγελία-Εκπροσώπων-Ριμένικων Χωριών Ακαρνανίας». Δελτίο Τύπου, 03..01.2020, https://www.xiromero.gr/2020/01/blog-post_47.html?fbclid=IwAR1hkCh073f-9Pn72sAgrj9EbKEq9voY-q6WQUWUeoX8C_IH5G7BwmUCh4, αντλήθηκε 17.12.2021.

¹⁸⁰ Στο ίδιο

¹⁸¹ Στο ίδιο,.

μάλιστα ιδρυτικό μέλος της Π.Ο.Π.Σ.Β και ο πρώτος σύλλογος Βλάχων σύμφωνα με τις αναρτήσεις του που έβαλε, το 1981, τον όρο «Βλάχοι» στον τίτλο του, για να ακολουθήσουν και οι άλλοι¹⁸². Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι ότι περιλαμβάνει όλους τους βλαχόφωνους της Ημαθίας κάτω από τον όρο Βλάχοι. Αναφέρονται στις ιδρυτικές διακηρύξεις ότι περιλαμβάνονται βλαχόφωνοι από Βέροια και στη Νάουσα. «*Ειδικά στη Βέροια, μετά τη δεκαετία του '50 προσήλθαν και άλλοι Βλάχοι από τη Μπριάζα, την Αρμάτα, τη Σμίξη, τη Νέβεσκα, το Μπλάτσι κ.ά. Βλάχοι στο νομό, επίσης ζουν και σε πολλά χωριά του κάμπου της Βέροιας, κυρίως Περιβολιώτες και Αρβανιτόβλαχοι*».¹⁸³

Οι Αρβανιτόβλαχοι επομένως, στην περίπτωση της Ημαθίας εντάσσονται στην ευρύτερη οικογένεια των Βλάχων. Στόχος του συλλόγου μέσα από την επίσημη ιστοσελίδα είναι η «*καταγραφή των εθίμων και παραδόσεων των Βλάχων, των ιστορικών παραδόσεων και λαογραφικών στοιχείων τους, καθώς και η διάσωση της βλάχικης γλώσσας*».

Ο σύλλογος αντιδρά σθεναρά στην απόφαση της Υπουργού Πολιτισμού, Λ. Μενδώνη,¹⁸⁴ να μην επιχορηγήσει τη «*Δημιουργία ψηφιακής βάσης δεδομένων μνημείων του λόγου των Ελλήνων Βλάχων*» με κύριο επιχείρημα από τη μεριά του Υπουργείου ότι τα βλάχικα δεν είναι γλώσσα, αλλά «*διάλεκτος*» ή «*ιδίωμα*».¹⁸⁵ Μάλιστα τα περισσότερα μέλη του συλλόγου γράφουν τις αναρτήσεις τους στα βλάχικα με λατινικούς χαρακτήρες. Θεωρούν ότι πρέπει να προστατευθούν και οι δύο μορφές της βλάχικης και υποστηρίζουν ότι η απόφαση για την μη αναγνώριση αυτή ανοίγει τον δρόμο για μειονοτικές διενέξεις. Μάλιστα ο σύλλογος έρχεται και σε σύγκρουση με την Π.Ο.Π.Σ.Β., που συμφωνεί με την απόφαση της Υπουργού.¹⁸⁶

¹⁸² Τάκης Γκαλαΐτσας, «Σύλλογος Βλάχων Βέροιας: Σαράντα χρόνια προσφοράς στον πολιτισμό και στην κοινωνία», 12 Ιουνίου 2021 αντλήθηκε 18.12.2021 από, <https://faretra.info/2021/06/12/sillogos-vlachon-veroias-saranta-chronia-prosforas-ston-politismo-kai-stin-koionia/?fbclid=IwAR0sQRGYe1MuqMrsWYS8y6hdfT41iD3Obs8ftAwMW3EJxkJplq-tysFLs>.

¹⁸³ «Οι Βλάχοι Της Βέροιας», <https://www.vlahoi.gr/index.php/about/team>, ανακτήθηκε από στις 18.12.2021

¹⁸⁴ «ορθή επανάληψη» (ημ. 20-9-2021) της Υπουργικής Απόφασης υπ' αρ.: 332212/13-7-2021

¹⁸⁵ Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας «Παρέμβαση του ΔΣ του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας σχετικά με τις παλινωδίες της Υπουργού Πολιτισμού κ. Μενδώνη», ανακτήθηκε, 18.12.2021 από <https://faretra.info/2021/10/16/sillogos-vlachon-veroias-stin-k-mendoni-otan-pethainei-mia-glossa-ginetainas-akrotiriamos-tis-anthropotitas-mikros-i-megalos/>

¹⁸⁶ «Το ΔΣ της ΠΟΠΣΒ σε πλήρη αντίθεση με το καταστατικό της - Αρνείται την ύπαρξη βλάχικης γλώσσας!» <https://faretra.info/2021/10/27/sillogos-vlachon-veroias-to-ds-tis-popsv-se-pliri-antithesi-me-to-katastatiko-tis-arneitai-tin-iparxi-vlachikis-lossas/?fbclid=IwAR0h-RTpCvN4HWYywt8LqJ1SuRJ6yLRyOcTDmbHQNR5ktSQZRPE0jVT5irk>, ανακτήθηκε 28.12.2021,

Προκαλεί ωστόσο απορία η μη αναφορά στην ελληνική εθνοτική συνείδηση των προγόνων Βλάχων-Αρβανιτόβλαχων, που διατρανώνουν οι προηγούμενοι σύλλογοι.¹⁸⁷

Επιμορφωτικός Εξωραϊστικός Λαογραφικός Σύλλογος Ιεροπηγής

Καστοριάς(Ε.Ε.Λ.Σ.Ι.Κ.)

Αρβανιτόβλαχοι αυτοαναγορεύονται και οι κάτοικοι της Ιεροπηγής, Καστοριάς. Το χωριό βρίσκεται σε απόσταση 25 χλμ. από τη πόλη της Καστοριάς και μόλις 4 χλμ. από τα Ελληνοαλβανικά σύνορα. Σύμφωνα με τον Κουκούδη εποικίστηκε η περιοχή από Αρβανιτόβλαχους νομάδες της περιοχής της Φράσαρης και Κορυτσάς και της Π.Γ.Δ.Μ.(πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας),μετά το 1951, λόγω φυγής των σλαβόφωνων κατοίκων στην πρώην Γιουγκοσλαβία ως πολιτικών προσφύγων.¹⁸⁸

Στο χωριό λειτουργεί από το 1979 ο Επιμορφωτικός Εξωραϊστικός Λαογραφικός Σύλλογος Ιεροπηγής Καστοριάς(Ε.Ε.Λ.Σ.Ι.Κ.).Τα μέλη του συλλόγου δραστηριοποιούνται στη διάσωση της αρβανιτοβλάχικης παράδοσης «μέσω μουσειακής συλλογής αντικειμένων και ενδυμασιών των Βλάχων και από τα χορευτικά του συλλόγου. Επίσης ο σύλλογος διοργανώνει φεστιβάλ πολυφωνικού τραγουδιού».¹⁸⁹Ο σύλλογος δεν παίρνει σαφή θέση στο ζήτημα της διδασκαλίας της βλάχικης γλώσσας. Επίσης σύμφωνα με την ιστοσελίδα Ο Σύλλογος είναι μέλος της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων (Π.Ο.Π.Σ.Β.) και συμμετέχει ανελλιπώς από το 1989 σε όλα τα Ανταμώματα Βλάχων, άρα υιοθετεί μία ελληνική ταυτότητα και συνείδηση για το παρελθόν του.

Σύλλογος Ηπειρωτών Κρύας Βρύσης «Ο Πύρρος».

Η Κρύα Βρύση Γιαννιτσών είναι από τα χωριά που κατοικούνται από βλαχόφωνους που αυτοπροσδιορίζονται ως Αρβανιτόβλαχοι από την περιοχή της Φράσαρης -Κορυτσάς και εγκαταστάθηκαν εδώ μετά το 1919.¹⁹⁰Μάλιστα είναι γνωστοί και ως «Πλασινιώτες από το

¹⁸⁷ « Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βεροίας. Σκοπός», <https://www.vlahoi.gr/>, αντλήθηκε 24.12.2021.

¹⁸⁸Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*,σελ.424-425.

¹⁸⁹ «Ιεροπηγή Καστοριάς», ανακτήθηκε 01.01.2022. από <http://www.ieropigi.vlahoi.net/culture.html>,

¹⁹⁰Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι*, σελ.418-420

παλιό όνομα της Κρύας βρύσης(Πλάνση) και Πλεασιώτες που μάλλον τους σχετίζει με το βλάχικο οικισμό της Ανω Πλεάσσας στα βορειανατολικά της Κορυτσάς».¹⁹¹

Στο δημόσιο λόγο παρουσιάζονται μέσα από τον σύλλογό τους, που όμως φέρει τον τίτλο «Ο Σύλλογος Ηπειρωτών Κρύας Βρύσης «Ο Πύρρος». Ωστόσο σε εκδηλώσεις τους και σε παρουσίες τους αναφέρονται ως Αρβανιτόβλαχοι. Στο 33^ο Πανελλήνιο Αντάμωμα των Βλάχων στη Λάρισα αναφέρεται ότι «Τα παιδιά χόρεψαν το βλάχικο τραγούδι «Μιτζιντέι Βρούτε», τον παγωνίσιο χορό «Ξενιτεμένο μου Πουλί», τον ζαγορίσιο χορό «Κωνσταντάκης» και «έκλεισαν την παρουσία» τους με τον χορό Αρβανιτοβλάχικο».¹⁹²

Ο σύλλογος σύμφωνα με τις δημοσιεύσεις του επικεντρώνεται στην ανάδειξη των λαογραφικών στοιχείων και της πολιτιστικής παράδοσης. Επίσης συμμετέχει ενεργά και στις εκδηλώσεις των ποντιακής καταγωγής κατοίκων του χωριού ,δείγμα της συνύπαρξης των δύο εθνοτικών ομάδων της κομόπολης. Δεν υπάρχουν αναρτήσεις και δημοσιεύσεις σε βλάχικη διάλεκτο και θεωρούν αδιαπραγμάτευτη την ελληνική εθνική τους ταυτότητα. Στις δημόσιες αναφορές του συλλόγου δεν γίνεται η παραμικρή μνεία σε ζητήματα όπως η διάδοση ή μη της βλάχικης γλώσσας.¹⁹³

3.2.8 Δημόσιος λόγος από Αρβανιτόβλαχους στο διαδίκτυο χωρίς σαφή τοπικό προσδιορισμό

Στο σημείο αυτό η έρευνα θα αναφερθεί σε συλλόγους που δηλώνονται ως Φρασεριώτες Βλαχοι(Rrămanj/Fărshărots) και έχουν σταθερή παρουσία και δραστηριότητα στον δημόσιο λόγο , κυρίως μέσα από το διαδίκτυο. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των συλλόγων αυτών είναι η αναγραφή της βλάχικης γλώσσας αλλά και των αναρτήσεων τους σε λατινική γραφή της rřămăneshti μορφής της βλάχικης που παραπέμπει σύμφωνα με τον Kahl σε Αρβανιτόβλαχους –Φαρσεριώτες,¹⁹⁴ Η συλλογική μνήμη που προωθείται αναφέρεται σε ένα

¹⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 421.

¹⁹² «Ο Σύλλογος Ηπειρωτών Κρύας Βρύσης “Ο ΠΥΡΡΟΣ” στο 33ο Πανελλήνιο Αντάμωμα Πολιτιστικών Συλλόγων, Βλάχων», <https://logospellias.gr/%CE%95%CE%B9%CE%B4%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%BF-%CF%83%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B7%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CF%8D%CE%B1%CF%82-%CE%B2%CF%81%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BF-%CF%80-4/>, ανακτήθηκε 19.12.2021,

¹⁹³ «Πολιτιστικός Σύλλογος Ηπειρωτών Κρύας Βρύσης Γιαννιτσών και Περιχώρων "Ο ΠΥΡΡΟΣ", <https://www.facebook.com/PyrrosKryaVrysi>, αντλήθηκε στις 24.12.2021.

¹⁹⁴ Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων*, σελ.63.

ομοιογενή πληθυσμό με νομαδοκτηνοτροφικές παραδόσεις, χωρίς να εντάσσονται αναγκαστικά όπως η πλειοψηφία των προηγούμενων συλλόγων στην ελληνική συλλογική μνήμη αλλά θεωρούν τους Rrămanj Fărshãrots ως μία γλωσσική και πολιτιστική οντότητα.

Rrămanj Fărshãrots

Η ομάδα αυτή του facebook αναδεικνύει περισσότερο την πολιτιστική κληρονομιά των Rrămanj, όπως τους αποκαλεί με λατινική γραφή. Στην αρχική σελίδα υπάρχει η εισαγωγική φράση *When a Language Dies The soul of its people Die along with it !! Κέντου ούνε Λίμπε*¹⁹⁵ (μετάφραση, τραγούδα σε μία γλώσσα). Η ομάδα επικεντρώνει σε μουσικές και χορευτικά συγκροτήματα που αναφέρονται στην παραπάνω υπερεθνοτική ομάδα. Τα τραγούδια που «ανεβαίνουν» στην ιστοσελίδα είναι σε βλάχικη απόδοση, αλλά υπάρχουν και τραγούδια που μεταφράζονται με ελληνική γραφή. Τα μέλη της είναι πολίτες από όλα τα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου που κατοικούν Rrămanj (Αρβανιτόβλαχοι, στα ελληνικά).

Για την επιβεβαίωση ότι η σελίδα απευθύνεται σε όλους τους Αρβανιτόβλαχους, ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή γίνεται μνεία στο κατοχικό έγκλημα στο Κεφαλόβρυσο¹⁹⁶, αλλά και σε μουσικές από χωριά της Αλβανίας. Δεν υπάρχουν ωστόσο αναρτήσεις που να εγείρουν ζητήματα μειονότητας αλλά περισσότερο τονίζεται η αυτόνομη παρουσία των Rrămanj Fărshãrots ως μιας υπερεθνικής ομάδας που συνδέονται τα μέλη της σε πολιτιστικό επίπεδο, σε επίπεδο κουλτούρας μέσω της κοινής αρβανιτοβλάχικης συλλογικής μνήμης.

Διαδικτυακή ομάδα NOI RRĂMĂNJIE (Εμείς οι Ρεμένοι).

Η παραπάνω ομάδα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στοχεύει στη διάσωση της βλάχικης γλώσσας, των rrămăneshti κυρίως. Στην αρχική σελίδα του ιστοτόπου στο facebook προτάσσεται η ρήση «*Αν θέλεις να χαθεί ένας λαός στέρησέ του τη γλώσσα του. από ένα έγγραφο του Σέρβου Βασιλιά Στεφάνου Νεμάνια προς τον γιο του, στο οποίο περιγράφει την σπουδαιότητα της διατήρησης της μητρικής γλώσσας αναλλοίωτης*».¹⁹⁷ Δυστυχώς η ερέυνα δεν μπόρεσε να εξακριβώσει τη γνησιότητα του εγγράφου.

¹⁹⁵ «Rrămanj Fărshãrots» χ.χ., <https://www.facebook.com/MOSCOPOLE> ανακτήθηκε 28.12.2021

¹⁹⁶ «Κεφαλονγρυσο Pogoni Greece», <https://fb.watch/aItkuo5bEN/>, αντλήθηκε 12.1.2021.

¹⁹⁷ «Noi Rramanjie,» χ.χ. διαθέσιμο <https://www.facebook.com/groups/494293647363077/about>, αντλήθηκε 26.12.2021

Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια για την εκμάθηση της βλάχικης γλώσσας μέσα από οπτικοακουστικό υλικό και τη χρησιμοποίηση μιας γραμματικής. Μέλη της ομάδας είναι Έλληνες αλλά και Αλβανοί και πολίτες της Β. Μακεδονίας ή Ρουμάνοι πολίτες που με κοινό τόπο τα grãmãneshti, επικοινωνούν και ανταλλάσσουν πληροφορίες. Έχουμε στην περίπτωση αυτή ένα δημόσιο λόγο που προωθεί μιας συλλογική πολιτιστική μνήμη ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών εθνικών συνειδήσεων. Υπάρχουν όμως και φωνές από τη Β. Μακεδονία που αναφέρουν μέσα από τον ιστότοπο. «Είμαστε Αρμάνοι. Πρέπει να αναδείξουμε τη γλώσσα μας και να ζυπνήσουμε», αφήνοντας ίχνη αυτονομιστικής θέασης.¹⁹⁸

3.2.9 Οργανώσεις –Σύλλογοι εκτός Ελλαδικού χώρου.

Στο σημείο αυτό θα εξετασθούν σύλλογοι ή οργανώσεις που δραστηριοποιούνται εκτός της ελληνικής επικράτειας και μέσα από τον δημόσιο λόγο τους θα επιχειρηθεί να διερευνηθεί η συλλογική μνήμη που προβάλλεται. Η δραστηριότητά τους περιλαμβάνει άρθρα και δημοσιεύσεις στους επίσημους ιστότοπους των οργανώσεων αυτών.

Aromanian Cultural Society Farsharotu

Ο τίτλος της αρχαιότερης οργάνωσης βλαχόφωνων(1903) στον αμερικάνικο χώρο παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα. Ενώ αναφέρεται σε «Aromanian» παραπέμποντας εύλογα στους Αρωμούνους –Βλάχους, ωστόσο παρατίθεται και ο τοπικός προσδιορισμός «Farsharotu» που συνδέει άμεσα με τη Φράσαρη και την κοιτίδα των Αρβανιτόβλαχων. Ίσως η ιδρυτές τους το 1903, μετανάστες από τη Φράσαρη να είχαν ενστερνιστεί τη ρουμανική προπαγάνδα και να θεωρούσαν τους εαυτούς τους Ρουμάνους, Ας μην ξεχνάμε ότι πολλοί νομάδες μετανάστευσαν στην Αμερική, γιατί επικρατούσε ανασφάλεια λόγω του «Κουτσοβλαχικού ζητήματος».

Οι κύριοι στόχοι ίδρυσης της οργάνωσης, σύμφωνα με τους διαχειριστές της ιστοσελίδας ήταν καταρχάς (παρατίθεται μετάφραση από τα αγγλικά)

«ανθρωπιστικοί, για να βοηθήσει τους ανθρώπους μας που χρειάζονται βοήθεια, τόσο τους νεοαφιχθέντες εδώ στην Αμερική, όσο και τις χήρες, τα ορφανά, τους ανάπηρους και τους εξαθλιωμένους, στην παλιά χώρα, και πολιτιστικοί, για να διατηρήσουμε τον Αρμάνικο

¹⁹⁸ «Στο ίδιο»

πολιτισμό για όσο το δυνατόν περισσότερο, λειτουργώντας ως κομβικό σημείο για τις πολιτιστικές μας δραστηριότητες από κοινού».¹⁹⁹

Ωστόσο είναι φανερή στον ιστότοπο η ομογενοποίηση των βλαχόφωνων, αν και αναφέρονται στις περιοχές Αβδέλλα, Φράσαρη, Κορυτσά, Νεβέσκα(Νυμφαίο), που περιλαμβάνουν τόσο Armanj (ελλ.: Κουτσόβλαχοι)όσο και Rr̃manj (ελλ. :Αρβανιτόβλαχοι). Οι αναφορές στις περιοχές προέλευσης των μεταναστών μας επιτρέπει να εικάσουμε ότι πολλοί Αρβανιτόβλαχοι, με τον σημερινό όρο, έβλεπαν τον εαυτό τους ως Έλληνα ή άλλη εθνότητα ανάλογα με την αρχική κοιτίδα,. Αυτό επιβεβαιώνεται από το άρθρο του R.Nikola όπου κατατάσσει τους βλαχόφωνους στις εθνότητες των κρατών που κατοικούσαν.²⁰⁰

Το πιο δραστήριο μέλος της είναι ο N.Balamaci, γραμματέας του συλλόγου, που το όνομα παραπέμπει στους Αρβανιτόβλαχους τσελιγκάδες της Κορυτσάς του 19 ου και αρχές 20^{ου} αιώνα.²⁰¹Ο Balamaci μέσα από τα γραφόμενά του και τις διακηρύξεις του δεν μιλά ούτε για ρουμανόβλαχους ούτε για Ελληνόβλαχους αλλά προωθεί την ιδέα της μειονότητας των βλάχοφωνων. Στην αρχική σελίδα της οργάνωσης αναφέρεται ότι οι αρχικοί ιδρυτές της ήταν (παρατίθεται σε μετάφραση)

«μέλη μιας κοινότητας των βλαχόφωνων που είχαν κοιτίδα τη σημερινή Αλβανία και ονομάζονται Φρασεριώτες. Αυτοί θεωρούσαν τους εαυτούς τους Ρουμάνους αλλά αργότερα άλλαξαν τον τίτλο και συμπεριέλαβαν περισσότερους Αρμάνους, ανεξάρτητα από το χώρο διαμονής ή το πολιτικό συναίσθημα»²⁰²

Ο συντάκτης επομένως του προηγούμενου άρθρου θεωρεί ότι οι Φρασεριώτες είχαν ρουμανική εθνοτική συνείδηση. Συνεχίζοντας όμως σε άλλη τοποθέτηση του αργότερα ο Balamaci, αναθεωρεί τα περί ρουμανικής συνείδησης και ισχυρίζεται ότι «ενώ ακόμα έντονα διαφωνώ με εθνικιστές Έλληνες λόγιους (ερευνητές) που υποστηρίζουν ότι οι Βλάχοι είναι και πάντα ήταν Έλληνες, αντιλαμβάνομαι πως οι Βλάχοι δεν είναι Ρουμάνοι αλλά έχουν

¹⁹⁹«About the Society», χ. σ. διαθέσιμο στον ιστότοπο, <https://Farsharotu.org/about>, ανακτήθηκε στις 26.12.2021.

²⁰⁰Nicola, R. *History of the Society Farsarotul*, 28.2.1989, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση, <https://farsharotu.org/history-of-the-society-farsarotu/>, αντλήθηκε 26.12.2021.

²⁰¹,Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι βλάχοι* σελ.329.

²⁰²«About the Society», <https://Farsharotu.org/about/>, ανακτήθηκε 26.12.2021.

σημαντικούς πολιτιστικούς, ιστορικούς και γλωσσικούς δεσμούς με την Ελλάδα και τη Ρουμανία.»²⁰³

Οι απόψεις του παραπάνω αρθρογράφου δεν έμειναν αναπάντητες από τους «εθνικιστές Έλληνες λόγιους (ερευνητές) που υποστηρίζουν ότι οι Βλάχοι είναι και πάντα ήταν Έλληνες». Σε άρθρο με τίτλο *Αποκαλύψεις ενός Φαρσαρώτη* αναφέρεται ότι «Ότι οι Βλάχοι εδώ στον ελληνικό χώρο είναι Έλληνες και όσοι βρίσκονται στην διασπορά αν ψάξουν τους προγόνους τους θα δούνε ότι προέρχονται από χωριά των ορεινών ελληνικών χώρων. Μάλιστα κατηγορείται από τον αρθρογράφο ευθέως η οργάνωση ως «ανθελληνική», επικαλούμενος τον Αχ. Λαζάρου.²⁰⁴

Διαπιστώνεται ότι σύλλογος *Aromanian Cultural Society Farsharotu*, που δραστηριοποιείται στις Η.Π.Α, προβάλλει μέσα από τη δημόσια δράση του και ανάλογη ιστορική μνήμη. Η μνήμη αυτή υιοθετεί μία αυτόνομη παρουσία των Αρβανιτόβλαχων και των Βλάχων γενικότερα, στηριζόμενη σε κοινές πολιτισμικές αναφορές, ανεξάρτητα από την εθνική πολιτική υπόσταση. Θεωρούν ότι δεν μπορούν να οικειοποιηθούν οι Ρουμάνοι ή οι Έλληνες τη μεγάλη κληρονομιά των βλαχόφωνων-Rremeni,

Οι θέσεις τους έρχονται σε πλήρη αντίθεση με το σύνολο των αρβανιτοβλάχικων συλλόγων που λειτουργούν στο ελληνικό κράτος και προσεγγίζουν τις ομάδες στα κοινωνικά δίκτυα που αναφέρονται στην κοινή πολιτιστική ταυτότητα όλων των βλαχόφωνων, που οδηγεί σε αυτόνομη παρουσία στα εθνικά κράτη που αναπτύσσονται και λειτουργούν οι σύλλογοι.

²⁰³Nikolas Balamaci, «TheEnd of anIllusion», *Volume XXIV, Issues 1 & 2 & Volume XXV, Issues 1 & 2* April 25, 2011, <https://farsharotu.org/from-the-editor-the-end-of-an-illusion/>, ανακτήθηκε 26.12.2021.

²⁰⁴Γιάννης Τσιαμήτρος, «Αποκαλύψεις ενός Φαρσαρώτη Πέμπτη 5 Μαΐου 2011, , http://vlahofonoι.blogspot.com/2011/05/blog-post_5370.html, ανακτήθηκε στις 26.12.2021

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη διπλωματική εργασία επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε την παρουσία των Αρβανιτόβλαχων ή Rrëmanj, όπως αυτοπροσδιορίζονται, στην ιστοριογραφία από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως σήμερα. Καταρχάς στο πρώτο μέρος επιχειρήσαμε να διακρίνουμε στην ιστοριογραφική παραγωγή τη διαφορετικότητά τους πάντα σε σχέση με τους άλλους Βλάχους. Επικεντρωθήκαμε στις αναφορές για την ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική οργάνωση και τα διαφορετικά ήθη και έθιμα τους. Αναφερθήκαμε στις περιοχές δραστηριοποίησης που καλύπτουν μεγάλο μέρος της Ν. Βαλκανικής. Επιπλέον παρουσιάστηκαν οι θεωρίες που είναι οι επικρατέστερες για την εθνοτική τους συνείδηση. Επίσης παρουσιάστηκαν δύο μνημεία άυλου πολιτισμού των Αρβανιτόβλαχων η γλώσσα τους και το πολυφωνικό τραγούδι, που είναι και βασικοί μεταδότες της ιστορικής τους παρουσίας στις νεότερες γενιές. Ακόμη επιχειρήσαμε να διακρίνουμε την εμπλοκή τους στο λεγόμενο «Κουτσοβλαχικό» και στις δύο φάσεις του, ενώ παρουσιάσαμε τη συμμετοχή τους στην Εθνική Αντίσταση. Αναφερθήκαμε επίσης καθώς και τις περιπτώσεις εγκλημάτων πολέμου σε Αρβανιτόβλαχους από τις δυνάμεις Κατοχής (1941-1944), αλλά και στην

Στο δεύτερο μέρος επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε την ιστορική μνήμη που έχει δημιουργηθεί στους απογόνους Αρβανιτόβλαχων. Επιχειρήσαμε να πετύχουμε αυτόν τον στόχο μέσα από τη δημόσια ιστορία, ιδιαίτερα μέσα από την παρουσία των συλλόγων τους τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό με κύριο εργαλείο έρευνας το διαδίκτυο και τον Τύπο.

Το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση μας είναι πως στην ιστοριογραφική παραγωγή του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} ομάδα είναι δύσκολος ο εντοπισμός τους. Οι αναφορές γίνονται τις περισσότερες φορές σε σύγκριση εκ του αντιθέτου με τους άλλους βλαχόφωνους με χρήση στερεοτυπικών σχημάτων ή προκαταλήψεων. Η σύγκριση αυτή τους τοποθετεί σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους εδραίους Βλάχους, αφού ο νομαδισμός, όσο προχωρούσε ο αστικός εκσυγχρονισμός συμβάδιζε με τροχοπέδη, στην στερέωση των αστικών εθνικών κρατών. Ακόμη οι αναφορές σε αυτούς γίνονται με εξωνύμια τοπικής προέλευσης (Φρασεριώτες, Αρβανιτόβλαχοι). Η διαφοροποίηση τους εν τέλει γίνεται μέσα από την περιοχή καταγωγής, την ιδιαίτερη βλαχόφωνη γλώσσα και την ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική οργάνωση τους.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα της εργασίας είναι ότι η οργάνωση της οικονομικής ζωής με άξονα το τσελιγκάτο και τα φαλκάρια υπαγορεύτηκε από τις ιστορικές συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή εμφάνισης τους και έχουν να κάνουν με την οργάνωση του τιμαριωτικού συστήματος της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η εκμετάλλευση των αγροτικών πληθυσμών από τους τιμαριούχους στην μέγιστη απόδοση των προσόδων, ωθούσε στην νομαδική κτηνοτροφία, που έφερνε περισσότερα περιθώρια κέρδους. Έτσι η ένταξη του ποιμένα στο τσελιγκάτο του εξασφάλιζε προστασία ατομικά και οικογενειακά. Από την άλλη όμως δημιουργήθηκαν μέσα στο τσελιγκάτο σχέσεις εξάρτησης που ήταν τόσο ισχυρές ώστε η επιβίωση να συναρτάται από τη συμμετοχή σε αυτό.

Συνακόλουθα επηρεάστηκε και η κοινωνική τους ζωή. Οι δύσκολες και αντίξοες συνθήκες του μετακινούμενου πληθυσμού στο δίπολο λιβάδια-χειμαδιά, απαιτούσε κατανόηση και εργατικά χέρια, που εκφράστηκαν με τις ενδογαμίες και την πατριαρχική δομή της οικογενείας. Επίσης η επικράτηση της βεντέτας, της αντεκδίκησης, ως τρόπος απόδοσης δικαιοσύνης, υπαγορεύτηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από την απουσία θεσμικών οργάνων απόδοσης δικαιοσύνης, λόγω των μετακινήσεων και από την ανάγκη της ικανοποίησης σε δικαιοκτικό επίπεδο ενεργών μελών του τσελιγκάτου, για την συνέχιση της προσφοράς τους.

Ένα τρίτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι το ότι η εθνοτική τους συνείδηση επηρεάστηκε από τον τόπο δράσης τους και συμφερόντων τους. Το τέλος της οθωμανικής αυτοκρατορίας στην ευρωπαϊκή πλευρά της και η παγίωση εθνικών κρατών στη βαλκανική το 1914, επέφερε ριζικές αλλαγές στην επαγγελματική τους δραστηριότητα. Η εύκολη μετακίνηση του 19ου αιώνα στις περιοχές των βιλαετιών Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων, διακόπηκε αρχικά το 1881, με την προσάρτηση της Θεσσαλίας από την Ελλάδα και μετέπειτα το 1914, με τη χάραξη των συνόρων μεταξύ της Ελλάδας, Αλβανίας και Σερβίας. Ο κύριος ζωτικός τους χώρος ήταν τα λιβάδια της Θεσσαλίας και της Κ. Μακεδονίας, με αποτέλεσμα από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα να έχουμε μόνιμες εγκαταστάσεις στην Ελλάδα αλλά και στην περιοχή της Αχρίδας. Η ενσωμάτωσή τους στον εθνικό κορμό απαιτούσε την ταύτιση τους με το κράτος που διέθετε τους πόρους ζωής και επιβίωσης. Η παραπάνω διαδικασία βοηθήθηκε πολύ από τη χριστιανική θρησκεία και από την υιοθέτηση στα πλαίσια της διγλωσσίας των ελληνικών, που ήταν απαραίτητα στις περιοχές των λιβαδιών ή των караβανιών. Το συμπέρασμα της ταύτισης των περισσότερων με την ελληνική ιστορική μνήμη, επιβεβαιώνεται και από την μικρή επίδραση της ρουμανικής κίνησης και της ιταλικής, για την εθνική ενσωμάτωση όλων των βλαχόφωνων στη ρουμανική συνείδηση ή στην

στράτευση με τον ιταλικό φασισμό μέσω της συμμετοχής στη «Λεγεώνα». Οι απόστολοι της ρουμανικής προπαγάνδας πέτυχαν να δελεάσουν με ανταλλάγματα οικονομικά και πολιτικά κάποιους αρχιτσέλιγκες ή να πείσουν αρβανιτοβλάχικους φτωχούς πληθυσμούς να μετοικήσουν στη ρουμανική Δοβρουτσά, για ένα καλύτερο μέλλον. Από την άλλη η στρατολόγηση Αρβανιτόβλαχων στις τάξεις της «Λεγεώνας» δεν είχε τη μαζικότητα και την επιτυχία των οραματιστών της, παρόλη την εκβιαστική πρακτική των Ιταλών και των Ελλήνων συνεργατών τους. Αντίθετα ικανός αριθμός Αρβανιτοβλάχων στελέχωσε την Εθνική Αντίσταση ή αρνήθηκε να συνεργαστεί με τους «λεγεωνάριους». Τέλος η υιοθέτηση της ελληνικής ταυτότητας από τους Αρβανιτόβλαχους που κατοικούσαν εντός του ελληνικού κράτους στον εθνικό κορμό των Αρβανιτοβλάχων αποδεικνύεται από την καταστροφή από τις δυνάμεις του Άξονα γνωστών οικισμών Αρβανιτόβλαχων, (Κεφαλόβρυσο) και τη θανάτωση των κατοίκων, παρά την επιλογή διαφυγής που είχαν οι εκτελεσθέντες, αν επικαλούνταν ρουμανική ταυτότητα, ως σύμμαχοι των Γερμανών.

Το τέταρτο συμπέρασμα της εργασίας που προκύπτει από την ερευνά μας είναι ότι η «αρβανιτοβλάχικη» ταυτότητα σήμερα δεν εξαφανίζεται αλλά μετασηματίζεται σε μία ταυτότητα που είναι συμβατή με την Ελληνική. Μέσα από τη δημόσια ιστορία οι περισσότεροι σύλλογοι και τα μέλη τους, που δραστηριοποιούνται στο ελληνικό κράτος προβάλλουν τη βλάχικη καταγωγή τους ως μία τοπική ιδιαιτερότητα της ελληνικής καταγωγής. Συμμετέχουν σε εθνικές εορτές που είναι εκδηλώσεις μεταφοράς ιστορικής μνήμης και εθνικής συνείδησης στις επόμενες γενιές. Ταυτόχρονα διοργανώνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις με κύρια χαρακτηριστικά την αναβίωση ηθών και εθίμων, αρβανιτοβλάχικης προέλευσης. Σκοπός τους είναι η προβολή στο παρόν μιας κοινωνίας νομάδων -κτηνοτρόφων που εντάχθηκαν στην ελληνική ιστορική μνήμη, ανεξάρτητα από τη δίγλωσση πρακτική και την ιδιαιτερότητα του βίου τους.

Για την ενδυνάμωση αυτού του συμπεράσματος να τονισθεί ότι οι περισσότεροι σύλλογοι των Αρβανιτόβλαχων στην Ελλάδα, δεν αποδέχονται ταυτότητες και θεωρίες που δεν τους εντάσσουν στη «βλάχικη οικογένεια», και τους διαχωρίζουν από αυτή. Η συμμετοχή στις εκδηλώσεις της Π.Ο.Σ.Π.Β, και κυρίως στα ανταμώματα, είναι προσπάθειες των συλλόγων Αρβανιτοβλάχων να αποδείξουν 'τη συνεχή παρουσία τους στη βλάχικη οικογένεια και κατ' επέκταση στην ελληνικότητα. Επίσης η διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας, στην περίπτωση των Αρβανιτοβλάχων των grāmāneshti, ή η απόδοσή τους με λατινικό αλφάβητο απορρίπτεται συλλήβδην. Η σύνδεση της γλώσσας, στη συλλογική μνήμη των

Αρβανιτόβλαχων, με θεωρίες εθνοτικής ταυτότητας, διαφορετικής από την ελληνική, είναι η υπόρρητη αιτία Δέχονται στην μεταξύ τους επικοινωνία τα *grāmāneshti*, στο πλαίσιο πάντα μιας «ρομαντικής» και συγκινησιακής σύνδεσης των μελών με τις προγονικές ρίζες.

Οι αντίθετες απόψεις περί αυτόνομης παρουσίας των *Rrāmanj/Fārshārots* ανεξάρτητα από την εθνική τους ιδιότητα, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες στον δημόσιο λόγο συλλόγων ή οργανώσεων κυρίως εκτός του ελληνικού κράτους. Κυρίαρχη τάση είναι η ανταλλαγή πολιτιστικών εμπειριών και τραγουδιών, με περιεχόμενο νοσταλγικό μέσω μιας γλώσσας που χάνεται και πρέπει να διασωθεί, ως κειμήλιο πολιτιστικό και όχι ως στοιχείο εθνοτικής ταυτότητας. Επίσης στην Αλβανία οι περισσότεροι Αρβανιτόβλαχοι κλίνουν προς την υιοθέτηση της ελληνικής εθνοτικής ένταξης λόγω οικονομικών λόγων ή πολιτιστικών δεσμών με τους Αρβανιτόβλαχους στην Ελλάδα. Οι απόψεις για αυτόνομη παρουσία εκπορεύονται από τους Αρβανιτόβλαχους της Δημοκρατίας της Β. Μακεδονίας και των συλλόγων στη διασπορά(Η.Π.Α.) Ωστόσο θεωρούμε ότι η πολιτική και εθνική τους ένταξη, επικαλύπτουν την «αρβανιτοβλάχικη ταυτότητα», αφού έχουν εσωτερικεύσει κώδικες και αξίες της κοινωνίας του εθνικού κράτους τους. Επομένως είναι δύσκολη η απόρριψη των αξιών αυτών και η υιοθέτηση μειονοτικής ταυτότητας.

Το τελευταίο συμπέρασμα της διπλωματικής εργασίας μας είναι πως η δημόσια ιστορία λόγω της μεγαλύτερης εμπλοκής ατόμων στη μελέτη του παρελθόντος και των εννοιών της ιστορικής μνήμης και ταυτότητας δίνει μία διαφορετική θεώρηση για τους Αρβανιτόβλαχους από την παραδοσιακή ιστοριογραφία. Μέσα από την ανάδειξη των άυλων μορφών της παράδοσης, με τη βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και της προφορικής ιστορίας παρουσιάζονται κοινωνίες με ήθη και αξίες που συντέλεσαν στην μακρόχρονη επιβίωσή τους. Οι έννοιες «νομάδες», «άξεστοι», «βάρβαροι», που δόθηκαν στους πληθυσμούς που τους αποκαλούμε Αρβανιτόβλαχους, σαν ευρύτερα διαδεδομένος όρος ετεροπροσδιορισμού, υπαγορευτήκαν από τις αξίες και τις αρχές του αστικού πολιτισμού, που έβλεπε τον νομαδισμό ως εμπόδιο. Σήμερα ο ελληνικός δημόσιος λόγος των ατόμων που δέχονται την καταγωγή τους από τους νομάδες -κτηνοτρόφους που μιλούσαν *grāmāneshti*, χαρακτηρίζεται από την προβολή της αρβανιτοβλάχικης ταυτότητας του παρελθόντος κυρίως μέσα από την οπτική γωνία της ελληνικής συλλογικής μνήμης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβέρωφ -Τοσίτσας, Ευαγγελος, *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος*(3η έκδοση), Τρίκαλα, Φιλολογικός Ιστορικός Σύλλογος Τρικάλων και Ίδρυμα Αβέρωφ -Τοσίτσα, 1992(πρώτη έκδοση: Αθήνα, 1948).
- Αλεξιάκης Ελευθέριος, *Οι βλάχοι του Μετζιτιέ και η ειρωνεία της ιστορίας:μια εθνογραφία του μη προβλέψιμου*, Αθήνα: Δωδώνη, 2009.
- Αλεξιάκης, Ελευθέριος, *Ταυτότητες και Ετερότητες: Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα-Βαλκάνια*,(2η έκδοση), Αθήνα: Δωδώνη, 2001.
- Βασιλείου, Αντώνιος., *Οι Αρβανιτόβλαχοι (Καραγκούνηδες) της Ακαρνανίας, Από τον Μύθο στην Πραγματικότητα*, Αθήνα: Ηρόδοτος, 2019.
- Cannadine, D., κ.α. *Η Επιπόηση της Παράδοσης*,[συλλογικό έργο], επιμ., Hobsbawm E., Ranger T., μετάφραση: Θανάσης Αθανασίου, Αθήνα: Θεμέλιο, 2004
- Γούναρης, Β., Μιχαηλίδης Ι., (επιμ.), *Πρόσφυγες στα Βαλκάνια. Μνήμη και Ενσωμάτωση*, , Αθήνα: Πατάκης, 2004.
- Hasluck, Margaret ,*Ο άγραφος νόμος στην Αλβανία*(μετάφραση, Π. και Ε. Χατζηπαυλή), Γενική Επιμέλεια: Σκουλίδας, Η., Ιωάννινα, Ισνάφι,2003 (πρώτη αγγλική έκδοση 1954)
- Κατσανεβάκη, Αθανασία, «Η πολυφωνία των Βλάχων της Πίνδου και η φαρσεριωτική πολυφωνία: μια συγκριτική προσέγγιση», *Εθνολογία*, τόμος 10^{ος}, (2002-2003):175-203
- Κεραμόπουλος, Αντώνιος, *Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2000,(πρώτη έκδοση :Αθήνα,1939).
- Κολτσίδα, Αντώνιος, *Η ιδεολογική συγκρότηση και Εκπαιδευτική Οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο Βαλκανικό Χώρο(1850-1913):Η Εθνική και Κοινωνική Διάσταση*, Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη, 1994.
- Κουκούδης, Αστέριος, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι και Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2001.

Κουκούδης, Αστέριος, *Οι Μητροπόλεις. και η διασπορά των Βλάχων*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2000

Λαζάρου, Αχιλλέας, *Καταγωγή και Επίτομη Ιστορία των Βλάχων της Αλβανίας*, Ανάτυπο από το Ηπειρωτικό Ημερολόγιο 1993-1994, Ιωάννινα 1994

Λιάκος, Αντώνιος, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;*, Αθήνα: Πόλις, 2007.

Μπαλτσιώτης, Λ., Τέλλογλου, Τ., κ.α. «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 78-79, Ιούλιος –Δεκέμβριος 2001: σ.σ. 24-51.

Μπέλου, Μαρία, *Συνέντευξη*, στον Νικόλαο Στάτο, 28.10.2021.

Μπούσχοτεν, Βαν, Ρίκυ, *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και Ιστορία στον Ζιάκα Γρεβενών(1900-1950)*, Αθήνα, Πλέθρον,1997.

Νικολαΐδου, Ελισάβετ, *Η Ρουμανική Προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα Βλαχόφωνα χωριά της Πίνδου, μέσα 19ου αιώνα - 1900* (πρώτος τόμος), Ιωάννινα, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1995

Νιτσιάκος, Βασίλης, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*(4^η έκδοση), Αθήνα, Οδυσσέας, 2004.

Παπαγιάννης, Σταύρος, *Βλάχοι και Βλαχόφωνοι Έλληνες*, Αθήνα, Σόκολης, 2003.

Παπαγιάννης, Σταυρός, *Τα παιδιά της Λύκαινας: Οι «επίγονοι» της 5^{ης} Ρωμαϊκής Λεγεώνας κατά τη διάρκεια της Κατοχής 1941/1944*, Αθήνα: Σόκολης, 1998,

Weigand, Gustav, *Οι Αρωμούνοι (Βλάχοι)*, τόμοι Α' και Β' (μετάφραση, Th., Kahl), Τρίκαλα/Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη και Φιλολογικός Ιστορικός Σύλλογος Τρικάλων, 2001

Διαδικτυακές Πηγές

«About the Society», <https://farsharotu.org/about/>, ανακτήθηκε 26.12.2021

Αλεξιάκης, Ελευθέριος, «Προφορική ποίηση και ιστορική μνήμη στους Έλληνες Βλάχους του Κεφαλόβρυσου (Μετζιτιέ) Πωγωνίου», 20.1.2021, ανακτήθηκε, 29.10.2021 από http://vlahoi.net/tragoudiaxoroi/metzitieproforikipoisi?fbclid=IwAR1eyc27ND8WPhtxUrfPbLFFhCQxIcD70rlmPYI_eay7a2tQJFYeg7Xazi_0,

Ambatzi, Helen, «The Vlachs of Greece and their Misunderstood History», January 2004,
<https://www.academia.edu/3804965%20>., ανακτήθηκε 18.12.2021

Αναστασίου, Α., Πιτούλης, Μ., «Υποπτα παιχνίδια με τα “Βλάχικα”!», 18.1.2021,
<https://dropolinews.gr/apopseis/ypropta-paixnidia-me-ta-vlaxika-1>., ανακτήθηκε
7.1.2022

Αραβαντινός, Παναγιώτης., *Χρονογραφία της Ηπείρου : των τε όμορων ελληνικών και
ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου
έτους μέχρι του 1854.*, τ. Β', Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Σ. Κ.
Βλαστός, 1856, <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/a/9/metadata-01-0000372.tkl>,
ανακτήθηκε στις 27.10.2021

Balamaci, Nikolas, «The End of an Illusion», Volume XXIV, Issues 1 & 2 & Volume XXV,
Issues 1 & 2 April 25, 2011, <https://farsharotu.org/from-the-editor-the-end-of-an-illusion/>, ανακτήθηκε 28.12.2021.

Balamaci, Nikolas., «The Balkan Vlachs: Born to Assimilate?» June 1995,
<https://www.cultural-survival.org/publications/cultural-survival-quarterly/Balkan-Vlachs-born-assimilate>, ανακτήθηκε στις 30.12.2021.

Γκαλαΐτσης, Τάκης, «Σύλλογος Βλάχων Βέροιας: Σαράντα χρόνια προσφοράς στον
πολιτισμό και στην κοινωνία», 12 Ιουνίου 2021,
<https://faretra.info/2021/06/12/sillogos-vlachon-veroias-saranta-chronia-prosforas-ston-politismo-kai-stin-koinonia/>, ανακτήθηκε 18.12.2021

Cușa, Nicolae, *Macedo Romani I dobrogeni. The Macedo-Aromanians in Dobruja*,
Constanta: Ex Ponto, 2004, <https://www.scribd.com/document/45203974/Nicolae-Cu%20C5%9Fa-Macedo-Aromanii-dobrogeni>, ανακτήθηκε 20.1.2022,

Δασούλας, Θεοφάνης, «Αγροτικές κοινωνίες του ορεινού χώρου κατά την οθωμανική
περίοδο: ο γεωργικός κόσμος της "Χώρας Μετζόβου"» (18ος αι. - 19ος αι.),
Διδακτορική διατριβή, 2009, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα
Ιστορίας και
Αρχαιολογίας, <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/17726#page/1/mode/2up>.,
ανακτήθηκε, 17.11.2021

«Διαμαρτυρία-Καταγγελία-Εκπροσώπων-Ριμένικων Χωριών Ακαρνανίας», Δελτίο Τύπου,
03..01.2020, στο <https://www.xiromero.gr/2020/01/blog->

[post_47.html?fbclid=IwAR1hkCh073f-9Pn72sAgrj9EbKEq9voY-6WQUWUeoX8C_IH5G7BwmuUCh4](https://post.47.html?fbclid=IwAR1hkCh073f-9Pn72sAgrj9EbKEq9voY-6WQUWUeoX8C_IH5G7BwmuUCh4), αντλήθηκε 17.12.2021.

Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας «Παρέμβαση του ΔΣ του Συλλόγου Βλάχων Βέροιας σχετικά με τις παλινωδίες της Υπουργού Πολιτισμού κ. Μενδώνη», <https://faretra.info/2021/10/16/sillogos-vlachon-veroias-stin-k-mendoniotan-pethainei-mia-glossa-ginetai-enas-akrotiriamos-tis-anthropotitas-mikros-i-megalos/>, ανακτήθηκε, 18.12.2021

«Ιεροπηγή Καστοριάς», <http://www.ieropigi.vlahoi.net/culture.html> ανακτήθηκε την 01.01.2022

Ισβουρου, τεύχος 1, *καλοκαίρι 2009*, Κεφαλόβρυσο, <https://docplayer.gr/1168671-Periodiko-toy-politistikoy-sylogoy-kefalovrysoy-teyhos-1-kalokairi-09.html>, ανακτήθηκε 20.11.2021

Kahl, Thede, «Περί βλάχων», συνέντευξη με τον Picuraru, 29.1.2012, διαθέσιμη, <https://www.youtube.com/watch?v=n9UWN48FMkA>, ανακτήθηκε στις 10.1.2022

Kahl, Thede, *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*, μετάφραση Σ., Μπουλασίσκης, Σειρά Μελετών ΚΕΜΟ, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009.

Kahl, Thede, «The Ethnicity of Aromanians after 1990: the Identity of a Minority that Behaves like a Majority», *Ethnologica Balkanica*, Vol 6, 2002, https://www.academia.edu/34296221/Kahl_Thede_2002_The_Ethnicity_of_Aromanians_after_1990_the_Identity_of_a_Minority_that_Behaves_like_a_Majority_In_Ethnologica_Balkanica_6_145_169, ανακτήθηκε 10.12.2021, σελ., 145-169,

Κατσάνης, Θ, «Αναλλοίωτη και άσβεστη κρατά την παράδοση ο Πολιτιστικός Σύλλογος Αρβαντοβλάχων», 19.11.2018, [https://www.tirnavitikanea.com/2018/11/19/analloiotti-kai-asvesti-krata-tin-paradosi-o-politistikos-sylogos-arvantovlachon-argyropoylioy/](https://www.tirnavitikanea.com/2018/11/19/analloiоти-kai-asvesti-krata-tin-paradosi-o-politistikos-sylogos-arvantovlachon-argyropoylioy/), ανακτήθηκε 12.12.2021,

«Κεφαλόβρυσο Pogoni Greece», <https://fb.watch/aItkuo5bEN/>, αντλήθηκε 12.1.2021.

Κολοκοτρώνης Θεόδωρος, (Φαλέζ), «Ηθνη και έθιμα Αρβανιτόβλαχων ποιμένων» *Εστία τομ.11, αρ. 279, 1881*, ανακτήθηκε στις 4.11.2021, από <https://www.scribd.com/doc/190216051>

Κολτσίδας, Αντώνιος, « Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα βλαχόφωνα χωριά της Πίνδου- τ. Α' (μέσα 19ου αι. - 1900)*», *Μακεδονικά*, Μακεδονική Εταιρεία Σπουδών, Τόμος Τριακοστός, 1995-1996 σ.σ., 359-363,

https://www.researchgate.net/publication/286434445_Eleutheria_I_Nikolaidou_E_r_oumanike_propaganda_sto_Bilaeti_Ioanninon_kai_sta_blachophona_choria_tes_Pindou-t_A'_mesa_19ou_ai_-_1900, ανακτήθηκε 20/1/2022

«Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βεροίας», <https://www.vlahoi.gr/>, ανακτήθηκε 24.12.2021.

«Νέα Ζωή», <https://www.facebook.com/Newlifefnextgeneration> , ανακτήθηκε 2.1.2022,

Nicola, Robert, «*History of the Society Farsarotul*», 28.2.1989, ανακτήθηκε 26.12.2021, <https://farsharotu.org/history-of-the-society-farsarotu/>.

«Noi Rrëmanj», <https://www.facebook.com/groups/494293647363077/about>, ανακτήθηκε, 26.12.2021.

«Παλαιόπυργος, Τρικάλων Ζαβλάνια», 14.12.2017., ανακτήθηκε 13.1.2022, από <https://www.facebook.com/zavlania/posts/1489891997773934/>.

«Πανελλήνιο Αντάμωμα Βλάχων», *Ελευθερία Λάρισας*, 11.5.2009., ανακτήθηκε 14.12.2021 <https://www.eleftheria.gr/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/item/86530.html>

Παπασταματίου, Δημήτρης, Κοτζαγεώργης, Φωκίων, (2015), *Ιστορία του νέου ελληνισμού κατά τη διάρκεια της οθωμανικής πολιτικής κυριαρχίας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ανακτήθηκε 17.1.2022, από <http://hdl.handle.net/11419/4721>,

«Πολιτιστικός Σύλλογος Ηπειρωτών Κρύας Βρύσης Γιαννιτσών και Περιχώρων "Ο Πύρρος"», <https://www.facebook.com/PyrrrosKryaVrysi.>, ανακτήθηκε 19.12.2021,

«Πολιτιστικός Σύλλογος Σέσκλου», , <https://www.facebook.com/ekpolseskrou>, ανακτήθηκε στις 23.12.2021

«Πολυφωνικά τραγούδια από το Κεφαλόδρυσο(Μιτζιντέι)», στο <https://www.youtube.com/watch?v=xFeFVY8U9U>, ανακτήθηκε 22.12.2021

- Π.Ο.Σ.Π.Β, <https://vlachs-popsv.gr/katastatiko/>., ανακτήθηκε στις 25.12.2021.
- Ρηγόπουλος, Αντώνιος., « Βλάχοι, Καραγκούνιδες, Αρβανίτες και άλλοι πληθυσμοί που διαμόρφωσαν τη νεότερη Ελλάδα», 9.11.2018.
<https://sputniknews.gr/20181109/vlaxoi-arvanites-karagkounides-plithysmoi-ellada-1341613.html> , ανακτήθηκε 25.10.2021.
- Σαββανάκης, Γιώργος, «Το Περιβόλι», χ.χ, <https://vlaxoxoria.gr/perivoli>, ανακτήθηκε 21.10.2021
- Σπύρος, Θεόδωρος, «Οι βλάχοι και οι τόποι τους: κοινωνικός μετασχηματισμός και μεταμορφώσεις της ταυτότητας σε μια βλαχόφωνη κοινότητα της Πίνδου», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, 2009,
<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/18442#page/1/mode/2up>, ανακτήθηκε 26.09.2021
- Σχινάς, Νικόλαος, *Οδοιπορικοί σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, Νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας*, Αθήνα, “MessengerD’ Athenes” 1886-87 ηλεκτρονική μορφή,
<https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/f/a/8/metadata-01-0000454.tkl>, ανακτήθηκε στις 31/10/2021
- Το Αλάτι της Γης*, «Μουσικά και χορευτικά ιδιώματα των Βλάχων»,4.7.2021,
<https://youtu.be/GDTGyoSDjdw>., ανακτήθηκε στις 26.12.2021.
- «Το Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι» *δελτίο Τύπου*, yla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/11/Ipeiroτικο_polyphonoiko_tragoudi_deltio.pdf, ανακτήθηκε 24.1.2022
- Τράσιας Φώτης, «Άγιος Γερμανός και Βροντερό Πρεσπών Φλώρινας» 25.9.2011
http://vlahofonoi.blogspot.com/2011/09/blog-post_25.html., αντλήθηκε 05.11.2021.
- Τρίτος, Μιχαήλ, «Βλαχόφωνος Ελληνισμός και Ορθοδοξία», χ.χ., ανακτήθηκε 21.12.2021 από τον ιστότοπο <https://www.vlahoi.net/imerologia/2002-orthodoxia>.
- Τσιαμήτρος, Γιάννης, «Αποκαλύψεις ενός Φαρσαρώτη», Πέμπτη 5.5.2011,
http://vlahofonoi.blogspot.com/2011/05/blog-post_5370.html,ανακτήθηκε 28.12.2021

Τσούτσας, Δημήτριος, (επιμ.), *Βλάχοι: Ιστορία, Πολιτισμός- Έθιμα- Προσωπικότητες*, 2006, ψηφιοποιημένη μορφή του βιβλίου. <http://www.almyros.vlahoi.net/>, ανακτήθηκε 30.10.2021.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.